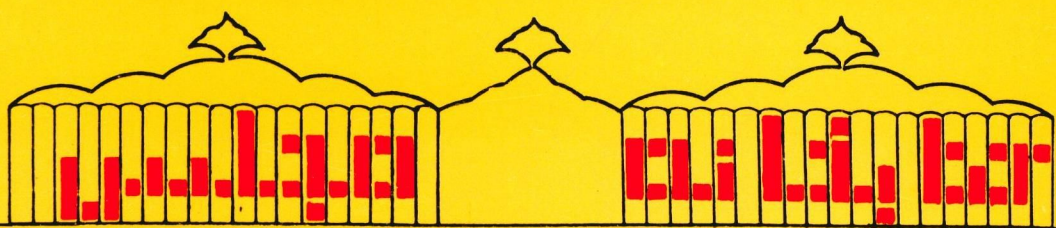

تاریخ کتابخانه مجلس

اولین کتابخانه رسمی کشور

تهران ۱۳۷۴

بها: ۳۰۰۰ ریال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتابخانه شخصی حضرت

بمناسبت

هفتادمین سال افتتاح رسمی کتابخانه مجلس

تاریخچه کتابخانه مجلس اولین کتابخانه رسمی کشور

تهران

۱۳۷۴

۵-۵۶۷

برگه فهرست نویسی پیش از انتشار:

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
تاریخچه کتابخانه مجلس؛ اولین کتابخانه رسمی کشور - تهران: کتابخانه، موزه و
مرکز اسناد و مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۴.

۱۲۵ ص.

به مناسبت هفتادمین سال افتتاح رسمی کتابخانه مجلس.

کتابنامه: ص. ۱۲۵

۱. کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی - تاریخ. الف. عنوان.

۳ م ۹۳ الف / ۸۴۵ Z

نام کتاب: تاریخچه کتابخانه مجلس؛ اولین کتابخانه رسمی کشور

ناشر: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

چاپ: اول

چاپخانه: سپهر

تاریخ انتشار: ۱۳۷۴

فهرست مندرجات

۱	مقدمه
۱۰	نخستین نشانه‌ها
۱۲	نخستین کتابها
۱۵	پایه گذاران کتابخانه (نخستین گامها)
۱۶	ساختمان کتابخانه
۲۰	نظامنامه
۲۳	شورای کتابخانه
۲۵	بودجه
۲۷	نیروی انسانی
۲۷	الف. مدیران کتابخانه
۳۲	ب. کارمندان
۳۵	مجموعه
۳۵	الف. مجموعه کتابها و نشریات
۴۳	ب. مجموعه‌های اهدائی
۴۶	۱. مجموعه اهدائی احتشام السلطنه
۴۸	۲. مجموعه اهدائی پارسیان هند
۴۹	۳. مجموعه اهدائی سیدمحمد طباطبائی
۵۴	۴. مجموعه اهدائی نجم‌الدوله
۵۶	۵. مجموعه اهدائی فیروز
۵۷	۶. مجموعه اهدائی لالانی
۵۷	۷. مجموعه اسدآبادی
۵۹	۸. مجموعه اهدائی امام جمعه خوئی

۶۰	۹. مجموعه اهدائی دکتر متین دفتری
۶۲	۱۰. مجموعه اهدائی تقوی
۶۳	۱۱. مجموعه اهدائی رهی معیری
۶۴	۱۲. مجموعه اهدائی جعفر سلطان القرائی
۶۵	۱۳. مجموعه اهدائی هلاکورامبد
۶۶	۱۴. مجموعه اهدائی نورالدین امامی
۶۷	۱۵. مجموعه اهدائی محتشم نوری
۶۸	۱۶. مجموعه اهدائی غلامحسین سرود
۶۸	۱۷. مجموعه اهدائی نورالدین مدرسی چهاردهی
۶۹	۱۸. مجموعه اهدائی کریم کشاورز
۶۹	۱۹. مجموعه اهدائی علی اکبر پروانه
۷۰	۲۰. مجموعه اهدائی عبدالحمید معرفت
۷۰	۲۱. مجموعه خاندان معزی دزفولی اهداء به وسیله شیخ کاظم معزی
۷۲	ج. اسناد تاریخی
۷۳	د. تابلوهای نقاشی و عکس
۷۳	ه. انتشارات سازمان ملل
۸۰	استفاده کنندگان
۸۴	انتشارات
۸۸	تجهیزات
۸۹	مرکز مرمت کتب خطی و کتب چاپی
۹۱	پیوستها
۱۲۵	فهرست منابع

مقدمه

کتابخانه مجلس شورای اسلامی یکی از نهادهای فرهنگی و تاریخی کشور است، قدمت این کتابخانه پس از کتابخانه آستان قدس رضوی از همه کتابخانه‌های دیگر بیشتر است. تأسیس و شکل‌گیری این کتابخانه در نهاد قانونگذاری کشور و قبل از ایجاد هرگونه کتابخانه دیگر در سایر نهادها و سازمانهای رسمی، نشان از درجه عمیق نمایندگان ملت به فرهنگ کتاب و کتابخوانی دارد. همچنین مبین این موضوع است که نمایندگان مردم معتقدند که در انجام رسالت خویش بدون پشتوانه فکری و فرهنگی حاضر به تصمیم‌گیری نیستند سرگذشت چگونگی تشکیل اولین هسته‌های کتاب و کتابخانه مجلس بخوبی موید این مسأله است که فرزندان آنروز در تشکیل و تداوم کتابخانه نهایت اهمیت را به کار برده‌اند.

از نکات بارز تاریخچه کتابخانه مجلس چه در قبل از انقلاب و چه پس از انقلاب، میزان اهتمام مردم و مسئولان به کتابخانه و درجه اعتماد آنان به این مرکز برای واسپاری اسناد و کتب خویش است حجم کتابهایی که بصورت وقف به این کتابخانه رسیده است و نیز درجه نفاست این کتابها حقاً قابل تحسین است. خوشبختانه میزان اهداها و وقف‌ها پس از انقلاب اسلامی نسبت

به گذشته قبل از انقلاب نه تنها کم نشده که علاقمندی به نسبت روبه فزونی نهاده است. (نمودار پیوست شماره ۵)

اگر چه در این کتاب، تاریخ کتابخانه مجلس به چهار دوره تقسیم شده است، نظر به اینکه مطالب مربوط به سه دوره اولیه در سایر بخشهای کتاب پراکنده شده است لذا بیشترین تأکید بر دوره چهارم که دوران پس از انقلاب اسلامی می باشد، قرار گرفته است. در این دوره با آنکه عنایت به کتابخانه کمتر از سایر دوره ها نیست ولی اشتغالات و گرفتاریهای ناشی از انقلاب و جنگ تحمیلی اجازه توجه بیشتر از این به کتابخانه را نداده است.

جالب اینجاست که بنا به نقل آقای حائری رئیس قبلی کتابخانه مجلس از همان روزگار نخست پیروزی انقلاب اسلامی حضرت امام به کتابخانه عنایت خاص داشته اند. امام رحمة الله علیه در آن ایام به بعضی ها از جمله مرحوم شهید مطهری فرموده بودند که آقای حائری باید در کتابخانه مجلس باشد. بنا به نقل ایشان حتی رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله خامنه ای نیز به این مسأله واقف بوده اند. ایشان در سال ۱۳۵۸ در یکی از روزهایی که در مدرسه عالی شهید مطهری فعلی و سپهسالار قدیم در جلسه ای که مرتباً با افرادی همچون آقایان محیط طباطبائی و آرام از قبل از انقلاب داشتند بیرون آمده بودند با ایشان مواجه می شوند. آقای حائری جریان کتابخانه را با ایشان در میان می نهد و چشم طمع عده ای را به این گنجینه ملی مطرح می سازد. معظم له می فرمایند که من خودم از حضرت امام شنیدم که فرمودند کتابخانه مجلس باید باشد و امام اسم شما را برده اند.

با آنکه پس از انقلاب و در چهار دوره مجالس قانونگذاری به کتابخانه مجلس عنایت بوده است و اینجانب شخصاً در دوره های دوم و سوم پیگیر این مسأله بوده و به رؤسای وقت مجلس و اعضای هیات رئیسه بارها و بارها تذکرات لازم را داده و پیگیریهایی نموده ام اما حتماً هیچ دوره ای به اندازه دوره چهارم به کتابخانه و مرکز اسناد مجلس بها نداده و توجه لازم را نکرده است.

در دوره چهارم مجلس، کارپرداز محترم فرهنگی و رئیس کمیسیون فرهنگ و ارشاد اسلامی حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای تقوی بیش از هر کس دیگر به کتابخانه و احیای آن توجه نمودند و بارها از من خواستند که اداره کتابخانه را به عهده بگیرم اما از آنجا که بنظر من جایگاه تشکیلاتی کتابخانه مناسب نبود از پذیرش این مسئولیت سنگین ابا داشتم. اما با تصویب قانونی که در آن کتابخانه زیر نظر مستقیم ریاست مجلس قرار گرفت پذیرش این مسئولیت خطیر

وظیفه من بود و با پیشنهاد مجدد پذیرش این مسئولیت خطیر را وظیفه خود دانستم. در آغاز کار، پس از استقرار در کتابخانه و بررسی سابقه تاریخی کتابخانه متوجه شدم که امسال مصادف با هفتمین سال افتتاح رسمی کتابخانه است و لذا قبل از هر چیز از همکاران کتابخانه درخواست کردم که سابقه‌ای از همه قسمت‌های کتابخانه تهیه نمایند. اگر چه در سال ۱۳۵۴ برای کتابخانه تاریخچه‌ای تهیه شده بود ولی طبعاً با گذشت حدود ۲۰ سال از آن زمان و لزوم توجه به پاره‌ای از نکات دیگر، تهیه و تدوین تاریخچه جدیدی کاملاً ضروری بود. خوشبختانه در این بررسی نکات بسیار جالبی بدست آمد که به پاره‌ای از آنها در متن کتاب اشاره و یا به شکل نمودار نشان داده شده است. جالب اینجاست که با آنکه مجموعه کتابخانه همواره در حال توسعه و گسترش بوده است اما نیروی انسانی در طول قریب به چهل سال همواره ثابت بوده و از رقم ۱۲ الی ۱۳ نفر تجاوز نکرده است. این مسأله در مقایسه‌ای که بین کتابخانه‌هایی نظیر کتابخانه ملی، کتابخانه آستان قدس و کتابخانه آیت‌الله مرعشی به عمل آمده حساسیت قضیه را بیشتر نشان داد (گزارش شماره ۲ تقدیمی به ریاست مجلس مورخه ۱۶۰۲۳ - ۷۴/۹/۱۸)

بدیهی است با نیروی انسانی کم و اغلب غیرمتخصص انتظاری هم درباره ارائه خدمات بهینه وجود نخواهد داشت و با چنین روندی کتابخانه جز انباری حجیم و بلااستفاده و یا کم استفاده نخواهد بود. ساختمان کتابخانه که روزی متناسب با مجموعه و دارای امکانات مناسب بوده است برای آینده‌ای نه چندان دور تناسب و کفایت خود را از دست خواهد داد. اقبال روزافزون محققان و بویژه واقفان و اهداکنندگان و سیل مشتاقان و علاقمندان به مطالعه، فضا را در اولویت نخست تصمیم‌گیری قرار می‌دهد. توجه به مسأله اطلاع‌رسانی در دنیای امروز و استفاده از نرم‌افزارهای پیشرفته‌ای در این مورد از نکات حساس و بارز دیگری است که باید سریعاً به آن پرداخته شود. تهیه فهرس به ویژه برای نسخ ارزشمند خطی که در حال حاضر جلد ۲۲ آن زیر چاپ است و به حدود ۴۰ جلد یا بیشتر افزایش می‌یابد از مهمترین وظایف کتابخانه است. حفظ اسناد ارزشمند خطی و عکسی و نقاشی‌های پرارزش درون کتابخانه مسأله حفاظت آنرا در جمیع ابعاد به عنوان یک مسأله جدی مطرح ساخته است. سیستم‌های اطفای حریق (گرمایش و سرمایش) نامناسب است و نیازهای اولیه را برآورده نمی‌کند. موزه خود واقعیت دیگری است که باید به آن نگاهی دوباره کرد. مسائل اداری اولیه هرچه سریعتر باید انجام شود.

با عنایت خاصی که ریاست محترم مجلس حضرت حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای

علی اکبر ناطق نوری به کتابخانه، موزه و مرکز اسناد داشته و دارند و نیز حمایت همه جانبه هیات رئیسه محترم جای امیدواری فراوان است که کتابخانه مجلس، جایگاه واقعی خود را در سطح ملی و بین‌المللی پیدا کند و بتواند در سطح داخلی و خارجی با برقراری ارتباطات مناسب به مبادله اطلاعات بپردازد و ذخائر ارزشمند خویش را در عین حفاظت جهت استفاده به علاقمندان و مشتاقان عرضه نماید.

این کتاب حاصل زحمات خواهران و برادران کتابخانه است که در مدت بسیار کوتاهی با عجله تمام آنرا تهیه نموده‌اند تا بتواند قبل از تاریخ دهم بهمن ماه ۱۳۷۴ که مصادف با هفتادمین سالروز افتتاح رسمی کتابخانه است منتشر شود. قسمت اعظم مطالب مربوط به جناب آقای حائری است که خود از سرمایه‌های ارزشمند کتابخانه‌اند. خانمها دبیری، افراسیابی، تدین پور، رادبشری و عتیق و آقای امیری که در تنظیم مطالب و تهیه نمودار و نمونه‌های اسناد و عکس همکاری نموده‌اند و ویرایش نهائی را خود انجام داده‌ام. سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی نیز در حروفچینی و صفحه‌آرایی این مجموعه همکاری داشته‌اند و من از همه سپاسگزارم.

غلامرضا فدایی عراقی

مشاور رئیس مجلس

و رئیس کتابخانه، موزه و مرکز اسناد

کتابخانه مجلس که در حال حاضر یکی از کتابخانه‌های بزرگ کشور و از لحاظ کمی و کیفی از اهمیت خاصی برخوردار است حاصل تلاش هفتاد و چند ساله‌ای است که در طول سالیان به رشد و بالندگی رسیده و اینک درختی تناور گشته است. این کتابخانه با امکانات و تجهیزات اندک خود همواره در راه خدمت به اهل تحقیق و پژوهش آماده بوده است.

کتابخانه مجلس در آغاز در سایه مساعی عده‌ای از نمایندگان فرهنگ دوست به وجود آمده و در زمانی پا به عرصه وجود گذاشت که کتابخانه‌ای غنی و منطبق با نیازهای زمان وجود نداشت. اگر چه آغاز تأسیس و تشکیل رسمی کتابخانه به سال ۱۳۰۴ شمسی بر می‌گردد ولی به لحاظ تاریخی می‌توان دوران حیات آن را به چهار دوره تقسیم نمود.

دوره اول: دوره‌ای است که کتابخانه در ساختمان قدیم با شرائطی ساده و مناسب با امکانات آن روز تأسیس می‌شود. این دوره از نظر زمانی از زمان طرح پیشنهاد تأسیس کتابخانه در اوایل مجلس دوم در سال ۱۳۲۷ هجری قمری مطابق با ۱۲۸۷ شمسی و ۱۹۰۹ میلادی تا افتتاح رسمی آن در ساختمان قدیم واقع در قسمت شرقی مجلس در سال ۱۳۴۴ هجری قمری مطابق با ۱۳۰۴ شمسی و ۱۹۲۴ میلادی را شامل می‌شود.

دوره دوم: از افتتاح و آغاز کار رسمی آن در سال ۱۳۰۴ شمسی تا انتقال آن به ساختمان فعلی است.

دوره سوم: از افتتاح کتابخانه در ساختمان جدید و گشایش آن در ۱۷ بهمن سال ۱۳۴۱ تا انقلاب اسلامی را شامل می‌شود.

دوره چهارم: از شروع انقلاب اسلامی تا زمان حال است.

اینک نظر به اهمیت دوران چهارم کتابخانه به تفصیل بیشتر درباره آن می‌پردازیم. دوره چهارم از ادوار تاریخی کتابخانه هم زمان با تحقق انقلاب باشکوه اسلامی و تأسیس مجلس مقدس شورای اسلامی آغاز می‌گردد.

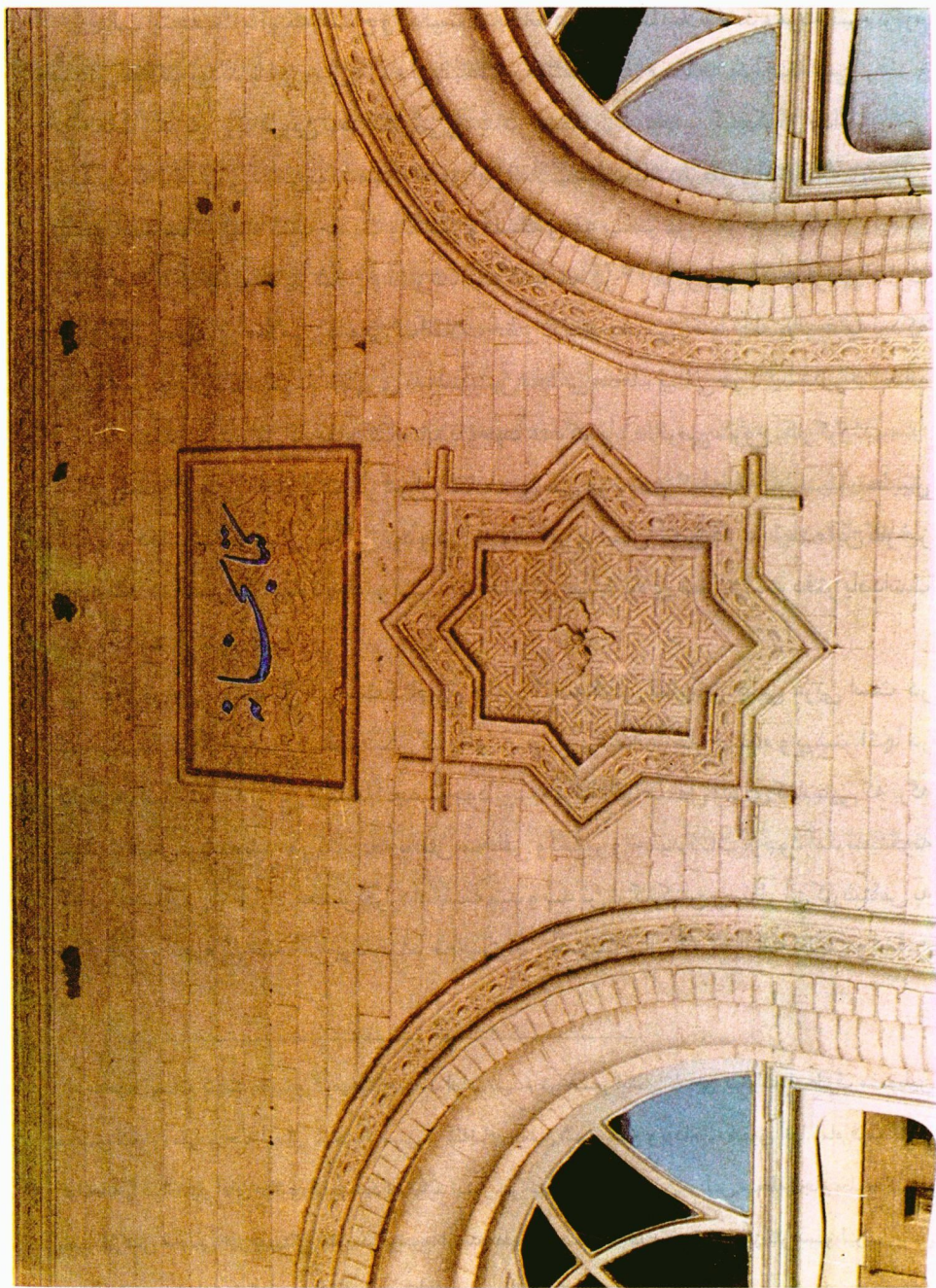
شرح تحولات کتابخانه در این دوره و گزارش و تحلیل فعالیت‌های انجام شده در آن در دوسوی جذب و دفع (جذب مراجعان و ارائه خدمات به آنان و دفع مزاحمت‌هایی^{*} که گاه قصد منحل کردن و یا مصادره کتابخانه را داشتند) در زمان خود بسیار حساس بود. اینک به گزارش فهرست وار آن می‌پردازیم.

کتابخانه مجلس در ۱۶ فروردین ۱۳۵۸ یعنی کمتر از دوماه پس از تحقق انقلاب مقدس و بزرگ اسلامی و پس از حدود شش ماه تعطیل^۱ باز شد و فعالیت خویش را - با چند تن از کارکنان

---

* مزاحمت‌ها به این معناست که گاه افرادی ولو با نیت خیرخواهانه از جانب خودشان می‌خواستند برای کتابخانه مجلس تعیین تکلیف کنند و شاید همانند بعضی از اقدامات نادرستی که در آغاز انقلاب شد، مانند تخریب پاره‌ای از بناهایی که ارزش ماندگاری داشتند می‌خواستند به مصادره کتابها و یا انحلال کتابخانه مجلس و یا ادغام آن در مرکزی دیگر اقدام کنند. از جمله این اقدامات می‌توان اقدام یکی از ائمه جماعات تهران را در اوائل سال ۵۸ نام برد که ایشان اظهار می‌داشتند ما می‌خواهیم کتابخانه مجلس را ضمیمه کتابخانه بزرگ (که معلوم نبود چه کتابخانه‌ای است) بنماییم. نمونه دیگر اصرار معاون مجلس منحل سنا بر حضور در کتابخانه است او که جزو هیأت رئیسه مجلسین منحل بود و از طرف آقای مهندس بازرگان معرفی شده بود پس از کم شدن کار در وظیفه‌ای که داشت بنا بود رسماً در کتابخانه مستقر شود. این امر با مرحوم شهید مطهری مطرح شد ایشان اظهار داشتند نامبرده از طرف مهندس بازرگان معرفی شده است و من از امام برای شما حکم می‌گیرم. متأسفانه آقای مطهری پس از دو روز به شهادت رسید. (به نقل از آقای حائری)

۱ - این تذکر لازم است که کتابخانه تنها بخشی از مجلس ملی سابق بود که از چند ماه پیش از پیروزی انقلاب بدون اجازه مسؤلان مجلس تعطیل شده بود.

منظره سر در کتابخانه قدیم در شرق باغ بهارستان

که بوسیله مدیر کتابخانه انتخاب و احضار شده بودند - آغاز کرد.

جالب اینجاست با اینکه افتتاح و فعالیت کتابخانه در رسانه‌ها اعلام نشد و مردم نیز سرگرم مسائل انقلاب بودند با این حال مردم از طبقات مختلف برای مطالعه مراجعه می‌کردند و مراجعات بتدریج روبه فزونی بود. بنظر می‌رسید در عده‌ای از مردم این کنجکاوی وداعیه بیدار شده بود که با اسلامی که می‌تواند مبداء تحقق این انقلاب عظیم باشد از طریق کتابخانه باید با آن بیشتر آشنا شوند البته کتب حدیث و تفسیر و فلسفه و فقه بیشتر مورد مراجعه بود.

لازم به ذکر است که باز شدن و آغاز فعالیت کتابخانه در ۱۶ فروردین ۵۸ به برکت اشارت بنیان‌گذار جمهوری اسلامی رهبر بزرگ انقلاب حضرت امام خمینی رضوان الله تعالی علیه بود که بوسیله مرحوم آیت الله شهید مطهری به مسؤولین مجلس منحلّه پیامی در تائید مدیر کتابخانه فرموده بودند^۱ و بنابراین کارکنان کتابخانه با وجود عده کم و با دلگرمی شروع بکار کردند. از جمله کارهای انجام شده در دوران انقلاب بررسی موجودی کتابخانه به وسیله تطبیق کتابها با دفاتر ثبت و فیش بایگانی بود و در این وقت برای آسان شدن کار در آینده این کار نیز انجام شد که شماره کتابها، تابلوها و اشیاء کتابخانه در قفسه بالای شماره ثبت دفتر یادداشت شد. (حدود ۹۰ هزار قلم)

دیگر بررسی و تکمیل فهرست کتابهای چاپی خاصه فیش کتابهای چاپی عربی است. در گذشته بدلیلی که روشن نیست فیش کتابهای عربی از برگه‌دانها خارج شده و بیشتر آنها در کارتن‌ها انباشته بود از این برگه‌ها آنچه موجود بود به برگه‌دانها منتقل و برای کتابهایی که برگه نداشت فیش نوشته شد. در کتابخانه بخش صحافی و تعمیر و تجلید کتاب بوجود آمد بدینگونه که با کارشناسی از خارج مجلس قرارداد بسته شد و سه تن از کارکنان زیر نظر آن کارشناس به فراگرفتن و انجام کار صحافی پرداختند. فعالیت این بخش تا سال ۱۳۷۴ ادامه داشت و در این

---

۱ - مرحوم آیت الله شهید مطهری فرمودند: خدمت امام رسیدم در حضور ایشان نامه‌ای بود که از طرف مسؤولین مجلس شورای ملی منحلّه ارسال شده بود مبنی بر تقاضای روشن شدن وضع و پرداخت حقوق آنها. امام فرمودند که کتابخانه را در اختیار آقای حائری قرار دهید و بگوئید ایشان در جزء هیئت مسؤولین مجلس منحلّه انجام وظیفه کنند و بامور کارکنان مجلس نیز رسیدگی نمایند. مرحوم شهید مطهری رحمت الله علیه خود به مرکز کار مسؤولین مجلس منحلّه رفت و پیام امام بزرگوار را ابلاغ کرد. (به نقل از آقای حائری رئیس سابق کتابخانه)

سال به مرکز مرمت کتابخانه که کار مرمت و تجلید کتابها را به شیوه مدرن بعهدہ دارد منتقل گردید.

از تحولاتی که در دوران انقلاب اسلامی بوجود آمد ادغام مدیریت کتابخانه سنای سابق در کتابخانه مجلس شورا بود، باین صورت که کتابخانه مجلس شورا عنوان «کتابخانه مرکزی (شماره ۱) مجلس شورای اسلامی» و کتابخانه سنای سابق عنوان «کتابخانه شماره ۲ مجلس شورای اسلامی» را یافت. به دنبال تغییر محل کتابخانه شماره ۲ از داخل پارلمان به محل فعلی آن (موزه نگارستان) در سال ۱۳۶۲ این کتابخانه تخصصی (اسلامشناسی - ایرانشناسی) که قبلاً بسیار خصوصی بود و افراد خاص و شناخته شده و یاکسانی با سفارش و معرفی شخصیت‌های آشنا بدان جا راه داشتند، در اختیار عموم قرار گرفت. نکته‌ای که گفتنی است اینکه کتابخانه شماره ۲ در اول انقلاب و همزمان با تشکیل مجلس خبرگان وضعیت استثنایی داشت و شخصیت‌های انقلاب مانند مرحوم دکتر بهشتی به آنجا مراجعه داشتند، از این نظر بسیار خاطره‌انگیز است.

نخستین نشانه‌ها

در ماده ۱۳۵ نظامنامه داخلی مجلس شورای ملی مصوب ۲۶ ذی‌الحجه ۱۳۲۷ هجری قمری برابر ۱۷ دی ماه ۱۲۸۷ به نام دایرة کتابخانه برمی‌خوریم که بدون هیچگونه توضیح و شرحی درباره آن به عنوان یکی از دواير «شعبه اداری» مجلس پیش‌بینی شده است. برای اینکه بدانیم به دنبال این پیش‌بینی چه اقداماتی در راه تهیه کتاب و محلی برای دایرة کتابخانه انجام شده است به یادداشتهای ارباب کیخسرو و شاهرخ کارپرداز مجلس که اینک تنها سند مکتوب و معتبر است و به منزله شرحی است بر ماده ۱۳۵ نظامنامه مجلس نگاه می‌کنیم. ارباب کیخسرو در دیباچه فهرستی که برای کتابهای فرانسوی زبان کتابخانه تهیه کرده است می‌نویسد:

«از آغاز افتتاح مجلس شورای ملی در دوره دوم تفنینه که حقیر یکی از نمایندگان بودم و در تمام آن دوره از طرف مجلس برای اداره امور اداره

مباشرت مجلس انتخاب شده بودم چنانکه در بودجه‌های پیشنهادی به مجلس متذکر می‌شدم همواره آرزوی تأسیس و ترتیب کتابخانه به وضع صحیح داشتم لکن متأسفانه از کثرت کارهای اداری و ادای تکالیف نمایندگی و علت قلت مالیه مملکت فراغت و سعادت موفق شدن به این مقصود حاصل ننمودم... بعد از انفصال مجلس در ۱۳۳۰ که به امر دولت مسئولیت کلیه امور اداری مجلس برعهده حقیر ماند... در هفتم ربیع‌الاول ۱۳۳۰ به طرف اروپا و چین و ژاپن رهسپار شدم...»

بنابراین درباره دایره کتابخانه تا سال ۱۲۹۰ هیچگونه اقدامی به عمل نیامد و کتابی نیز تهیه

نشد.

نخستین کتابها

نخستین دفترهای ثبت کتابخانه نشان می‌دهد که علاوه بر تعدادی کتاب که به صورت پراکنده خریداری شد و یا به وسیله ناشران و مولفان از داخل و خارج کشور به کتابخانه اهداء گردید، خریداری ۲۰۲ مجلد از کتابهای میرزا ابوالحسن جلوه و اهداء ۱۰۹۱ جلد از کتابهای احتشام السلطنه محمود علامیر رئیس دوره‌های ۱ و ۲ مجلس بوسیله مخیر السلطنه هدایت در ۱۳۳۱ قمری نخستین مایه کتابخانه را تشکیل داده است.

ارباب کیخسرو چگونگی تهیه نخستین کتابها را در یادداشت خود چنین شرح می‌دهد:
«پس از مراجعت از اروپا باز به قصد ترتیب کتابخانه بودم، خوشبختانه چون فرزانه شت* آقای حاج سید نصرالله تقوی که در دو دوره گذشته مجلس شورای

---

* - شت اصطلاحی زردشتی است به معنای حضرت

ملی از طرف اهالی تهران سمت نمایندگی داشت و از قصد حقیر آگاه بودند و شنیدند که عدۀ کثیری از کتب میرزای جلوه را که غالباً خطی است می‌فروشد لذا حقیر را مطلع فرمودند و توسط معزی‌الیه موازی دویست و دو جلد کتب فارسی و عربی که یکصد و پنج جلد خطی و شصت و هفت جلد چاپی بود به بهایی مناسب خریداری کردم. در ثانی چون کتبی از آقای احتشام‌السلطنه به آقای مخبرالسلطنه سپرده شده بود تا هر وقت کتابخانه‌ای در طهران تأسیس شد اتفاق کنند بنابراین به معیت آقای حاج سیدنصرالله معظم‌الیه خدمت آقای مخبرالسلطنه رسیده تقاضای آن کتب کردیم و موازی یکهزار و نود و یک جلد نیز از آن کتب واصل شد. باین ترتیب مقدمه‌ای برای کتابخانه فراهم آمد و در صد ترتیب محفوظه و تشکیل و تنظیم مقدمات کتابخانه برآمدم. هرچند محض انفصال مجلس و امتداد مدت اعلان انتخابات و عدم تعیین تکالیف و سایر موانع به ساختمان مخصوص برای کتابخانه موفق نشدم ولیک چون ابتدای هر امری باختصار شروع شده حقیر نیز مایوس نگردیده و با آنکه نمونه‌ای از وضع و ترکیب و ترتیب کتابخانه در این مملکت در دست نبود معهداً بقدر امکان کوشیدم و زحماتی را متحمل شدم تا به این درجه که مشاهده می‌شود موفق گردیدم. از فرزندگان پاک نهادشت آقای ذکاءالملک و آقای شیخ ابراهیم زنجانی و آقای میرزاسید حسنخان پورفرزانه آقای حاجی میرزا رضاخان نیز سپاسدارم که در این راه باندازه لزوم به بنده مساعدت فرمودند.

کتبی که تاکنون موجود شده و در صد ترتیب و تدوین فهرست آنها برآمدم و هر زبانی را بخط آن زمان نوشتم موازی یکهزار و سیصد و شصت و پنج جلد می‌باشد. بدین قرار:

«(۱) کتب پارسی، ۱۸۳ جلد (۲) عربی، ۱۸۵ جلد (۳) ترکی، ۹ جلد (۴) فرانسه، ۸۵۵ جلد (۵) انگلیسی، ۲۱ جلد (۶) روسی، ۲۰ جلد (۷) آلمانی، ۷۵ جلد (۸) ایتالیائی، ۱۷ جلد.»

در تکمیل یادداشت ارباب کیخسرو اضافه می‌گردد که در تاریخ ۱۲۹۱ که ۱۰۹۱ جلد از کتابهای کتابخانه گرانهای احتشام‌السلطنه به وسیله مخبرالسلطنه هدایت به کتابخانه مجلس

هدیه شد، احتشام السلطنه خود در استانبول به سر می برد. وی در سال ۱۲۹۷ نیز از استانبول به آلمان رفت و چون در سال ۱۳۰۲ از آلمان به ایران بازگشت تعداد ۷۹۸ جلد دیگر از کتابهای خویش را به کتابخانه مجلس تقدیم داشت که در دفاتر ثبت و فهرس کتابخانه ثبت و ضبط است. در اینجا یادآوری می شود که قریب دویست جلد کتاب چاپی و خطی دیگر در سال ۱۳۲۰ به وسیله هلاکورامبد به کتابخانه مجلس تقدیم شد که تعدادی از آن از بقایای کتابخانه نیای ایشان احتشام السلطنه است.

بدین ترتیب مجموعه نفیس اهدائی احتشام السلطنه مایه نخستین کتابخانه مجلس را تشکیل داد.

پایه گذاران کتابخانه (نخستین گامها)

ظاهراً ابتکار طرح کتابخانه از ارباب کیخسرو است او در انجام مراحل مقدماتی تأسیس کتابخانه، گرد آوردن کتاب و تعیین جایی برای نگهداری کتابها و ایجاد کتابخانه موقت و در نظر گرفتن جای مناسبی برای استقرار اساسی و رسمی کتابخانه نیز سهم به سزایی داشته است. از یادداشت‌های او چنین بر می‌آید که شخصاً وظیفه ترتیب و تنظیم تعدادی از نخستین کتابها را در قفسه بترتیب حروف الفباء و نمره گذاری آنها و تنظیم فهرست برای آنها یک تنه بعهده گرفت. اسناد موجود در مجلس و اطلاعات به دست آمده گواه آنست که ارباب کیخسرو شاهرخ با همکاری جمعی از نمایندگان پیشگام مجلس مانند دکتر رضا افشار و شیخ ابراهیم زنجانی و سید نصرالله تقوی در فراهم آوردن مقدمات تأسیس کتابخانه مجلس از طرح پیشنهاد تا استقرار و پاگرفتن آن تا چه اندازه کوشش و مساهمت داشتند.

دیگر از کسانی که از آغازگران و پایه گذاران به شمار می‌آیند احتشام السلطنه محمود علامیر و دیگر محمدعلی ذکاءالملک فروغی است.

ساختمان کتابخانه

در آغاز (سالهای میان ۱۲۹۱ - ۱۳۰۲) پیش از آن که کتابخانه مجلس در ساختمانی ویژه افتتاح شود و رسماً آغاز به کار کند، کتابهایی که به صورت خریداری یا اهداء برای مجلس فراهم می‌گردید در دو اطاق کوچک و تو در تو در قسمت شرق حوضخانه نگهداری و در چند قفسه چوبی چیده می‌شد. این کتابخانه کوچک همواره مورد مراجعه و استفاده نمایندگان بود و مرحوم مؤتمن‌الملک حسن پیرنیا رئیس مجلس توجه فراوان به آن داشت و خصوصاً در ایام فترت طولانی مجلس اغلب به کتابخانه می‌رفت و در آنجا به مطالعه می‌پرداخت.

در آغاز قرار بود کتابخانه را در همان محل حوضخانه افتتاح کنند، اما این کار به دلیل پیش‌آمدها و موانع مختلف و نیز فترتها، انجام نگرفت و مرحوم مؤتمن‌الملک پیرنیا با افتتاح کتابخانه در آن جای کوچک مخالفت می‌ورزید، او معتقد بود باید نخست محل مناسبی برای کتابخانه در نظر گرفته شود.

پس از چندی که مجلس در دوره پنجم تفنینه خانه و باغ عزیزالسلطانی (ملیجک) را

خریداری کرد، تصمیم گرفته شد قسمتی از آن را پس از آماده‌سازی و تغییرات لازم به کتابخانه اختصاص دهند و کتابها را به آنجا منتقل گردانند.

در سال ۱۳۰۲ تلاشها و کوششهایی که برای تأسیس کتابخانه انجام می‌گرفت به نتیجه رسید و کتابخانه از جایگاه موقت خود (در حوضخانه) به ساختمانی در سمت شرقی مجلس که برای کتابخانه ساخته و آماده کرده بودند منتقل گردید و پس از نزدیک به دو سال، در سال ۱۳۰۴ گشایش یافت و زیر نظر مدیری کاردان همچون یوسف اعتصام‌الملک آشتیانی رسماً به کار آغاز کرد.

این ساختمانی که کتابخانه نخستین بار در آنجا گشایش یافت بخشی بود از اندرون خانه حسین خان سپهسالار.^۱

پس از آن که تصمیم گرفته شد ساختمانی برای کتابخانه آماده گردد قسمتی از آن خانه را که قبلاً کالسکه خانه و اصطبل بود برای این مقصود در نظر گرفتند و زیر نظر استاد جعفرخان معمار کاشانی که بعدها معمار مجلس شد به صورت کتابخانه درآوردند.

کتابخانه مجلس پیش از آن که به ساختمان تازه (کنونی) انتقال یابد تشکیلاتی ساده و ابتدایی داشت. کتابخانه شامل یک قرائت خانه، دفتر مدیر و کارکنان و سه اطاق کوچک که مخزن کتابها بود با گنجایشی بسیار محدود بود. از آنجا که اصولاً ساختمان کتابخانه کهنه و فرسوده بود، گنجینه‌های گرانبهایی که در آن نگهداری می‌شد مورد تهدید خطر موربانه و موش قرار داشت و با این که بارها با این دو آفت مبارزه شد، باز قسمتی از کتابخانه و قفسه‌های چوبی آن و نیز پاره‌ای از کتابها از آسیب موربانه و موش بی‌نصیب نماند. باتوجه به این مسائل به دستور رئیس مجلس وقت سردار فاخر حکمت در قسمت جنوبی باغ بهارستان زمینی به مساحت ۱۲۰۰ متر مربع در نظر گرفته شد و ساختمانی مجهز به تمام وسایل در ۴ طبقه برای کتابخانه بنیاد گردید.

این ساختمان دارای پنج مخزن کتاب که هر یک گنجایش بیش از یکصد هزار کتاب دارد، یک سالن مطالعه، یک سالن نمایشگاه، پنج اطاق جهت کارمندان و سالنی جهت دایره فیلموتیک

---

۱ - ناصرالدین شاه پس از مصادره باغ و خانه سپهسالار آن را نخست به سوگلی خود انیس‌الدوله و پس از درگذشت او به عزیزالسلطان سردار (ملیجک) بخشید و ملیجک آن را به اسدالله کردستانی فروخت و مجلس به پیشنهاد شهید سیدحسن مدرس از محل جرائم آن را از اسدالله کردستانی خریداری کرد.

می باشد.

- طبقه اول (زیر زمین): شامل دو مخزن و سالن دایره فیلموتیک است. مخزن شرقی خاص کتب لاتین و مخزن غربی خاص انتشارات سازمان ملل می باشد.
- طبقه دوم (همکف): شامل سالن مطالعه و اطاق تحقیق و مخزن کتب خطی و مجموعه های اهدائی می باشد.
- طبقه سوم: شامل مخزن کتب چاپی فارسی و عربی است
- طبقه چهارم: مخزن نشریات ادواری و سالن نمایشگاه است.

منظره‌ای از نمای شمالی ساختمان کتابخانه در جنوب باغ بهارستان

نظامنامه

کتابخانه کوچک مجلس (همان دو اطاق کنار حوضخانه) زیر نظر مستقیم اداره مباشرت (کارپردازی) و نظارت عالیہ رئیس مجلس قرار داشت.

مراجعه بسیار نمایندگان به کتابخانه و علاقه شخص ارباب کیخسرو کارپرداز دانش دوست مجلس به نظم و ترتیب کتابخانه، وی را بر آن داشت که همین محل موقت را به صورت کتابخانه‌ای منظم درآورد و برای آن کتابداری تعیین کند و نظامنامه‌ای مقرر سازد.

در مواد ۶۳ تا ۶۹ نظامنامه اداره مباشرت که ویژه وظایف کتابدار و شرایط مراجعه به کتابخانه است و امضاء کیخسرو شاهرخ در زیر آن است چنین آمده است:

«ماده ۶۳ - عمدۀ وظایف مشارالیه (کتابدار) ضبط اصل قوانین است و باید تحت نمره مخصوص باشد که در استخراج دچار اشکال نشود.

ماده ۶۴ - سایر کتب هم مثل قوانین دارای نمره مخصوص خواهد بود.

ماده ۶۵ - استخراج از کتب یا قانون بعد از تحصیل اجازه از رئیس دفتر بموجب قبض چاپی مخصوصی است که کتابدار از نماینده اخذ می نماید.

ماده ۶۶ - استخراج کتاب یا اصل قانون با اجازه مخصوص می باشد.

ماده ۶۷ - کتابخانه مخصوص به نمایندگان است.

ماده ۶۸ - کتب کتابخانه به هیچ وجه از مجلس نباید خارج شود.

ماده ۶۹ - اشخاصی که کتابی به کتابخانه تقدیم می کنند قبض رسید بامضاء اداره مباشرت دریافت می کنند.» «اقل کیخسرو شاهرخ»

این نخستین آئین نامه تفصیلی است که در ضمن وظایف و مقررات کارپردازی برای کتابخانه مجلس نوشته شد و در آن وظایف ویژه کتابدار تعیین گردید.

در نظامنامه داخلی مجلس که در سوم ذی القعدة ۱۳۲۹ هجری قمری مطابق ۱۲۸۹ به تصویب هیئت رئیسه مجلس رسیده و گویا تاریخ آن پیش از نظامنامه تفصیلی اداره مباشرت و دارای ۱۲ ماده است چنین آمده است:

«ماده نهم: کتابخانه مجلس در تحت نظارت رئیس مجلس و مواظبت مباشرین است. مباشر کتابخانه (مقصود کتابدار است) صورتی از کتابها و روزنامجات به رئیس و مباشرین داده پس از تحصیل اجازه خریداری می کند. مباشر کتابخانه مسئول ضبط و ترتیب کتب است و همیشه چند صورت از کتابهای موجوده را ترتیب خواهد داد.»

یکی از نخستین اقدامهای اساسی و مهمی که در آغاز انتقال کتابخانه به ساختمان ویژه عزیزالسلطانی) انجام گرفت تا پس از گشایش رسمی کتابخانه مورد استفاده قرار گیرد تدوین نظامنامه اساسی است که تشکیلات و تنظیمات و خدمات و شرایط استفاده از کتابخانه را در ۲۷ ماده تعیین می کند. (پیوست ۲)

در این نظامنامه نیازهای یک کتابخانه بسیار مجهز و گسترش یافته به مقتضای آن روز کشور در ۴ فصل پیش بینی شده است:

۱ - تشکیلات

۲ - تنظیمات

۳ - شرایط استفاده کننده

۴ - مواد مختلفه

این نظامنامه در کمیسیونی متشکل از کارپردازان و چندتن از نمایندگان فاضل مجلس پس از چند جلسه شور و بررسی باکمال دقت تدوین شد و در جلسه هفتم حوت ۱۳۰۳ به تصویب رسید.

متن کامل نظامنامه که روشنگر بخشی از تاریخ کتابخانه نیز هست در پیوست همین کتاب ارائه می‌گردد. از آن پس چندین بار به تجدید و ترمیم اساسنامه پرداخته شد و گاه تا مراحل نهایی برای تصویب پیش رفت ولی هیچگاه به تأیید نهایی نرسید. در دیماه سال ۱۳۷۴ نیز پیش‌نویس اساسنامه کتابخانه در ۵۰ ماده تهیه شده که به رئیس مجلس شورای اسلامی جهت تصویب تقدیم شده است.

گفتنی است که تشکیلات کتابخانه که بر اساس نظامنامه اولیه زیر نظر اداره مباشرت (کارپردازی) و با نظارت عالیه شورای کتابخانه بوده که مسئول کتابخانه یکی از کارپردازان بوده است در سالهای گذشته از وضعیت تثبیت شده و بالایی برخوردار نبوده است گاه زیر نظر کارپردازی، زمانی زیر نظر روابط عمومی و مدتی زیر نظر سازمان اداری مجلس قرار داشته است. اخیراً با تصویب مجلس شورای اسلامی کتابخانه زیر نظر مستقیم رئیس مجلس قرار گرفته است. (قانون تأسیس مرکز پژوهشها، مصوب ۱۳۷۴/۹/۲۶)

شورای کتابخانه:

از مؤثرترین و اساسی‌ترین مواد نظامنامه کتابخانه، مواد فصل نخست آنست که همه فعالیتها و خدمات کتابخانه را زیر نظارت عالی «هیئتی بنام شورای کتابخانه» قرار می‌دهد و شیوه و شرایط انتخاب و حدود اختیارات و وظایف اعضاء شورا و مدیر و کارمندان کتابخانه را روشن می‌سازد. (مواد ۱، ۲، ۳، ۴ و ۶ نظامنامه اساسی کتابخانه مجلس شورا)

اعضای شورای کتابخانه بر طبق نظامنامه هفت نفرند: دو نفر مباشرین مجلس (مسئول محاسبات و مسئول کتابخانه)، سه نفر از نمایندگان و دو نفر از خارج مجلس که از میان دانشمندان و استادان ممتاز دانشگاه برگزیده می‌شوند. محمدعلی فروغی ذکاءالملک، میرزا علی اصغر خان حکمت، بدیع‌الزمان فروزانفر و استاد مدرس رضوی و استاد مجتبی مینوی و مهندس فروغی هریک سالها در شورای کتابخانه شرکت می‌کردند و غالباً ریاست جلسات با آنان بوده است. زمان تشکیل شورا برحسب نیاز کتابخانه مشخص می‌شده است و از شرکت‌کنندگان دعوت به عمل می‌آمده است. در جلسات این شورا در مورد کارهای فنی کتابخانه

از قبیل: اجازه خرید کتب خطی و چاپی، تصویب و تعیین هزینه در مورد خدمات فنی کتابخانه (فهرست نویسی، چاپ فهرست کتب و...) تصمیم‌گیری می‌شده است و رئیس کتابخانه بر طبق ماده ۶ نظامنامه موظف بوده هر سه ماه یکبار گزارش مشروحی از جریان امور کتابخانه و اصلاحات و کتب خریداری شده را به این شورا تقدیم نماید.

جلسات این شورا از ۱۳۰۵ تا ۱۳۵۶ تشکیل می‌شده است. اسناد مربوط به اعضای شورا در صفحات بعدی (پیوست ۱) عیناً آمده است.

بودجه

همانگونه که قبلاً گفته شد در ماده ۱۳۵ نظامنامه داخلی مجلس شورای ملی مصوب ۱۷ دی ماه ۱۲۸۷ به نام دایره کتابخانه بر می خوریم، اما به خاطر مشکلات مالی و دیگر موانع تا سال ۱۲۹۰ هیچگونه اقدامی به عمل نیامد و کتابی نیز تهیه نشد.

در سال ۱۳۲۱ در زمان مدیریت آقای شریفی و در نتیجه کوششهای وی نخستین بار اعتباری برای هزینه کارهای فنی کتابخانه از قبیل تهیه فهرست کتب خطی و فیش کتابهای چاپی و خرید کتاب در بودجه مجلس شورای ملی منظور گردید. این اعتبار نخست در حدود پنجاه هزار ریال بود و بعدها به تدریج افزون شد و در سال ۱۳۴۰ به دوپست هزار ریال رسید. در بودجه سال ۱۳۴۲ مبلغ یک میلیون ریال برای خرید کتاب و تهیه پاره‌ای از لوازم ضروری برای کتابخانه به تصویب رسید و در سالهای بعد به کارپردازی اجازه داده شد که هزینه خرید کتاب از محل صرفه‌جویی‌ها تأمین شود (بدون ذکر هیچ محدودیتی در مبلغ) و در نتیجه این

اعتبار گسترده که برای کتابخانه در نظر گرفته شد، منجر به پیشرفت و گسترش و تجهیز کتابخانه گردید آن گونه که بعد از آن تعداد کتابهای خطی نزدیک به سه برابر شد. بعد از این تاریخ کتابخانه بودجه مشخصی نداشته است و از بودجهٔ مجلس استفاده می کرده است که تاکنون نیز این روند ادامه دارد.

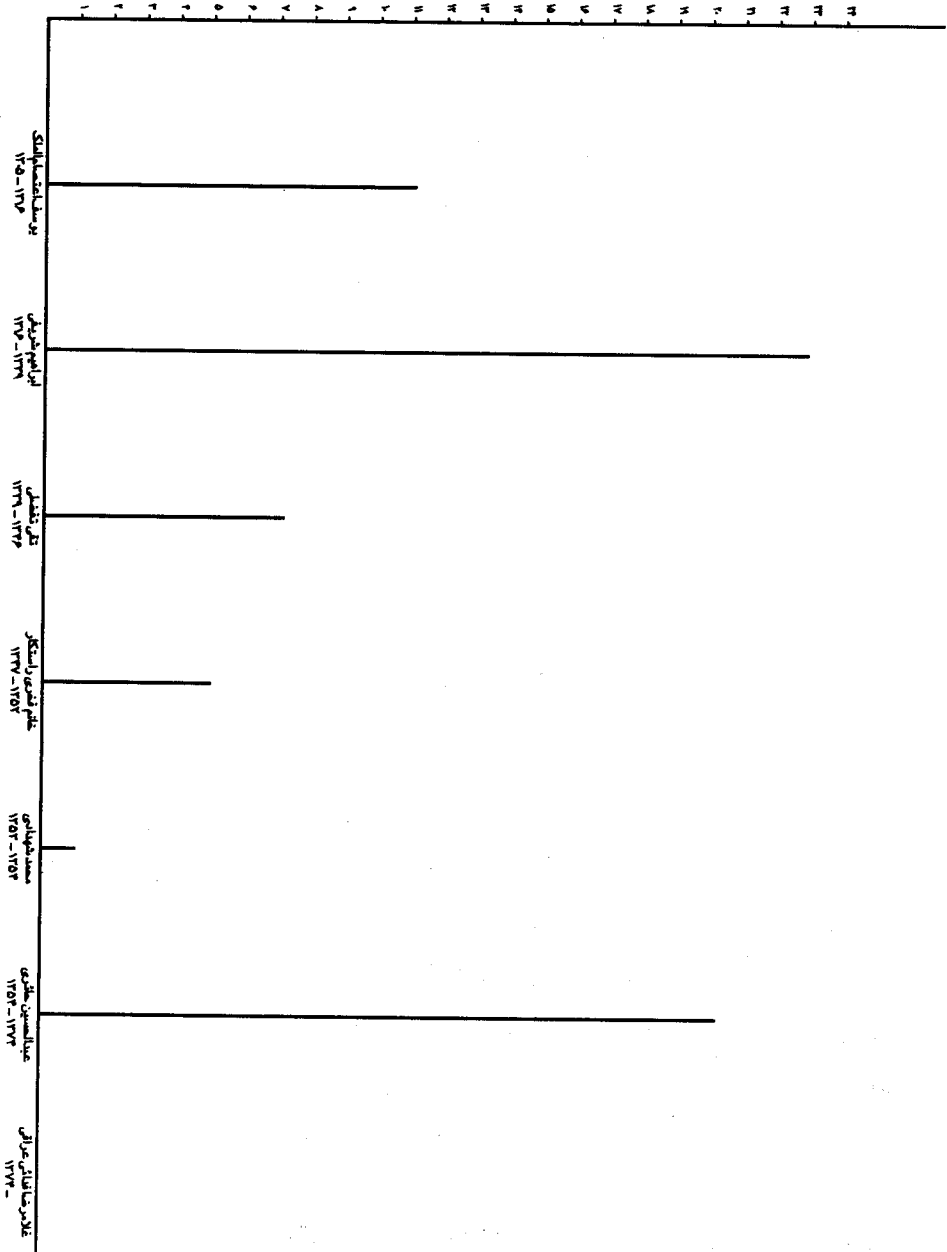
نیروی انسانی

الف. مدیران کتابخانه

در سال ۱۳۰۲ پس از انتقال یافتن کتابخانه به ساختمانی در سمت شرقی مجلس، بنا بر پیشنهاد دکتر رضا افشار که یکی از کارپردازان مجلس بود و خود در جابجا کردن کتابها و ترتیب و تنظیم آنها در قفسه‌ها نظارت و مشارکت و کوشش فراوان داشت و به دستور ارباب کیخسرو کتابخانه به آقای عبدالحمید نقیب‌زاده مشایخ تحویل گردید و او به عنوان مسئول موقت کتابخانه شناخته شد با این قید که پس از تعیین مدیر کتابخانه آقای نقیب‌زاده با سمت معاونت مدیر به کار در کتابخانه ادامه دهد. (نمودار شماره ۱)

۱ - نخستین مدیر کتابخانه مجلس (۱۳۰۵ - ۱۳۱۶) یوسف اعتصامی (اعتصام‌الملک) متولد

نوار شماره ۱ نوار اسوات قدرت بر ایران تاجانه

یوسف احمدی
۱۳۶-۱۳۵

ابراهیم کریمی
۱۳۹-۱۳۷

علی زکریا
۱۳۶-۱۳۳

علیرضا زاکری
۱۳۷-۱۳۴

محمد طهماسبی
۱۳۷-۱۳۵

علیاصغر عظیمی
۱۳۳-۱۳۵

علیرضا جباری
۱۳۳-

تبریز در ۱۲۵۳ شمسی و متوفی در ۱۳۱۶ شمسی، فرزند ابراهیم مستوفی (اعتصام‌الملک) آشتیانی؛ از نویسندگان و ادیبان و مترجمان و نیز از آزادخواهان بود. او علاوه بر احاطه به ادبیات عرب و علوم معقول و منقول، زبانهای ترکی اسلامبولی و فرانسه را نیز می‌دانست و در خطوط چهارگانه‌ی نستعلیق و نسخ و شکسته و سیاق نیز مهارت داشت. مدت دو سال مدیر مجله بهار بود. دو کتاب *قلندالادب* و *ثورة الهند* را به زبان عربی تألیف کرد و بیش از ۲۴ کتاب و داستان از فرانسه به فارسی ترجمه نمود.^۱

او نخست کارمند کتابخانه سلطنتی بود و سپس ریاست دارالتألیف وزارت معارف را عهده‌دار شد و در دوره دوم قانونگذاری مدتی کوتاه نمایندگی مجلس را داشت، با پیشنهاد مرحوم قاسم صور اسرافیل و علی‌اکبر دهخدا و موافقت و پشتیبانی ارباب کیخسرو و شاهرخ برای مدیریت کتابخانه مجلس برگزیده شد و در ۱۵ بهمن ۱۳۰۵ شمسی کار خویش را آغاز کرد. طی دوران ریاست، سه جلد فهرست کتابخانه به همت وی تنظیم و چاپ شد.^۲

۲- دومین مدیر کتابخانه آقای ابراهیم شریفی پسر شریف‌السلطنه متولد ۱۲۷۴ در تهران و دارای لیسانس عالی علوم سیاسی بود.

او یکی از صاحب‌منصبان وزارت کشور بود که کاردانی و لیاقت او مورد اعتقاد مسئولان آن زمان بود. بنابر پیشنهاد حاج محتشم‌السلطنه رئیس مجلس شورا از وزارت کشور به مجلس انتقال یافت و در تاریخ ۱۰ دی ماه ۱۳۱۶ به مدیریت کتابخانه برگزیده شد و مدت ریاستش تا ۱۳۳۹ ادامه داشت.^۳

در دوران ریاست او کتابخانه همچنان در راه پیشرفت و گسترش گام بر می‌داشت و کار تهیه کتاب خطی و چاپی ادامه داشت. روابط و مبادلات با کتابخانه و ناشران داخلی و خارجی که در دوران اعتصام‌الملک پایه‌گذاری شده بود ادامه و فزونی یافت.^۴

۳- از سال ۱۳۳۹ تا ۱۳۴۶، دکتر تقی تفضلی ریاست کتابخانه را برعهده داشت. او در

۱- دائرةالمعارف فارسی، ج. ۱، ص. ۱۶۷

۲- تاریخچه کتابخانه مجلس... ص. ۳۴

۳- اطلاعات بدست آمده از بایگانی کارگزینی مجلس

۴- تاریخچه کتابخانه مجلس... ص. ۴۰

۱۲۹۶ در مشهد متولد شد. تحصیلات مقدماتی خود را در تهران انجام داد و سپس برای ادامه تحصیل عازم فرانسه شد و موفق به اخذ درجه دکتری حقوق از دانشگاه سوربن فرانسه گردید.

از سال ۱۳۱۸ کار خود را در مجلس شورا آغاز کرد و در زمان ریاست آقای شریفی، معاون کتابخانه مجلس بود و سپس ریاست کتابخانه را عهده‌دار شد بعد از سال ۱۳۴۶ مشاور کتابخانه و سپس بازرس عالی کتابخانه گردید. ایشان در ابتدا در موسسه وعظ و خطابه و سپس مدت ۲۵ سال در دانشکده معقول و منقول (الهیات) به تدریس اشتغال داشت. از اشتغالات دیگر او همکاری با روزنامه «ایران ما» بود. او پیوسته به فعالیتهای فرهنگی اشتغال داشته و دارای تألیفاتی است.^۱

۴- پس از آقای تفضلی، خانم فخری راستکار از ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۲ ریاست کتابخانه را عهده‌دار بود.

وی فرزند حبیب‌الله راستکار (اسعدالسلطنه) در سال ۱۲۹۵ در تهران متولد شد. او دارای فوق لیسانس ادبیات و کتابداری از دانشگاه تهران بود. او در سال ۱۳۱۷ در اولین کلاس کتابداری که به ابتکار وزارت فرهنگ تشکیل شده بود شرکت کرد و همچنین در سال ۱۳۳۳ در دومین کلاس کتابداری که دانشکده ادبیات دانشگاه تهران با همکاری یونسکو تشکیل داده بود، شرکت جست. در سال ۱۳۱۹ با سمت کارمند فنی در کتابخانه مجلس مشغول به کار شد و از سال ۱۳۴۷ ریاست کتابخانه را بر عهده داشت.^۲

۵- محمد شهدادی متولد ۱۳۱۰، مهندس شیمی از ۱۳۵۳ تا ۱۳۵۴ ریاست کتابخانه را داشت.^۳ ایشان در پیاگر فتن کار عکاسی و فیلمبرداری در کتابخانه و به کار افتادن دستگاههای چاپ کوشش بسیار کرد.^۴

۱- اطلاعات بدست آمده از برادرزاده و خود ایشان

۲- اطلاعات به دست آمده از خود ایشان

۳- اطلاعات بدست آمده از بایگانی کارگزینی مجلس

۴- تاریخچه کتابخانه مجلس ... ص. ۱۰۴

۶- عبدالحسین حائری نوه مرحوم حاج شیخ عبدالکریم حائری دارای درجه اجتهاد، کتابشناس و نسخه‌شناس است که از ۱۳۵۴ تا ۱۳۷۴ رئیس کتابخانه بوده است. او تحصیلات حوزوی خود را در حوزه علمیه قم به پایان رساند. مقدمات را نزد اساتیدی مانند شیخ ابوالقاسم نحوی، میرزا محمدعلی ادیب طهرانی؛ سطح را نزد آیت‌الله شیخ مرتضی حائری پسر حاج شیخ عبدالکریم حائری، آیت‌الله العظمی گلپایگانی و آیت‌الله شیخ محمدعلی کرمانی و درس خارج را نزد آیت‌الله العظمی بروجردی، آیت‌الله صدر، آیت‌الله محمدتقی خونساری و آیت‌الله حجت کوهکمره‌ای به پایان رساندند. در سالهای ۱۳۲۴ تا ۱۳۲۹ در حوزه علمیه قم در سطح مقدماتی و عالی تدریس می‌کرد. در سال ۱۳۳۰ به تهران آمد و در اوایل ۱۳۳۱ در کتابخانه مجلس شورا بعنوان کتابشناس به کار مشغول شد. در حدود ۱۳۴۳ یا ۱۳۴۴ تا ۱۳۴۸ مسئول «اداره بررسی و تحقیق»^۱ کتابخانه بود. از ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۰ تنظیم حرف «ز» لغت‌نامه دهخدا را برعهده داشت. در سال ۱۳۵۴ به سمت ریاست کتابخانه برگزیده شد. از سال ۱۳۶۸ عضو هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور شد. از تحقیقات و تألیفات وی می‌توان از تصحیح کتاب تبصرة العوام سیدمرتضی داعی رازی، تصحیح و تحشیه تبصرة علامه حلی و فهرست نسخ خطی کتابخانه مجلس شورا، جلد‌های ۴، ۷، ۹، ۱۰، ۱۷، ۱۹، ۲۱ و ۲۲ را نام برد.

در طی دوران ریاست ایشان در کتابخانه جلد ۳ و ۲۱ فهرست نسخ خطی کتابخانه مجلس شورا و جلد دوم فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه شماره ۲ مجلس شورای اسلامی چاپ و منتشر شد.^۲

۷- غلامرضا فدائی عراقی عضو هیأت علمی دانشگاه تهران متولد ۱۳۲۴ شمسی در شهرستان اراک است. او از خانواده‌ای مذهبی و روحانی است تحصیلات خود را در شهرستانهای اراک، مشهد و تهران گذرانده و در سال ۱۳۵۴ به اخذ درجه کارشناسی ارشد کتابداری از دانشگاه تهران نائل شده و اکنون کارشناسی ارشد مدیریت دولتی و نیز دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی رامی‌گذراند. مسؤولیت‌های وی عمدتاً بعد از انقلاب اسلامی بوده است که از آن

۲- اطلاعات بدست آمده از خود ایشان

۱- این اداره در سال ۱۳۴۸ منحل شد

جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

سرپرست کتابخانه مرکزی دانشگاه بوعلی سینای همدان، مدیرکل آموزش و پرورش استان همدان، نماینده مردم اراک در مجلس شورای اسلامی در دوره‌های دوم و سوم و ریاست، نایب رئیس و عضویت در کمیسیون‌های آموزش و پرورش، فرهنگ و آموزش عالی و امور اداری و استخدامی و کمیسیون خاص کتابخانه ملی در مجلس، رئیس انجمن کتابخانه‌های عمومی شهر تهران و اراک، عضو هیأت امنای دانشگاه علوم پزشکی اراک، مدیر گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.

از تألیفات نامبرده علاوه بر بسیاری از مقالات که در روزنامه‌ها و مجلات داخلی و بین‌المللی چاپ شده است می‌توان به کتابهای زیر اشاره کرد:

کتاب *فلسطين و حقوق بین‌الملل* ترجمه از انگلیسی که در سال ۱۳۵۴ توسط انتشارات امیرکبیر چاپ و منتشر شده و در سال ۱۳۶۸ تجدید چاپ گردیده است.
گزیده *کتابشناسی توصیفی اسلامی* که در سال ۱۳۵۸ توسط دفتر نشر فرهنگ اسلامی انتشار یافته است.

مدیریت کتابخانه و نظام اطلاع‌رسانی که در سال ۱۳۷۳ توسط دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی منتشر شده است. کتابهای مقدمه‌ای بر شناخت اسناد آرشیوی و تاریخچه لغت‌نامه‌های عربی نیز بزودی منتشر می‌شود.^۱

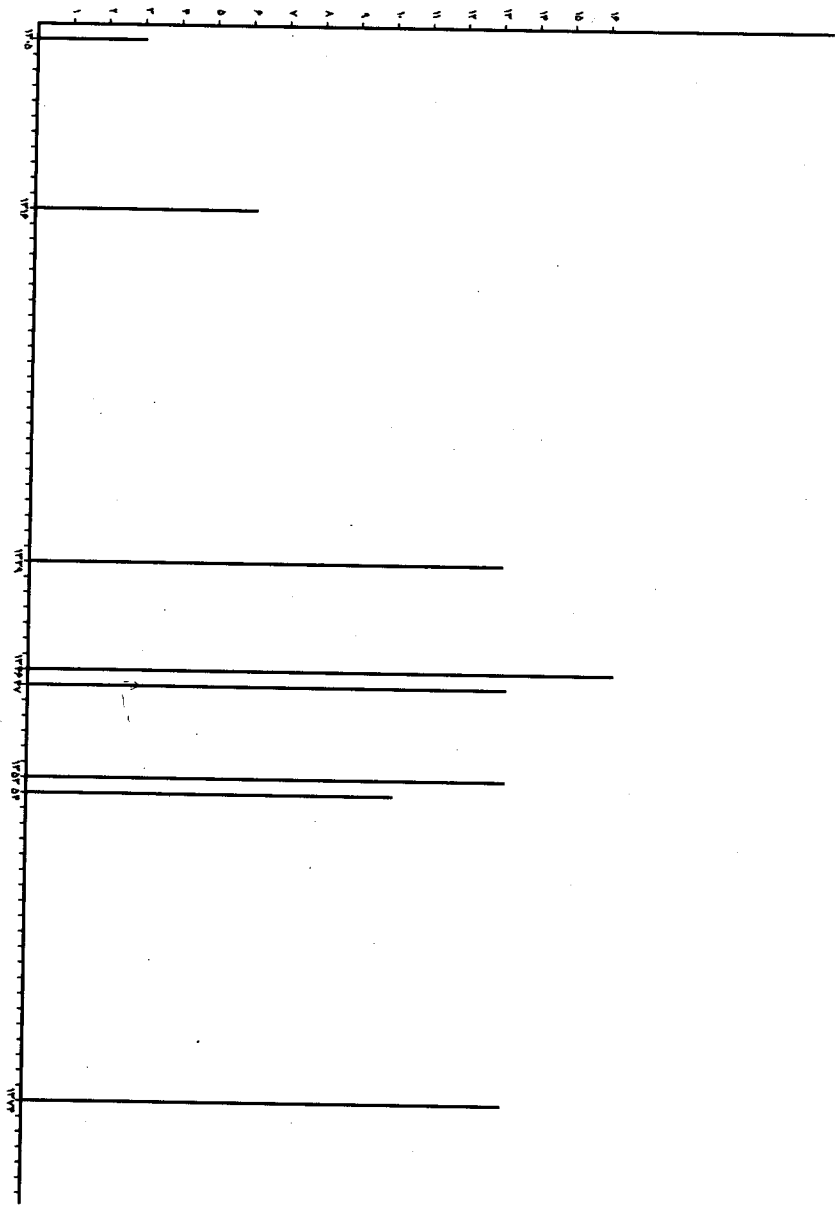
ب- کارمندان

هنگامی که نخستین مدیر کتابخانه برگزیده شد، کتابخانه با یک مدیر، یک معاون و یک عضو آغاز به کار کرد و در مدت ریاست ایشان با اینکه تعداد کتابها فزونی گرفت، ولی تشکیلات اداری کتابخانه با آهنگی کندتر گسترش یافت. کارمندان کتابخانه در سال ۱۳۱۶ به ۶ نفر رسیدند. در طی سالهای ۱۳۱۶ تا ۱۳۳۹ در ادامه روند توسعه و گسترش کتابخانه تعداد کارمندان به ۱۳ تن رسید و به همین ترتیب تا سال ۱۳۴۶ به ۱۶ نفر افزایش یافت.

۱- اطلاعات بدست آمده از خود ایشان

طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۳ برغم گسترش کمی و کیفی کتابخانه تعداد کارکنان به ۱۳ نفر و سپس در سال ۱۳۵۴ به ۱۰ نفر تقلیل یافت. و بعد از آن تاریخ تا کنون کتابخانه با ۱۳ نفر اداره می شود. (نمودار شماره ۲)

نمودار شماره ۲ تعداد کارکنان کتایخانه در مقاطع زمانی مختلف

مجموعه

الف. مجموعه کتابها و نشریات

کتابخانه مجلس شورای اسلامی در حال حاضر بنا حدود ۱۶۵۰۰ جلد کتاب خطی و ۱۵۷۰۰۰ جلد کتاب چاپی و مجموعه نسبتاً کاملی از نشریات ادواری از کتابخانه‌های مهم و معتبر ایران است.

گردآوری کتاب در این کتابخانه پیوسته به صورت اهداء، خریداری مجموعه‌های خصوصی، خریداری از نمایشگاه‌های کتاب و ناشرین بوده است و هنوز ادامه دارد.

یکی از کارهای بی‌سابقه که در دوران انقلاب اسلامی انجام گرفت، اقدام برای دریافت مرتب انتشارات جاری از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است. این کار با اقدام اولیه کارپردازی مجلس به درخواست کتابخانه و یاریهای وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی وقت در قانونی کردن و موظف ساختن وزارت ارشاد برای دادن یک نسخه از انتشارات جاری و تصویب این قانون در شورای

عالی انقلاب فرهنگی انجام شد (مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در ۱۴ آذر ماه ۱۳۶۸)

اهم موضوعات کتابهای چاپی کتابخانه اسلامشناسی و ایرانشناسی است که به زبانهای فارسی، عربی، ترکی، انگلیسی، فرانسه، آلمانی، روسی و غیره می‌باشد. در میان آنها کتابهایی وجود دارد که نایاب و در ارزش هم پایه نسخه‌های نادر خطی است.

حدوداً از ابتدا تاکنون برای بیش از صد هزار جلد از کتابهای چاپی براساس موازین قدیم کتابداری برگه‌هایی تهیه شده است که شامل برگه‌های مولف، عنوان و موضوع می‌باشد و این کتابها دارای شماره قفسه برای بازیابی می‌باشند. باقی کتابها بر اساس شماره ثبت کتابخانه در قفسه‌ها چیده شده است و در حال حاضر دارای یک برگه عنوان می‌باشند.

مجموعه نسخه‌های خطی این کتابخانه در زمینه‌های موضوعی مختلف است. فهرستنویسی این نسخ زیر نظر آقای عبدالحسین حائری انجام می‌گیرد و تاکنون حدود ۹۰۰۰ جلد آن فهرست گردیده و در ۲۵ مجلد منتشر شده است، و کار فهرستنویسی بقیه نسخه‌ها در دست انجام است.

قدیمی‌ترین نسخه خطی کتابخانه «قرآن مجید» مربوط به قرن سوم یا چهارم و به خط نسخ است. و از قرن پنجم و ششم نسخه‌های بسیاری در کتابخانه موجود است، از جمله: شرح مسائل حنین ابن اسحاق، از ابن ابی صادق نیشابوری؛ التفهیم بیرونی؛ رسائل ابواسحاق صابی و جمهرة الامثال ابو هلال عسکری.

مجموعه نشریات ادواری این کتابخانه نیز در نوع خود بی‌نظیر است و در بردارنده اولین نشریات منتشر شده از عهد ناصری، نشریات دوران انقلاب مشروطه و شبنامه‌ها، نشریات دوران انقلاب اسلامی است و تقریباً می‌توان گفت بیشتر نشریات تهران و بسیاری از نشریات شهرستانها در این کتابخانه موجود است.

از مجموعه‌های نفیس و نایاب این بخش مجموعه شبنامه‌ها (سال ۱۳۲۸ ق.) می‌باشد، در آغاز مشروطیت که هنوز روزنامه زیاد در ایران رواج پیدا نکرده بود یکی از وسایل نشر افکار آزادیخواهان و مخالفت با حکومت استبدادی و رجال درباری نشر شبنامه‌های خطی و یا چاپ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحكم عندنا لله انتهى لها الفاعل الميراث الخ
علمه عن شايبة لعل لعل المشهور في العنق
وخردهم عن شايبة الفريا وميراثهم من شايبة
وغيرها منهم ما نعتنا عنهم من فخر العزوة
مشير بلعبر من العدا لله ما لاحبا او من رفات الازنة
ووالا ليعبر عن شايبة من العدا بالله
بالعزوة والادوية العنق الميراث في الفاعل الخ
على ان العنق الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ
وغيرها العنق العنق العنق العنق العنق العنق
حاكم على العنق الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ
والبراج العنق العنق العنق العنق العنق العنق
الله بها عباده ولا يشعرون ان ما نعتهم على
وتشكر الله على نعمه وفضلها وفضلها وفضلها
وتصدقوا بالصدقين الله في ربه وعزوه الخ
وتشكر الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ

لا بد منه في كل يوم ما في الفاعل الميراث الخ
الحكم عندنا لله انتهى لها الفاعل الميراث الخ
علمه عن شايبة لعل لعل المشهور في العنق
وخردهم عن شايبة الفريا وميراثهم من شايبة
وغيرها منهم ما نعتنا عنهم من فخر العزوة
مشير بلعبر من العدا لله ما لاحبا او من رفات الازنة
ووالا ليعبر عن شايبة من العدا بالله
بالعزوة والادوية العنق الميراث في الفاعل الخ
على ان العنق الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ
وغيرها العنق العنق العنق العنق العنق العنق
حاكم على العنق الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ
والبراج العنق العنق العنق العنق العنق العنق
الله بها عباده ولا يشعرون ان ما نعتهم على
وتشكر الله على نعمه وفضلها وفضلها وفضلها
وتصدقوا بالصدقين الله في ربه وعزوه الخ
وتشكر الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ الخ

مثنوى معنوى مولوى مورخ ٨٢٤ قمرى با مقدمة متفاوت با نسخ موجود

ژلاتینی بوده که غالباً روی یک طرف کاغذ چاپ و یا نوشته می‌شد و منتشر می‌گردید. گردآوری این نشریات به صورت اهداء، خریداری مجموعه‌های خصوصی، اشتراک و خرید تک شماره می‌باشد، و پیوسته برای رفع نقائص این بخش کتابخانه فعالیت پی‌گیر داشته است. با استفاده از مقتضیات ویژه ایام انقلاب به انبارها و مخازن مؤسساتی مانند «اطلاعات» و «کیهان» مراجعه و کسری نشریات کتابخانه انتخاب شد. چند مجموعه نیز از جمله مجموعه آقای گلین و آقای جانبازی خریداری گردید، از بسیاری از افراد دارای مجموعه نشریات داخلی و خارجی که داوطلب اهدای مجموعه‌های خود به کتابخانه بودند با این نیت که کسری‌های کتابخانه از آن میان تهیه شود، نشریات مختلف دریافت گردید، که این خود باعث غنای بیشتر این بخش شد. (نمودار شماره ۳ و ۴)

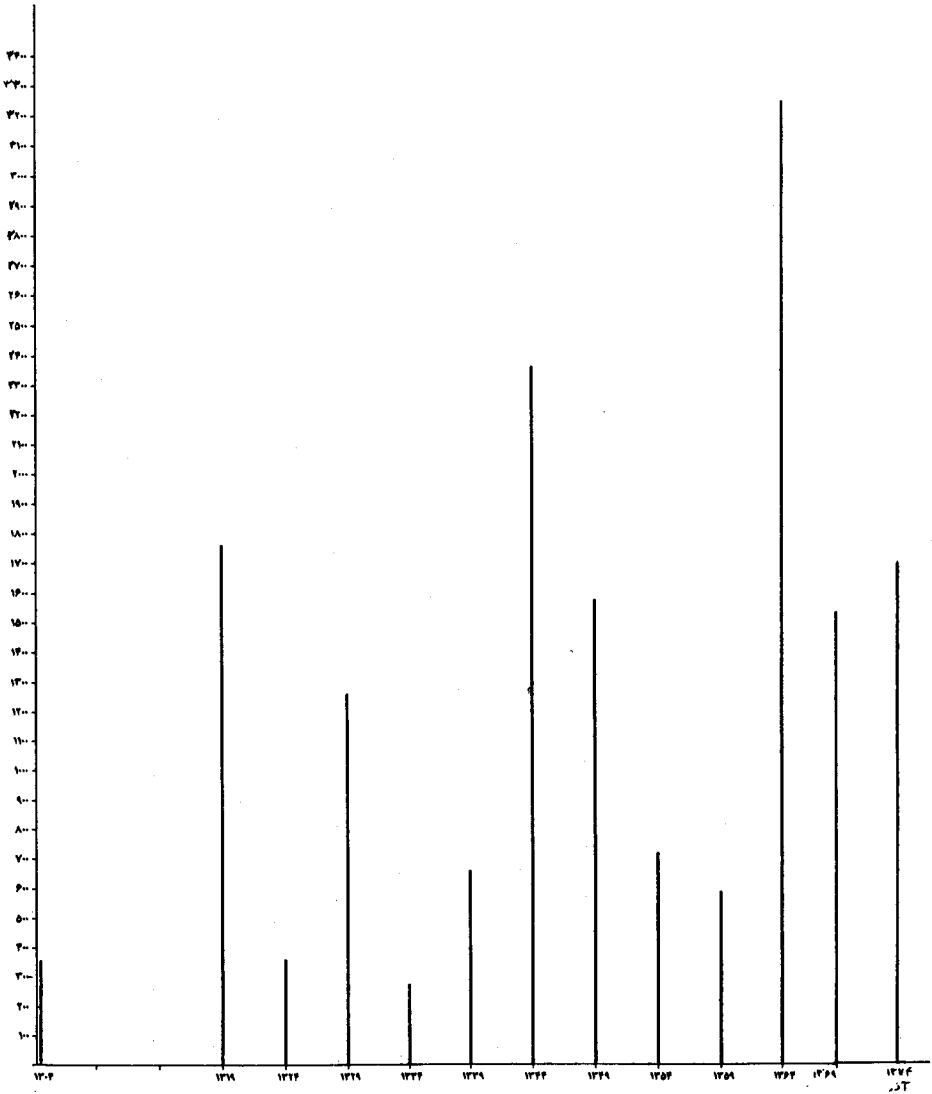

قسمتی از مخزن کتابهای چاپی کتابخانه مجلس. در این سالن نزدیک به یکصد هزار

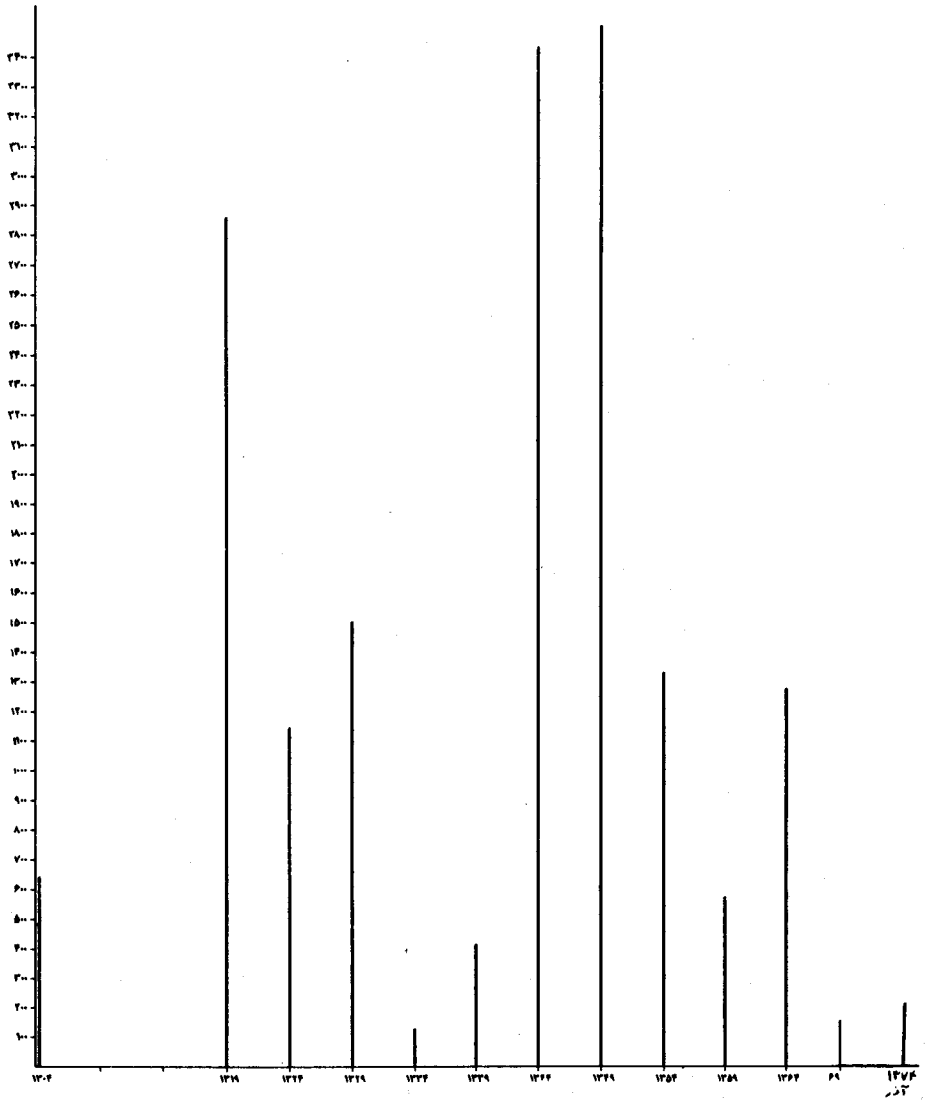

ورودی مخزن نسخه‌های خطی و مجموعه‌های اهدایی

نمودار شماره ۳ میزان کتب چاپی ثبت شده در طول سالهای مختلف

نمودار شماره ۴ میزان کتب خرید شده در طول سالهای مختلف

ب. مجموعه‌های اهدائی:

کتابخانه مجلس از آغاز تأسیس مورد توجه مؤلفان و ناشران داخل و خارج کشور قرار داشت و مرتباً کتابها و نشریات مختلف از یک جلد تا چند جلد برای کتابخانه می‌رسیده است که اسامی فرستندگان و یا مؤسسات ناشر آنها در دفترهای ثبت کتابخانه مضبوط است. در دفاتر ثبت کتابخانه نظیر این اسامی به تکرار دیده می‌شود:

پروفیسور براون، موسیومولیت، پروفیسور ویلیام آمریکائی، سرهرمزجی، پارسیان هندوستان، مجلس رایشتاخ آلمان، مجمع علوم لنین گراد.

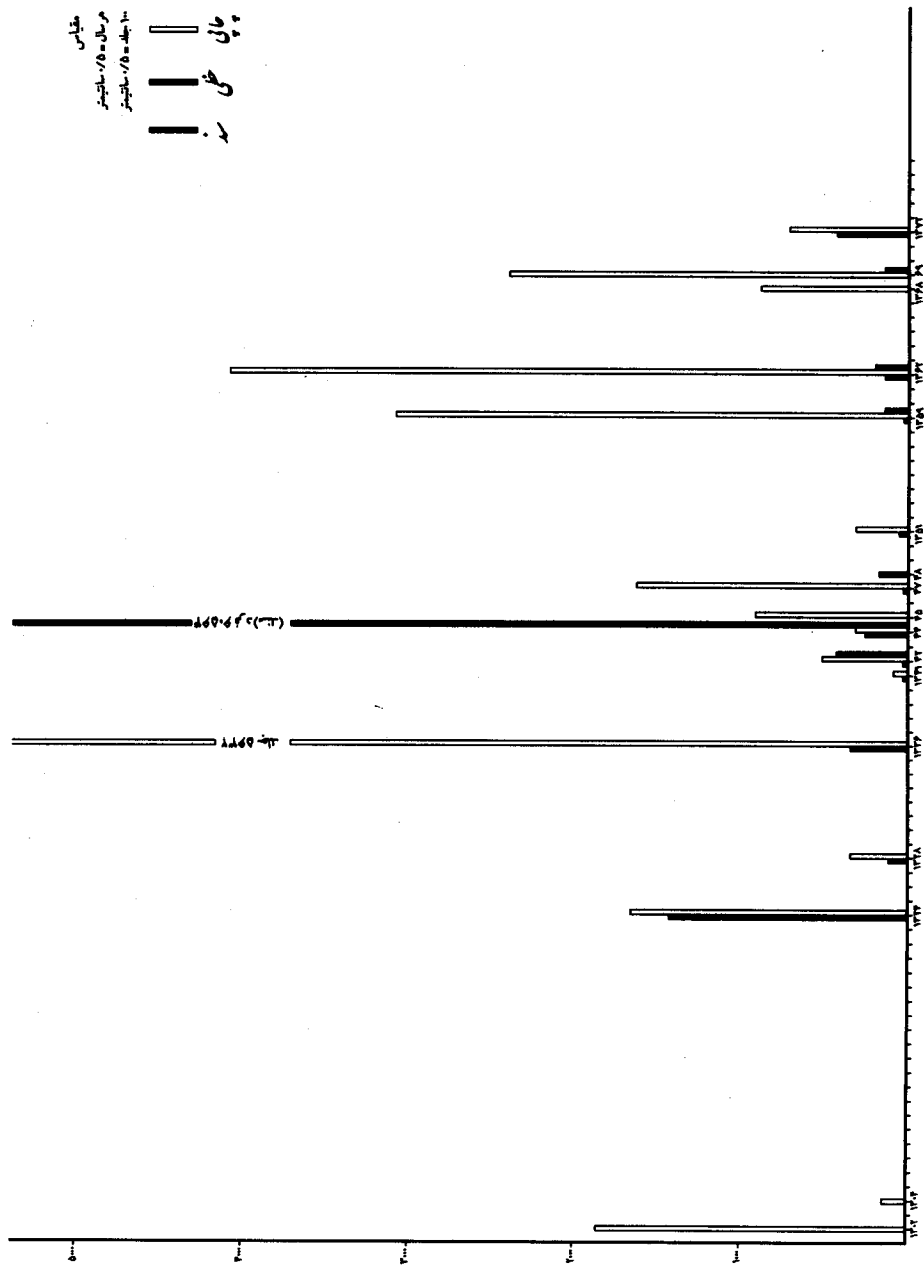
از نفایس کتابخانه تعداد ۲۱ مجموعه اهدایی به این کتابخانه است که توسط شخصیت‌های فرهنگی یا خانواده‌های ایشان به کتابخانه اهداء گردیده است.

این مجموعه‌های نفیس و گرانبهای خطی و چاپی توسط افرادی والا‌همت در نهایت فداکاری و گذشت به کتابخانه مجلس تقدیم شده و بر ارزش مادی و معنوی کتابخانه افزوده‌اند.

در اینجا فهرستی از تمام این مجموعه‌های اهدایی از نخستین مجموعه (اهدایی

احتشام السلطنه) تا آخرین آنها که به وسیله آیت‌الله شیخ کاظم معزی اهدا شده است با آوردن شرح حال مختصری از آنان و نمونه‌هایی از آثار اهدا شده توسط آنان یاد می‌گردد. (نمودار شماره ۵)

نمودار شماره ۵ مجموعه های اهدایی

۱. مجموعه اهدایی احتشام السلطنه

حاجی میرزا محمودخان احتشام السلطنه قاجار دولوعلامیر پسر محمدرحیم خان علاءالدوله امیرنظام متولد ۱۲۳۹ (۱۲۷۷ هجری قمری) و در گذشته در ۵ بهمن ماه ۱۳۱۴ (۱۳۵۴ ق.) در سن ۷۷ سالگی در تهران.

تحصیلات وی در دارالفنون آغاز شد و بجز تحصیلات مقدماتی، صرف و نحو عربی و زبان فرانسه را هم در دارالفنون آموخت^۱.

او در سال ۱۲۹۹ هجری قمری در کشیک خانه دارای سمت و عنوان یوزباشی* و در سال ۱۳۰۴ قمری سمت ریاست گارد سلطنتی (قوللرآقاسی باشی)** را داشته است در سالهای ۱۳۰۸-۱۳۰۶ قمری از طرف امین السلطان با همان سمت قوللرآقاسی باشی به حکومت زنجان و خمسه*** منصوب گردید. چندی هم سرکنسول عراق بود. در دوران سلطنت مظفرالدین شاه معاون وزارت امور خارجه گردید و مدتی هم حکمران کردستان شد و از آنجا به مقام وزیرمختاری ایران در برلن تعیین شد. در سال ۱۳۲۳ قمری دولت او را برای ریاست کمیسیون سرحدی و تجدید حدود بین ایران و عثمانی تعیین کرد و از برلن به تهران خواسته شد و به مرز روانه گردید. او در مأموریت بود که در دوره اول مجلس بنماینده مجلس انتخاب شد و از ۲۹ رجب ۱۳۲۵ تا اوایل ربیع الاول ۱۳۲۶ قمری عهده دار ریاست مجلس بود و در دوره سوم نیز از تهران به نمایندگی مجلس انتخاب شد.

در ایام جنگ بین الملل اول (۱۹۱۴-۱۹۱۸) سفیر کبیر ایران در اسلامبول بود. در شهریور ۱۳۰۵ در کابینه حسن مستوفی الممالک مدت پنج ماه وزیر کشور بود^۲.

از احتشام السلطنه تنها یک کتاب برجای می باشد که در دوره بیکاری در برلن نوشته است و

۱- رهبران مشروطه ج. ۱. ص. ۵۹۵-۶۰۹

* یوزباشی لقبی است برای کسی که صد تومان دریافت می کرده است (سازمان اداری حکومت صفوی)

** قوللر آقاسی باشی سرپرست غلامان سرکار خاصه شریفه (سازمان اداری حکومت صفوی)

*** خمسه (شهری میان تبریز و قزوین) (لغت نامه دهخدا)

۲- شرح حال رجال ایران در قرن ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ هجری. ج ۴. ص ۳۳-۳۴

شامل شجره‌نامه خانوادگی و در عین حال گوشه‌هایی از حوادث اواخر دوره ناصرالدین شاه را تا حوادث زمان جنگ اول نشان می‌دهد. او چند کتاب دیگر درباره حوادث کلی و اعمال و اعراض رجال زمان خود نوشته بود، ولی چند سال قبل از مرگ آنها را سوزانید.^۱

نخستین مجموعه اهدائی به کتابخانه مجلس شورای ملی مجموعه ایشان بود که در دو نوبت به کتابخانه اهداء گردید.

یکبار به وسیله مخبرالسلطنه که شامل ۱۰۹۱ مجلد است و بار دیگر شامل ۷۹۷ مجلد است به وسیله خود احتشام‌السلطنه در سال ۱۳۰۲ که از آلمان بازگشته بود.

در مجموعه اهدائی احتشام‌السلطنه علاوه بر کتابهای چاپی به زبان فرانسه و آلمانی و کتابهای فارسی و عربی چاپ سنگی نسخه‌های خطی ارزنده و نادر نیز وجود دارد.^۲
مانند:

الف - روضة‌العارفین: از محمدبن عنایت‌الله بسطامی بایزیدی ملقب به بایزیدثانی. کتابی است به فارسی در بررسی عقائد صوفیان به روش تحقیق و بسیار دقیق و عالمانه. مؤلف که از دانشمندان شیعی قرن ۱۰ هجری و احیاء‌کننده طریقه بایزید بوده و در رشته‌های مختلف فرهنگ اسلامی تألیفاتی دارد در این کتاب به بررسی عقائد و اصول صوفیه و نسبت آنها با مذهب می‌پردازد. این نسخه از نوادر است، و به چاپ نرسیده و تنها ۳ نسخه دیگر از آن در جهان می‌شناسیم. این نسخه در قرن ۱۱ به خط نستعلیق نوشته شد و ۲۰۹ برگ است به قطع خشتی ۱۴ × ۱۹ و به شماره «۶۵۶» در کتابخانه نگهداری می‌شود (فهرست ۲: ۴۱۷).

ب - اختیارات مظفری در هیئت و ستاره‌شناسی به فارسی - از قطب‌الدین محمود شیرازی (م: ۷۱۰) او از مشهورترین شاگردان خواجه نصیرطوسی و خود محقق بزرگ است و تألیفاتی چنددقیق و محققانه دارد مانند شرح حکمة‌الاشراق سهروردی در احیاء اصول فلسفه ایران قدیم، و شرح بر قانون و چند کتاب معروف در همین موضوع ستاره‌شناسی و در این کتاب به تحقیقاتی ارزنده می‌پردازد و بر شیوه‌های بظلمیوسی اعتراضاتی دارد. این کتاب به چاپ

۱ - نصرت‌الدوله فیروز، از رویای پادشاهی تا زندان رضاشاهی، ص ۷۶ - ۷۸

۲ - تاریخچه کتابخانه مجلس... ص ۴۸

نرسیده و بارون رزن در فهرست کتابخانه مدرسه زبانهای شرقی به تفصیل درباره آن به بحث پرداخته است. این کتاب در زندگی مؤلف به خط نستعلیق نوشته شده و ۲۲۶ برگ است با کاغذ سمرقندی ضخیم در قطع رحلی ۲۹ × ۱۹ و جلد تیماجی و شماره آن «۶۳۹۸» است. (فهرست ۱۹: ۵۱۰-۵۱۴).

ج - تفسیر التحریر: شرحی است از نظام نیشابوری که معروف به نظام اعرج است به عربی بر کتاب تحریر مجسطی تألیف خواجه نصیرطوسی. مؤلف از شاگردان قطب‌الدین محمود شیرازی است او این کتاب را در ۷۰۴ هجری به پایان رسانیده است. این کتاب به چاپ نرسیده این نسخه در قرن ۱۱ به خط نسخ نوشته شده و دارای ۲۴۸ برگ است با قطع وزیری و جلد تیماجی و شماره آن «۱۶۰» است (فهرست ۲: ۸۸).

د - ترجمه بحارالانوار: دو جلد از مجلدات بحارالانوار محمدباقر مجلسی به امر احتشام السلطنه ترجمه شده است:

نخست جلد ۱۲ بحار در شرح احوال حضرت رضاع) ترجمه به قلم سید اسماعیل پسر محمدتقی موسوی زنجانی. این نسخه به خط شکسته نستعلیق در ۲۴۹ برگ به قطع خشتی ۲۱ × ۱۷ با شماره «۵۳۷» در کتابخانه نگهداری می‌شود (فهرست ۲: ۳۱۸).

دیگر مجلد ۱۷ بحار در اخبار پند و اندرز. مترجم این جلد محمد مهدی بن محمد کاظم خوانساری است و این نسخه به خط نسخ در ۳۳۲ برگ قطع رحلی ۳۶ × ۲۳ و دارای شماره «۵۳۷» (فهرست ۲: ۳۳۶).

کتابهای خطی اهدایی احتشام السلطنه در مجلدات مختلف و بیشتر در جلد ۲ و ۱۹ فهرست کتابخانه به‌طور پراکنده فهرست گردیده و برای کتابهای چاپی او فیش تهیه شده است.

۲. مجموعه اهدائی پارسیان هند

از گنجینه‌های ارزنده و کم‌نظیر کتابخانه مجلس مجموعه‌ای است از ۱۲۷ جلد کتابهای چاپی به زبان فرانسه و انگلیسی درباره تاریخ زرتشت و دین زرتشتی به وسیله هرمزجی رستم مدی اهدا گردید. این مجموعه گویا در زمان حیات ارباب کیخسرو (حدود ۱۳۰۴) به کتابخانه مجلس وارد شده است.

این کتابها نیز در قفسه‌ای جدا در شماره قفسه‌های کتب هدایی نگهداری می‌شود.

۳. مجموعه هدایی سید محمد طباطبائی

میرزا سید محمد طباطبائی معروف به سنگلجی پسر سید صادق طباطبائی همدانی از رهبران عالیقدر و فداکار مشروطیت ایران بودند. ایشان در ۱۹ ذیحجه ۱۲۵۸ ق در کربلا متولد و در دیماه ۱۲۹۹ در تهران درگذشته است.

تحصیلات مقدماتی و مبادی علوم ادب و عربی را نزد جدش (سید مهدی طباطبائی) فرا گرفته و سپس نزد پدرش علوم منقول و علوم معقول (حکمت) را نزد ابوالحسن جلوه آموخت. چندی هم نزد شیخ هادی نجم‌آبادی تلمذ نمود و زمانی در سامره نزد مرحوم میرزای شیرازی اقامت گزید و به تکمیل تحصیلات خود پرداخت و در آنجا به مقام اجتهاد رسید. پس از واقعه رژی به تهران آمد^۱. او مجتهدی آزادیخواه و معروف و از پیشقدمان و رهبران انقلاب مشروطیت و در واقع از ارکان مهم آن بود. مخالفت علنی با استبداد و عین‌الدوله داشت. و در شوال ۱۳۲۳ هـ. ق. به حضرت عبدالعظیم مهاجرت نمود. پس از به توپ بستن مجلس دستگیر شد و به خراسان تبعید گردید. و بعد از استقرار مجدد مشروطیت به تهران بازگشت و مورد استقبال و تجلیل عامه قرار گرفت.

ایشان عالمی وارسته و فقیهی زبردست بود. به توسعدی فرهنگ علاقه داشت و برای اینکه اشخاص متعصب هم فرزندان خود را به مدارس جدید بفرستند مدرسه‌ای به نام اسلامیة تأسیس کرد و برادر خود سیداسدالله طباطبائی را به مدیریت آن گماشت^۲.

او دارای گنجینه بسیار گرانبها و بی نظیری از کتابهای خطی و چاپی بود که بوسیله پسرش محمدصادق طباطبائی رئیس دوره چهاردهم (۱۳۲۴) مجلس شورای ملی به کتابخانه اهداء گردید.

این مجموعه دارای ۱۴۳۸ جلد کتاب خطی و ۱۷۰۶ جلد کتاب چاپی در شعب مختلف علوم

۲- دائرة المعارف فارسی، ج. ۲، ص. ۱۶۱۳

۱- رهبران مشروطه، ج. ۱، ص. ۲۰۷-۲۲۰.

(نومبر ۲۰۲)

مجلس شورای ملی

کارپردازی

شماره دفتر

۱۳۳ تاریخ

اداره کتابخانه مجلس شورای ملی

چون جناب آقای سید محمد صادقی طباطبائی معاون محترم رئیس سابق مجلس شورای ملی در سال ۱۳۲۶ کتب کتابخانه پدر مطهرین مرحوم آقا سید محمد طباطبائی طاب نواه را به کتابخانه مجلس شورای ملی اهداء فرموده اند و با اینکه کتابهای مزبور از کتب نفیسه و ذیقیمت میباشد مذلک با تقضای طو طبیح و اطلاعیه که به مجلس شورای ملی دارند این فتوت و گذشت بی سابقه را بپذیر فرموده اند بنابراین برای آنکه کتابخانه مجلس لا اقل از محظمه بهره‌رسانی و تشکر نموده باشد و این اقدام سزمنق قرار گیرد دیگران هم تاسی نمایند شایسته است که کتب مزبور در یک سالن اختصاصی متمرکز شده و بنام (سالن طباطبائی) نام گذاری و یک کلمه عکس بزرگ اینان در سالن نامبرده قرار داده شود.

۱۹۴۴۷
۳۳/۵۲۳

رو نوشت شرح بالا احتراماً خدمت جناب آقای سید محمد صادقی طباطبائی تقدیم و مجدداً از طرف کارپردازی مجلس تشکر و امتنان جناباید.

کارپردازی مجلس شورای ملی

مهر ۱۳۳۵
مجلس

نامه مجلس شورای ملی در تجلیل از طباطبائی

مجموعه کهن در حدیث و عقاید به تاریخ ۵۰۷ هجری قمری شامل بخشی از عیون اخبارالرضا تألیف شیخ صدوق، امالی از شیخ صدوق و رساله در اصول عقاید از مجموعه هدایای طباطبائی

و فرهنگ ایرانی و اسلامی از ادبیات، فلسفه، کلام، تاریخ، طب و ریاضیات است^۱. در میان آنها نسخ کهن و نادر فراوان وجود دارد و از آن جمله است:

الف - تهذیب کتاب اصلاح المنطق ابن السکیت تألیف ابوزکریایحیی بن علی تبریزی معروف به خطیب تبریزی (م/ ۵۰۲) کتابی است به زبان عربی و از امهات و اصول و قوانین ادب و دستور زبان که در قرن ۵ تألیف شده و این نسخه در سال ۴۹۷ در بغداد بخط نسخ نگارش یافته است دارای ۴۵۶ برگ به قطع وزیری به شماره: «۹۲۸ طباطبائی».

ب - بتخانه: تذکره شعرای پارسی سرا با برگزیده اشعار ایشان تألیف مولانا صوفی از دانشمندان ایرانی. مؤلف این کتاب راکه ۵۴ هزار بیت دارد از دیوان ۳۶ تن از شعرا و اشعار ۹۰ شاعر دیگر فراهم آورده است. از این کتاب نسخه‌ای دیگر شناخته نشده است. این نسخه به خط نستعلیق شیوه هندی با ۷۱۴ برگ به قطع رحلی شماره آن «۱۲۰ طباطبائی».

ج - کشف الاسرار الایمانیه و هتک الاستار العظامیه: تألیف ضیاءالدین شیرازی. این کتاب به زبان عربی و شرح است بر دو کتاب از شیخ شهاب‌الدین سهروردی به نامهای: رشف النصائح و ادالة العیان در تصوف. ضیاءالدین شیرازی به سال ۶۴۷ هجری در عهد اتابک ابوبکر بن سعد زنگی در شیراز این شرح را نوشته است. نسخه خط نستعلیق همزمان تألیف است و شاید خط مؤلف و نسخه‌ای دیگر از آن نمی‌شناسیم. قطع وزیری کوچک دارای ۳۴۸ صفحه جلد تیماجی. شماره این نسخه «۲۳۲ ط» است.

د - خلاصه الاشعار و زیدة الافکار: تألیف تقی‌الدین محمد پسر شرف‌الدین علی حسینی کاشانی در شرح حال و برگزیده اشعار شاعران قرن دهم هجری به فارسی. این نسخه را مؤلف خود در ۱۴ جمادی‌الآخری به سال ۱۰۰۱ در کاشان نوشته است. قطع این نسخه رحلی است و ۵۱۷ برگ دارد و با شماره «۹۸۲ ط» در کتابخانه نگهداری می‌شود.

ه - مجموعه‌ای نفیس در فلسفه به عربی دارای رساله‌های زیر:

۱ - جوامع المقالات الثلاث از نوامیس افلاطون.

۲ - رساله در اخلاق از ابوعلی بن هیثم بصری دانشمند ریاضی و فیزیک‌دان برجسته

قرن ۴ هجری.

۱ - تاریخچه کتابخانه مجلس ... ص. ۵۴

۳ - رساله از ابونصر فارابی در جستجوهای مشترک جالینوس و ارسطو درباره اندام انسان.

۴ - مرثیه: رساله‌ای در فلسفه از ابن‌سینا.

۵ - ده مسئله فلسفی که ابوالقاسم گرگانی از استادش شیخ‌الرئیس ابن‌سینا سؤال می‌کند و پاسخهای ابن‌سینا

۶ - گفتاری در وصف معاد فلسفی نگارش علی‌بن‌حسین بن‌هندو (دانشمند هم‌زمان ابن‌سینا) برای رستم پسر شیرزاد.

۷ - برگزیده (ملقطات) از سخنان افلاطون.

۸ - گفتاری از شیخ‌الرئیس ابن‌سینا در خلوت و ذکر و تصفیه باطن.

۹ - گفتاری از اسکندر افرودیسی در عقل. ترجمه به عربی از حسین بن اسحاق (مترجم معروف قرن دوم هجری).

۱۰ - رساله در حقیقت نفس انسان. برگزیده از سخنان ارسطو، طیماوس و ابن‌سینا.

۱۱ - گفتاری از اسکندر افرودیسی در مسئله قدرت و اختیار.

۱۲ - گفتاری دیگر از او در صوت.

۱۳ - رساله در حدود (تعریف ماهیات‌اشیاء) از سعدبن‌هبة‌اله فیلسوف قرن ۵. (شماره ۱۳۶۷ ط).

و - المنصص: شرح کتاب الملخص امام فخررازی به عربی تألیف کاتبی قزوینی دانشمند معاصر خواجه نصیرطوسی. این کتاب که دائرة‌المعارفی است در فلسفه و منطق و ریاضیات دارای تحقیقاتی ارزنده است و نسخه‌های آن اندک است. این نسخه به خط نسخ دارای ۸۶۳ برگ به قطع رحلی بزرگ شماره آن «۸۵۶ ط» است.

برای مجموعه کتب خطی طباطبائی فهرست تهیه شده که به صورت جدا از دیگر کتابهای کتابخانه در سه مجلد به چاپ می‌رسد.

در آغاز ورود کتابهای مرحوم طباطبائی به کتابخانه مجلس نیز فهرستی برای آنها به وسیله آقای دکتر زریاب خویی استاد محترم دانشگاه تهیه گردید و سلسله مقالاتی نیز به قلم ایشان درباره این مجموعه نفیس در مجله دانش انتشار یافت.

سند مربوط به تقدیر از چنین اهدا از طرف کارپردازى مجلس ضمیمه است.

۴. مجموعه اهدائی نجم الدوله

حاج میرزا عبدالغفارخان (نجم الملک - نجم الدوله) (متولد ۱۲۵۰ و در گذشته در ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۶ ق) منجم‌باشی فرزند میرزا محمدعلی اصفهانی منجم و ریاضی‌دان مشهور و استاد دارالفنون در روزگار ناصری و صاحب تألیفات گرانبها به فارسی^۱

ریاضیات ایرانی را نزد والد خود و ریاضیات اروپایی و بسیاری از فنون جدید را در دارالفنون تکمیل کرد و سپس در همین مدرسه به تدریس ریاضیات پرداخت. استخراج تقویم سالها بنا به دستور دولت به او محول بود. او با آن همه مراتب عالیة علمیه درویش صفت بود و به اهل سیروسلوک اعتقاد زیاد داشت^۲. در مولفین کتب چاپی فارسی و عربی نام بیست اثر او آورده شده است^۳. از ایشان کتابخانه پرارزشی به یادگار مانده بود که به وسیله سناتور نجم الملک از خاندان مرحوم نجم الدوله در سال ۱۳۲۸ به کتابخانه مجلس هدیه گردید^۴.

این کتابخانه مجموعه‌ایست بسیار نفیس از ۴۵۴ جلد کتاب که ۱۱۵ جلد آن خطی است و پاره‌ای از آنها کتابهای نادر ریاضی و طبی است. مجموعه‌ای نیز از نوشته‌های خود نجم الدوله و یا پدر او میرزا علی محمد است که بسیار ارزنده است. در میان کتابهای چاپی نیز روزنامه‌های چاپ کهن و کتابهای چاپ سنگی بسیار نادر وجود دارد. برای کتابهای خطی و چاپی اهدایی نجم الدوله فهرستی دستی در یک دفتر به وسیله مرحوم محمدحسین آدمیت - که از نویسندگان فاضل کشور بود و سالی چند در کتابخانه مجلس انجام وظیفه می‌کرد - تهیه گردید. مرحوم آدمیت در این دفتر، نخست کتابهای چاپی و سپس نسخه‌های خطی را شناسانده است. فهرستی دیگر نیز ویژه کتابهای خطی و با تحقیق بیشتر تهیه شده که به زودی به چاپ سپرده خواهد شد.

۱- ریحانة الادب ج. ۶، ص. ۱۳۶ - ۱۳۷

۲- شرح حال رجال ایران در قرن ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ هجری ج. ۲، ص. ۲۷۳ - ۲۷۴

۳- مولفین کتب چاپی فارسی و عربی از آغاز چاپ تاکنون ج. ۳، ستون ۸۹۱ - ۸۹۴

۴- تاریخچه کتابخانه مجلس... ص. ۶۰

اینک نمونه‌ای چند از مجموعه گران‌بهای نجوم‌الدوله:

الف - درج اللغات فرهنگ عربی به فارسی تألیف محمدحسین پسر ابوالخیر حسینی در قرن ۱۳ - هجری. این نسخه اصل و به خط نستعلیق مؤلف است و نسخه‌ای دیگر از آن دیده نشده است تاریخ نگارش آن ۱۲۵۵ - ه. است. قطع نسخه رقعی ۲۰/۵ × ۱۴۷ جلد ضربی و دارای ۱۸۲ برگ. شماره ویژه آن «۳۳۹ نجوم».

ب - شرح فصوص الحکم محیی‌الدین ابن‌العربی از مؤیدالدین خجندی صوفی (م - در حدود ۷۰۰ - ه).

نسخه‌ایست نفیس که در تاریخ ۷۲۸ هجری به خط نسخ خوب نوشته شده و جای تأسف است که چند برگ از آغاز آن افتاده. این نسخه دارای ۶۸ برگ با قطع رقعی ۱۴/۵ × ۱۰/۵ شماره ویژه آن «۴۱۳ - نجوم».

ج - نقد الرجال تألیف مولی مصطفی تفرشی کتابی است در شرح حال رجال و راویان شیعه به عربی. این کتاب به چاپ رسیده اما ارزش این نسخه از آن است که نسخه اصل و خط مؤلف و تاریخ آن ۱۰۱۵ - است. و نیز بر پشت نخستین برگ آن یادداشتی از مصطفی تفرشی (مؤلف) دیده می‌شود. قطع این نسخه وزیری ۲۴/۵ × ۱۶/۵ و دارای ۲۷۰ برگ و شماره ویژه آن «۱۸۸».

د - جنگ نجوم‌الدوله: یادداشتهایی است از مرحوم عبدالغفار اصفهانی در هندسه و نجوم و موضوعات پراکنده. اشکال هندسی و نجومی دارد که ظاهراً نجوم‌الدوله خود ترسیم کرده‌است.

این نسخه به خط نسخ است با قطع وزیری ۲۶/۵ × ۱۸/۵ با ۲۳۱ برگ و جلدگالینگور. شماره ویژه آن «۱۳۵ نجوم».

ه - چهار عنصر دانش: فرهنگ واژه‌ها و اصطلاحات پزشکی است از عربی به فارسی و مؤلف آن امان‌الله نام دارد. کتابی است پرآرزش که در ۱۹۱۰ در لایپزیک (آلمان) نیز به چاپ رسیده. این نسخه به خط نستعلیق و دارای ۲۳۷ برگ است به قطع رحلی ۴۱ × ۲۴/۵. شماره ویژه آن: «۳ نجوم».

و - مقامات حریری تألیف قاسم‌بن علی حریری (م - ۵۱۶) نسخه‌ایست به خط نسخ کهن با تاریخ ۵۸۸ و ۱۰۰ برگ به قطع خشتی ۱۴/۵ × ۲۱ شماره ویژه آن «۳۰۹ نجوم».

۵. مجموعه اهدائی فیروز

یکی دیگر از مجموعه‌های بسیار ارزشمند کتابخانه مجلس کتابخانه بی‌نظیر کتابهای خطی و چاپی ناصرالدوله مجید فیروز است که در ۱۳۳۶ شمسی به کتابخانه اهداء کرد. در این مجموعه ارزنده ۳۶۸ کتاب خطی و ۶۰۰۰ کتاب چاپی عربی و فارسی و حدود شش هزار کتاب چاپی به زبان فرانسه است که خود گنجینه‌ایست از کتابهای نادر و بسیاری از آنها اینک نایاب و در ارزش همپایه نسخه‌های نادر دست‌نویس است. تعدادی مرقعات و مجموعه‌نامه‌ها و منشآت نیز دارد که از اسناد بشمار می‌رود.

کتابهای خطی این مجموعه در مجلد ۲۱ فهرست این کتابخانه که بیشتر آن چاپ شده و به زودی نشر خواهد شد، فهرست گردیده است اینک به نام چند نسخه نفیس از این مجموعه اشاره می‌شود:

الف - ترجمه - جامع شاهی: این کتاب در اصل دائرةالمعارفی است در ستاره‌شناسی تألیف از احمد بن محمد سگزی دانشمند ریاضی‌دان نجوم‌شناس گران قدر ایران و استاد ابوریحان بیرونی و این ترجمه فارسی قسمتهایی از آن کتاب بزرگ است شماره ویژه این کتاب: «۳۶۱ فیروز». درباره این کتاب رجوع شود به فهرست ۲۱: ۴۴ - ۴۵.

ب - مجموعه‌ای شامل چند کتاب نادر که از آن جمله است:

۱ - جزیره مثنوی از یوسف بن محمد ورداری رومی سینه چاک برگزیده اشعار مثنوی است (فهرست ۲۱: ۲۳۹)

۲ - تحفة العشاق مثنوی از خلیلی شاعر که به اشارت مولانا در خواب در قرن ۸ هجری سروده است (فهرست ۲۱: ۲۴۱)

۳ - حل تحقیقات مثنوی به ترکی از جوری چلبی در تضمین ۵۸ بیت از مثنوی مولوی. (فهرست ۲۱: ۲۴۳)

ج - ترجمه کتاب محبوب القلوب قطب‌الدین شریف لاهیجی به قلم سید احمد اردکانی. این کتاب در تاریخ فلاسفه است با شرح مجملی از آراء فلسفی آنان از عصر باستان تا زمان مؤلف (قرن ۱۱). محبوب القلوب خود کتابی نادر الوجود است که هنوز به صورت کامل چاپ نشده و یگانه نسخه ترجمه آن که به خط مترجم نیز هست همین نسخه است که جزء مجموعه

اهدایی فیروز در کتابخانه مجلس نگهداری می‌گردد و شماره ویژه آن «۲۶۸ فیروز» است. درباره این کتاب نیز رجوع شود به فهرست (۱۲۰:۲۱)

۶. مجموعه اهدائی لالانی

یکی دیگر از گنجینه‌های ارزنده کتابخانه کتابهای خطی و چاپی مرحوم حاج‌سید عبدالجواد لالانی است که بوسیله سیدمیرمحمد علی مرتضایی (از بازماندگان سیدعبدالجواد) به کتابخانه مجلس شورا اهداء گردید.

در این مجموعه ۲۶ جلد کتاب خطی و ۹۰ جلد کتاب چاپی در رشته‌های مختلف فلسفه و تاریخ و ادبیات و طب و ریاضیات است.

پاره‌ای از کتابهای خطی این مجموعه در مجلد ۵ فهرست کتابخانه شناسانده شده است.^۱

۷. مجموعه اسدآبادی

سیدجمال‌الدین اسدآبادی یا افغانی، دانشمند، انقلابی، سخنور و از رهبران ضداستعمار ملل اسلامی در سال ۱۲۵۴ قمری در اسدآباد متولد شد و در سال ۱۳۱۵ قمری در استانبول درگذشت.

گروهی از جمله شاگردش شیخ‌محمد عبده و افغانان وی را افغانی و ایرانیان وی را ایرانی می‌دانند اما خود سید که تلاش پی‌گیری در اتحاد ملل اسلامی و وحدت میان شیعه و سنی داشت برای اینکه او را به سرزمین خاصی منتسب ندانند، عمداً ملیت خود را پوشیده می‌داشت. در جوانی پس از فراگرفتن مقدمات علوم به تکمیل تحصیلات خود در اصفهان و مشهد پرداخت. به زودی فلسفه، نجوم، علوم شرعی، تاریخ و علوم رایج زمان خود را فراگرفت. او مسافرت‌های عدیده به ممالک اسلامی داشت و سلاطین و بزرگان ممالک اسلامی را به اتحاد اسلامی دعوت می‌کرد و اتحاد مسلمین را جهت ترقی عالم اسلام ضروری می‌شمرد. در اقامتی

---

۱ - تاریخچه کتابخانه مجلس ... ص ۹۰

که در هند داشت رسالهٔ ردنیچریه را در رد عقاید مادیگری به فارسی نوشت. در پاریس با شیخ محمد عبده روزنامهٔ عروةالوثقی را به عربی منتشر ساختند که البته با جلوگیری مقامات انگلیسی پس از انتشار هجده شماره تعطیل گردید. همچنین روزنامه‌ای به نام «ضیاءالخاقین» در لندن دایر کرد و در هر شمارهٔ آن با امضای السیدالحسینی مقالات تندی بر ضد ناصرالدین شاه و دولت او منتشر می‌کرد. چندی نگذشت که مقامات انگلیسی این روزنامه را نیز تعطیل کردند. در دورهٔ اقامت او در استانبول ناصرالدین شاه به ضرب گلولهٔ میرزارضای کرمانی که از شاگردان سید بود کشته شد و دولت ایران از مقامات عثمانی خواست تا سید و یاران او را به مأموران ایرانی در مرز تسلیم کند. دولت عثمانی درخواست استرداد سید را رد کرد. اقا کارهای ایشان را زیر نظر داشت. اندکی بعد سید به بیماری سرطان فک گرفتار شد و روزهای آخر عمرش را به تنگدستی گذراند و سرانجام در پنجم شوال ۱۳۱۵ دیده از جهان فرو بست.

برخی نیز گفته‌اند که سید را شیخ ابوالهدی به اشارهٔ سلطان عثمانی مسموم کرده است. ایشان غیر از زبان فارسی و عربی به ترکی و فرانسوی و انگلیسی و روسی آشنائی داشت، بیانی گرم و شیوا داشت^۱ و در مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی مشار نام ۱۰ اثر از تألیفات او آورده شده است.^۲

گنجینهٔ نفیسی از کتابهای چاپی و خطی و یادداشتها و نامه‌ها و اسناد سید جمال‌الدین اسدآبادی در سال ۱۳۴۲ به وسیله آقای دکتر اصغر مهدوی استاد دانشگاه و عضو شورای کتابخانه مجلس به این کتابخانه واگذار گردید.

این مجموعه شامل ۵۴۰ کتاب چاپی و ۲۸ جلد خطی و تعداد ۴۳۵ نامه و یادداشت است که به خط اوست.^۳

در حواشی پاره‌ای از کتابهای خطی و چاپی این مجموعه نیز خط او موجود است. برای این مجموعه فهرستی به وسیله آقایان ایرج افشار و اصغر مهدوی فراهم گردیده که تحت عنوان «مجموعهٔ اسناد و مدارک چاپ نشده در بارهٔ سید جمال‌الدین مشهور به افغانی» در

۱ - دائرةالمعارف تشیع. ج. ۲. ص. ۱۳۰-۱۳۲.

۲ - مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی از آغاز چاپ تاکنون. ج. ۲. ستون ۳۷۶-۳۷۹.

۳ - تاریخچه کتابخانه مجلس ..... ص ۸۶

سال ۱۳۴۲ توسط دانشگاه تهران منتشر شده است. در این فهرست تمام کتابها و نامه‌ها و اسناد این مجموعه آورده شده است.

کتابهای چاپی و خطی سید در قفسه‌های جداگانه و اسناد و نامه‌ها و نیز کتابهایی که در حواشی خط او را دارد در یکی از صندوقهای کتابخانه نگهداری می‌شود.

۸. مجموعه هدائی امام جمعه خوئی

شیخ‌الفقهاء والمجتهدین آیة‌الله حاج‌میرزایحیی امام جمعه خوئی تهرانی از علماء بزرگ و بسیار محترم تهران فرزند حاج‌میرزا اسدالله امام جمعه متولد سال ۱۲۳۹ شمسی (۱۲۷۶ قمری) در خوی و درگذشته در شهریور ۱۳۲۴ شمسی (۱۳۶۴ ق.) در سن ۸۸ سالگی در تهران است.

او از اهالی خوی و از علمای طراز اول تهران و مورد توجه دولت و ملت بود و منزلشان محل تجمع رجال علم و سیاست بود.

پس از خواندن ادبیات و مقدمات به نجف مهاجرت و از محاضر آیات و مراجع بزرگ نجف چون مرحوم علامه مامقانی و فاضل شربیانی و میرزاحبیب‌الله رشتی و آخوند خراسانی و غیره استفاده نموده و به مدارج عالیہ علم و اجتهاد رسیده و به تهران آمده و به تدریس و رتق و فتق امور پرداخت.^۱ نامبرده چند دوره در مجلس شورای ملی سمت وکالت داشت. دوره اول در سال ۱۳۲۴ قمری از تبریز، دوره دوم سال ۱۳۲۶ قمری جزو ۵ نفر علمای طراز اول از طرف مراجع تقلید مقیم نجف به نمایندگی مجلس انتخاب گردید و در دوره سوم سال ۱۳۳۳ قمری که موضوع ۵ نفر مجتهد طراز اول منتفی گردید از تهران به نمایندگی مجلس برگزیده شد.^۲

ایشان دارای کتابهای نفیس خطی و چاپی بود که بوسیله فرزندشان جمال امامی در سال ۱۳۴۴ به کتابخانه اهداء گردید. این مجموعه دارای ۲۶۰ کتاب خطی و ۳۳۸ جلد چاپی است و تمام آنها در مجلد هفتم فهرست کتابخانه که ویژه معرفی کتابهای این مجموعه است معرفی و به

۲ - دائرةالمعارف تشیع. ج. ۲. ص. ۳۹۰

۱ - گنجینه دانشمندان. ج. ۵. ص. ۶۶-۶۷

سال ۱۳۴۶ چاپ و منتشر گردید.^۱

در این مجموعه نسخه‌های کهن و نادر خطی بسیار است، از آن جمله:

الف - شرح پارسی بر کتاب التعریف لمذهب التصوف. اصل این کتاب تألیف یکی از مشهورترین عارفان و متصوفان ایرانی به نام ابوبکر محمدبن ابی اسحاق کلابادی بخارایی «درگذشته در ۳۸۰ هجری» و این شرح پارسی به قلم شاگرد او اسماعیل بن محمدبن عبدالله بن احمد بن سهل بن ارض مستملی بخارایی «درگذشته در ۴۳۴ هجری» است. نسخه‌ای از این کتاب که در مجموعه اهدایی جمال امامی است در تاریخ ۶۶۷ هجری به خط ثلث محمود پسر حبش رومی معروف به حاجی نظام نوشته شده. شماره ویژه آن «۱۳۷ خوئی» است. در باره این کتاب رجوع شود به فهرست کتابخانه ج ۷: ۱۵۰

ب - التحفة الشاهیه تألیف نجم‌الدین ایوب بن عین‌الدوله اخلاطی حاسب در بین سالهای ۶۳۵ - ۶۳۷ کتابی است نادر و مهم در نجوم به عربی که تاکنون نسخه‌ای دیگر از آن شناخته نشده مگر یک نسخه که در فهرست برلین از اهلورث با شماره ۵۸۸۰ یاد شده و نزدیک به این کتاب است. این نسخه در تاریخ ۱۱۷۳ هجری به خط نسخ نوشته شده با قطع رحلی بزرگ و جداول نجومی. شماره ویژه آن: «۲۵۰ خوئی». رجوع کنید به فهرست کتابخانه ۷: ۴۰۳ و ۴۰۷

ج - کنزالفوائد یا (کشف‌الفوائد) فی حل مشکلات القواعد. شرح است بر کتاب قواعد علامه حلی از سید عمیدالدین (خواهرزاده علامه حلی) کتابی است نادر و نسخه مجموعه اهدایی خوبی که در دو جلد است به خط مؤلف است و تاریخ آن ۷۵۶ هجری است. قطع رحلی بزرگ شماره ویژه آن «۱۸۰ و ۱۸۱ خوئی» است. رجوع شود به فهرست این کتابخانه ۷: ۲۳۷ - ۲۳۹.

۹. مجموعه اهدایی دکتر متین دفتری

احمد متین دفتری ملقب بالقاب اعتضاد لشکر و متین‌الدوله فرزند محمودخان اعتضاد لشکر

۱ - تاریخچه کتابخانه مجلس ... ص. ۷۰

(عین‌الممالک) متولد در تهران در سال ۱۲۷۵ شمسی (۱۳۱۴ قمری) متولد و در تیرماه ۱۳۵۰ (۱۳۹۱ قمری) در سن ۷۶ سالگی درگذشت.

در سن ۶ سالگی ملقب به لقب پدرش اعتضادالشکر شده و شغل پدر خویش را که لشکرنویسی بود اختیار نمود. او در مدرسه آلمانی که در تهران تأسیس شده بود تحصیل زبان آلمانی نمود و چند سالی هم منشی سفارت آلمان بود و بعد وارد وزارت خارجه شد و پس از طی مراحل به ریاست دفتر وزارتخانه رسید. در این ایام ملقب به متین‌الدوله شد.

در سال ۱۳۰۵ در تشکیلات داور از وزارتخارجه به وزارت دادگستری منتقل شد و چندی رئیس اداره نظارت بود. چندی بعد برای تکمیل تحصیلات به اروپا رفت و از لوزان درجه دکتری گرفت و به ایران بازگشت و در سال ۱۳۱۴ به معاونت وزارت دادگستری منصوب گردید. در سال ۱۳۱۵ به جای صدرا‌الاشراف وزیر دادگستری شد و در سال ۱۳۱۸ زمانی که محمود جم نخست‌وزیر بود، پس از سقوط کابینه جم نخست‌وزیر شد. نخست‌وزیری او بیش از نه ماه طول نکشید که با تغییر شاه روبرو شد و از کار برکنار و زندانی شد و چندی بعد آزاد گردید.

در سال ۱۳۲۴ که احمد قوام به جای ابراهیم حکیمی نخست‌وزیر شد، متین‌دفتری در کابینه او وزیر مشاور بود. در دوره پانزدهم مجلس شورای ملی در سال ۱۳۲۶ از مشکین‌شهر به سمت نمایندگی مجلس انتخاب شد. در سال ۱۳۲۸ در اولین دوره مجلس سنا از تهران به سمت سناتوری انتخاب گردید و در دوره‌های بعد متوالیاً سناتور بود.^۱

او دارای تألیفاتی است در مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی مشار نام ۱۶ اثر از تألیفات او آورده شده است.^۲

متین‌دفتری در سال ۱۳۴۴ مجموعه اسناد ارزنده‌ای را به کتابخانه مجلس واگذار کرد. این اسناد که همه از مدارک معتبر در باره وضع امور مالی و دخل و خرج کشور در دوران قاجار است به صورت فردها و طومارهای دسته‌بندی شده است بعلاوه یک جلد دفتر رقبات ناصری نیز از اوست.

این طومارها و اسناد در چند قفسه جداگانه مرتب‌چیده و ثبت شده است. دکتر متین‌دفتری

۱ - شرح حال رجال ایران ... ج. ۶ ص. ۳۲۰-۳۳

۲ - مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی از آغاز چاپ تاکنون. ج. ۱. ستون ۴۵۴-۴۵۵

برای حفظ و مراقبت از آنها توجه و علاقه بسیار نشان می‌داد و بارها برای اطمینان از شیوه نگهداری و تنظیم آنها شخصاً به کتابخانه مراجعه و از آنها بازدید می‌کرد.^۱

۱۰. مجموعه اهدایی تقوی

حاج سید نصرالله تقوی فرزند سید محمد رضا از خاندان سادات اخوی از شاعران و محققان قرن چهاردهم هجری است. وی در سال ۱۲۸۸ هجری قمری در تهران متولد و در سال ۱۳۲۶ شمسی در تهران درگذشت.

ایشان علوم نقلیه را نزد حاج میرزا حسن آشتیانی و علوم عقلیه را از محضر میرزا ابوالحسن جلوه فراگرفت و برای تکمیل تحصیلات به عراق رفت.^۲ در اوان جنبش مشروطه به نمایندگی مجلس شورای ملی انتخاب گردید. هنگامی که دادگستری تأسیس گردید به مستشاری و مدعی‌العمومی دیوان عالی تمیز نامزد و تا ریاست دیوان عالی تمیز ارتقاء یافت. در ضمن در دانشکده حقوق و دانشکده معقول و منقول (الهیات) به تدریس اشتغال داشت و پس از چندی ریاست همان دانشکده را نیز عهده‌دار بود و مدتی هم نایب رئیس فرهنگستان ایران بود.^۳ در مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی نام ۱۱ اثر از تألیفات ایشان آمده است.^۴

فرزند ایشان سید جمال‌الدین تقوی اخوی از وزیران دادگستری کتابهای چاپی را که از مرحوم پدر خویش به یادگار داشت به کتابخانه مجلس اهداء نمود.

این مجموعه ۹۱۵ مجلد کتاب است در رشته‌ها و موضوعات مختلف فرهنگ ایرانی و اسلامی با تاریخهای متفاوت که بیشتر آنها چاپ قدیم ایران یا استانبول یا مصر است و تاریخ واگذاری آنها به کتابخانه مجلس سال ۱۳۴۵ است.^۵

۱- ریحانه‌الادب ... ج. ۱. ص. ۲۴۱-۲۴۲.

۲- تاریخچه کتابخانه مجلس ... ص. ۸۸.

۳- گلزار جاویدان، ج. ۱. ص. ۲۸۱.

۴- مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی از آغاز چاپ تاکنون، ج. ۶. ستون ۵۷۵-۵۷۷.

۵- تاریخچه کتابخانه مجلس ... ص. ۸۴.

۱۱. مجموعه اهدایی رهی معیری

محمدحسن رهی معیری متخلص به رهی نوّه معیرالممالک از شاعران غزلسرای بسیار نامی معاصر در سال ۱۲۸۸ شمسی در تهران متولد و در سال ۱۳۴۷ شمسی پس از تحمل چند سال رنج بیماری سرطان در ۵۹ سالگی درگذشت.

ایشان پس از پایان تحصیلات معموله در خدمت دولتی وارد شده، مدتی در اداره ثبت وزارت کشور مصدر مشاغل متعدد بوده و سپس ریاست اداره انتشارات و کتابخانه وزارت اقتصاد ملی را بر عهده داشت.

آثار او بیشتر در سه زمینه غزل، قطعات انتقادی، سیاسی و ترانه یا تصنیف است. اشعار فکاهی رهی با امضای مستعار «شاه‌پریون» و «زاغچه» و غیره در جرائد مهم منتشر شده است. وی علاوه بر مقام بلندی که در شعر معاصر داشته از نقاشی و موسیقی نیز سررشته داشته است. از آثار او دو مجموعه شعر به نام‌های «سایه عمر» و «آزاده» به چاپ رسیده است.^۱

این شاعر ایرانی در روزهای آخر زندگی مجموعه کتابهای کتابخانه شخصی خود را در وصیت‌نامه‌ای به کتابخانه مجلس واگذار کرده و نامه‌ای در این باره خطاب به رئیس مجلس شورای ملی وقت نگاشت که تاریخ آن ۱۶ دیماه ۱۳۴۷ است.

این مجموعه که ۲۳ جلد کتاب خطی و ۱۶۵۵ جلد چاپی دارد با پاره‌ای از لوازم شخصی او مانند عینک و قلم خودنویس در ۱۳۴۷ (پس از درگذشت او) به کتابخانه مجلس تحویل گردید. برای این مجموعه نیز فهرستی ویژه (جلد ۱۸ فهرست کتابخانه) به وسیله خانم فخری راستکار که در آن وقت رئیس کتابخانه بود با مقدمه‌ای از آقای تقی تفضلی در سرگذشت مرحوم رهی تهیه و به سال ۱۳۴۸ چاپ و منتشر گردید.

کتابخانه اهدائی رهی که مجموعه‌ایست ارزشمند از کتابهای ادبی، دیوانهای شعر و تذکره شعراء، مانند دیگر مجموعه‌های اهدائی در قفسه‌های ویژه و جدا از دیگر کتابها نگهداری می‌شود.^۲

۲ - تاریخچه کتابخانه مجلس ... ص. ۷۴

۱ - گلزار جاویدان. ج. ۲. ص. ۵۷۰

۱۲. مجموعه اهدائی جعفر سلطان القرائی

جعفر سلطان القرائی کتابشناس و نسخه‌یاب پسر شیخ ابوالقاسم در سال ۱۲۷۵ شمسی در تبریز متولد و در سال ۱۳۶۷ در همان شهر درگذشت.

او در آغاز نزد پدر خود شیخ ابوالقاسم و برادر خود حاج میرزا جواد که از دانشمندان و علمای زمان بود درس خواند. سپس از محضر میرزا ابوالقاسم انگجی و حاج میرزا علی اصغر ملک استفاده کرد.

اطلاعات ادبی و تاریخی و هنری وسیع و دقیق او از راه مطالعه مستمر و دقیق در کتب خطی و نشست و خاست با ادبا و شاعران مخصوصاً در تهران بدست آمده بود. او مخصوصاً در شناخت نسخه‌های خطی و تشخیص اسناد و اوراق تاریخی و هنری از متبحران کم مانند روزگار خود بود. اما متأسفانه به علت گرفتاریهای پیشه‌ای و بازرگانی و وجود وسوس علم‌ی نتوانست آیندگان را از گنجینه ملامال تجربه و دانش خود چندان که باید بهره‌ور سازد.

او در سال ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵ بواسطه پیدا شدن غائله آذربایجان به تهران هجرت کرد و چند سالی در تهران ماند و به کسب و کار در حجره‌ای از پاساژهای گلوبندک مشغول بود. حجره‌اش کانون ادبی و فرهنگی بود و غالباً ادیبان و هنردوستان قدیمی در آنجا جمع می‌شدند.^۱ ایشان حدوداً از سال ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۶ عضو شورای تقویم کتابخانه بود. در هشتاد و یکمین جلسه شورای عالی کتابخانه که در روز ۱۵ دیماه ۱۳۴۷ تشکیل گردید، صحبت از انتقال کتابهای ایشان از تبریز به تهران و فروش آنها شد.

«آقای فروزانفر اظهار داشت بهتر است کتابخانه مجلس پیشقدم شود، آقای سلطان‌القرایی اظهار داشت چند صندوق آن تاکنون رسیده است و خانم راستکار اظهار کرد بنا به درخواست ما صندوق‌های کتاب مستقیماً به کتابخانه مجلس آمده است.»

در هشتاد و ششمین جلسه شورای عالی کتابخانه که در روز سه‌شنبه ۴/۹/۴۸ تشکیل شد، خانم راستکار اظهار داشت: «از مجموعه کتب آقای سلطان‌القرایی که اغلب محققین ایرانی و

۱- آینده، سال ۱۵ (۱۳۶۸): ش. ۶-۹، ص. ۶۰۸-۶۱۱

خارجی از آن در نشریات خود نام برده‌اند، کتابخانه تعداد ۲۴۳ جلد آن را که مشابه نداشت، انتخاب و تقویم نمود و آقای سلطان‌القرائی چون میل داشتند مجموعه کتابهای ایشان در کتابخانه مجلس باشد تعداد ۱۷۹ جلد بقیه را به کتابخانه مجلس اهداء کرده‌اند.^۱

در میان مجموعه‌ای که از طرف ایشان به کتابخانه مجلس اهداء گردیده کتابهای بسیار نفیسی وجود دارد. یکی از نمونه‌های عالی این نسخ مجموعه «اسئله و اجوبه» رشیدالدین فضل‌الله همدانی است که خود شرحی مفصل در معرفی آن نوشته و در مجله مهر ۱۳۳۱ به چاپ رسیده است.

۱۳. مجموعه اهدائی هلاکو رامید

هلاکو رامید فرزند مرحوم محمدحسین سالار اسعد، متولد حدود ۱۲۹۵ شمسی دارای تحصیلات عالی، کارمند مؤسسات ملی و نماینده دوره‌های ۱۹ و ۲۰ از طوالتش و ۲۱ از شاه‌آباد غرب.^۲

نامه‌ای از ایشان خطاب به رئیس مجلس در جلسه مورخ ۱۹ اسفندماه ۱۳۵۰ مجلس قرائت شد. در این نامه ایشان خواستار انجام مراسم تحویل و تحول حدود دویست جلد کتب نفیس خطی و چاپی خود به کتابخانه مجلس شدند.

پس از خواندن نامه، رئیس مجلس وقت گفت:

همانطوری که اطلاع دارید مرحوم احتشام‌السلطنه علامیر رئیس اسبق مجلس شورای ملی قریب دوهزار جلد از کتابهای نفیس خود را به کتابخانه مجلس شورای ملی اهداء کرده بودند که در حقیقت مایه اولیه کتابخانه را تشکیل می‌داد. و حالا این قسمت باقی‌مانده که کتابهای آن مرحوم است که توسط آقای رامید نواده ایشان و نماینده فعلی مجلس اهداء می‌شود.

---

۱ - دفتر گزارشهای جلسات شورای عالی کتابخانه: از جلسه ۴۸ (مورخ ۲۰/۱۲/۲۵) لغایت جلسه ۹۹ (مورخ ۱۶/۲۰)

(۱۳۵۳)

۲ - نمایندگان مجلس شورای ملی در بیست و یک دوره قانونگذاری ... ص. ۲۲۶

مجموعه رامبد که در ۱۲ تیرماه ۱۳۵۱ به کتابخانه تحویل گردید دارای ۴۶ جلد کتاب خطی فارسی و عربی و ۲۲۷ جلد کتاب چاپی به زبانهای فرانسه و انگلیسی و یک جلد روزنامه شرف شامل ۸۷ شماره می‌شود.^۱

در میان کتابهای خطی آن نسخه‌هایی نادر دیده می‌شود و بیشتر آنها دارای آرایش و طلاکاری و برخی از آنها نیز مصور است.

اینک نام و نمونه‌ای چند از کتابهای خطی این مجموعه:

الف - *مذکر الاحباب*: تذکره شاعران فارسی زبان ماوراءالنهر در قرن ۱۰ هجری تألیف خواجه

سیدبهاءالدین بخاری متخلص به نثاری (م - ۱۰۰۵)

این کتاب که از مهمترین مدارک است در مورد شاعران پارسی سرای ماوراءالنهر در قرن ۱۰ و در پاره‌ای از موارد سند منحصر به فرد است اخیراً به سال ۱۹۶۹ میلادی با تصحیح و تحشیه و مقدمه سیدمحمد فضل‌الله در هند به چاپ رسید.

نسخه مجموعه رامبد در ۹۹۲ هجری به خط نسخ خوب و روشن نگاشته شده با قطع وزیری

و جلد میشن سیاه. شماره ثبت آن: ۸۷۵۹۷

ب - *دیوان جمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی*. نسخه خط نستعلیق با قطع رقعی و جلد میشن

عنایی. شماره ثبت آن: ۸۷۵۵۴.

ج - *رساله قورخانه و آتشبازی* تألیف محمدباقر تبریزی. نسخه ایست دارای تصاویر که در ۱۲۷۰

هجری تحریر شده با قطع وزیری بزرگ و جلد میشن. شماره ثبت آن: ۸۷۵۸

د - *تکملة الاخبار* علی بن عبدالؤمن از مدارک تاریخ صفویه. نسخه ایست به خط نستعلیق با

قطع وزیری جلد میشن قهوه‌ای و شماره ثبت ۸۷۵۶۲

۱۴. مجموعه اهدائی نورالدین امامی

نورالدین امامی پسر حاج شیخ امین خوئی فرزند بزرگ و روحانی امام جمعه خویی (روحانی و نماینده مجلس) متولد حدود ۱۲۸۷ شمسی. دارای تحصیلات قدیم حدود مدرسی کارمند

۱ - تاریخچه کتابخانه مجلس ... ص. ۷۶ - ۸۰

دولت و نماینده دوره‌های ۱۵، ۱۶، ۱۸ و ۱۹ از خوی است.^۱ او در ۲۲ مهرماه ۱۳۵۱ تعداد ۳۱۷ جلد کتاب چاپی از کتابخانه شخصی خویش به کتابخانه مجلس هدیه کرد. در این مجموعه کتاب خطی وجود ندارد، اما برخی از کتابهای چاپ سنگی آن از کتابهای نادرالوجود و پر ارزش است که گاه ارزش آنها از کتب خطی کمتر نیست.^۲

۱۵. مجموعه اهدائی محتشم نوری

دکتر عباس محتشم نوری (محتشم‌الممالک) فرزند میرزا احسین خان میرپنج (مومتن‌السلطان) در سال ۱۲۷۶ در تهران متولد شد و در ۲۲ اسفند ۱۳۵۸ درگذشت. تحصیلات ابتدایی خود را در مدرسه سن لوئی تهران به پایان رساند و در سال ۱۳۰۸ از دانشکده حقوق سیاسی و اقتصادی دانشگاه تهران فارغ‌التحصیل شد. در سال ۱۳۳۰ برای تحصیلات عالی به فرانسه رفت و از دانشگاه سوربن فرانسه دکترای حقوق گرفت. او در مدرسه سن لوئی به تدریس زبان و ادبیات فارسی و فرانسه اشتغال داشت. همچنین در کارپردازی مجلس شورا و بعد از آن در تندنویسی مشغول به کار شد. در سال ۱۳۱۹ به شهرداری منتقل و با سمت مدیرکل اداره حقوقی به کار ادامه داد. پس از بازنشستگی از وی دعوت به عمل آمد تا ریاست اداره موزه بانک سپه را بعهده گیرد. او از ۱۳۴۲ تا اواخر عمر به این کار اشتغال داشت. دکتر محتشم نوری مردی فاضل، نویسنده‌ای چیره‌دست و دارای طبع شعر بود. تمام اوقات فراغت خود را صرف مطالعه می‌نمود. او مؤسس و مدیر روزنامه سیمرخ بود که به علت انتقادات شدیدی که در روزنامه درج می‌گردید، دوباره توقیف و بالاخره نشر آن متوقف شد. کتابهایی نیز به رشته تحریر درآورد از آن میان: امثال و حکم فارسی به انگلیسی، رقص در آسمان (رمان)، ماریولا (رمان)، تاریخ وقایع صدساله ایران، زندگی امیرکبیر^۳. در طول زندگی خود، مجموعه نفیسی گردآورده بود که به توصیه او کلیه کتابها توسط

۱ - نمایندگان مجلس شورای ملی در بیست و یک دوره قانونگذاری ... ص. ۳۰۲.

۲ - تاریخچه کتابخانه مجلس ... ص. ۸۲

۳ - اطلاعات بدست آمده از پسر ایشان حسین محتشم نوری

فرزندانش در سال ۱۳۵۹ به کتابخانه مجلس اهداء گردید. این مجموعه شامل ۵ جلد کتاب خطی، ۲۵۲۶ جلد کتاب چاپی، ۱۱۷ سند و ۵۹۹ روزنامه است.

۱۶. مجموعه اهدائی غلامحسین سرود

غلامحسین سرود فرزند مرحوم علیخان متخلص به شکیب در سال ۱۲۷۳ در تهران متولد شد. وی پس از چندی که به تحصیلات قدیمه نزد اساتید فن اشتغال داشت به مقتضای زمان به تحصیلات جدید پرداخت. او به زبانهای فرانسه، انگلیسی، آلمانی، ترکی و عربی آشنایی داشت. در زمان مستشاران سوئدی در ژاندارمری به خدمت اشتغال داشت و بعداً از ۱۳۰۱ در ارتش به خدمت پرداخت و با طی مدارج به رتبه سرتیپی نائل آمد. گاه به اقتضای طبع شعر می سرود. از تألیفات او یکی فرهنگ لغات عربی مصطلح در زبان فارسی و دیگر مجموعه امثال انگلیسی، فرانسه، آلمانی، ترکی، عربی با مرادفات فارسی آن است.^۱

در سال ۱۳۶۲ مجموعه کتابهای کتابخانه شخصی سرود بر طبق وصیت نامه وی به کتابخانه مجلس اهداء شد. این مجموعه شامل ۱۴۷ جلد خطی و ۴۱۴۶ جلد چاپی (فارسی، عربی و لاتین) و دوره‌های مختلف روزنامه و مجلات می باشد.

۱۷. مجموعه اهدائی نورالدین مدرسی چهاردهی

نورالدین مدرسی چهاردهی پسر حاج شیخ محمد آیت الله زاده پسر آقامیرزا محمدعلی چهاردهی متولد ۱۲۹۷ شمسی در کربلا است. او بعد از درگذشت جدش همراه با پدر خود به گیلان مهاجرت کرد و در شهر رشت اقامت گزید. از سن نوجوانی به تحقیق علمی و عملی ادیان و مذاهب و مسلکها و سلسله‌های اسلامی تصوف پرداخت. او دارای تألیفاتی است که از آن جمله است: سلسله‌های صوفیه ایران، سیری در تصوف، خاکسار و اهل حق.

جهت نگارش کتاب «سیری در تصوف» با اقطاب و مشایخ مکاتباتی داشت و پاسخهای آنان

را در دو جلد در سال ۱۳۵۹ به کتابخانه مجلس شورا اهداء نمود که به شماره‌های ۸۸۰۷۴ و ۸۸۰۷۵ در دفتر کتابخانه ثبت گردیده است.^۱
وی ۲۱۸ جلد کتاب چاپی خود را در تاریخ ۱۳۶۲ به کتابخانه مجلس اهداء کرد.

۱۸. مجموعه اهدائی کریم کشاورز

کریم کشاورز مترجم برجسته ایرانی فرزند وکیل التجار یزدی در سال ۱۲۷۹ در رشت متولد شد و در سال ۱۳۶۵ درگذشت.

ترجمه کتابهای ایرانشناسی از زبان روسی از خدمات اوست.

او کار ادبی خود را با ترجمه کردن رمان و داستان آغاز کرد. در قصه‌نویسی، خاطره‌نویسی و گردآوری قصه‌های محلی مهارت و ذوق بسیار داشت. چون سالهایی چند به اجبار در یزد اقامت داشت زبان و گفتار یزدیان را خوب می‌شناخت و بهمین ملاحظه مقداری از قصه‌ها، مثلها و آداب آنجا را گرد آورد و به چاپ رسانید.^۲ فهرست آثار این مرد فرهنگی در مجله آینده، سال ۱۲ (۱۳۶۵): ش. ۱۱-۱۲، ص. ۸۳۰-۸۳۱ آمده است.

مجموعه ایشان که شامل ۹۲۱ جلد کتاب روسی و لاتین است در سال ۱۳۶۸ به کتابخانه مجلس اهداء گردیده است.

۱۹. مجموعه اهدائی علی اکبر پروانه

علی اکبر پروانه که از قضات دادگستری بود. او مجموعه خود را در سال ۱۳۶۹ به کتابخانه مجلس شورای اسلامی هدیه نمود. نامبرده طی حادثه‌ای دچار سوختگی شد و پس از یک‌هفته درگذشت نیمی از کتب او در زمان حیات و توسط خود او اهداء گردید و نیمی دیگر بر حسب وصیت ایشان پس از مرگشان به کتابخانه اهداء شد.

۲- آینده، سال ۱۲ (۱۳۶۵)، ش. ۹-۱۰، ص. ۵۱۸

۱- سیری در تصوف. ص. ۹-۱۲

این مجموعه شامل ۴۷۱ جلد فارسی و ۱۹۵۲ جلد لاتین است.^۱

۲۰. مجموعه اهدائی عبدالحمید معرفت

عبدالحمید معرفت فرزند حاج یحیی (اعتضادالاسلام) در سنندج در سال ۱۲۸۲ شمسی متولد شد. ایشان دارای تحصیلات قدیمه هستند. در وزارت معارف، وزارت اقتصاد و دارائی شاغل بوده و در اوائل سال ۱۳۴۰ بازنشسته شد. او اهل ادب و هنر است و طبع شعر نیز دارد. از کاریهای هنری ایشان حکاکای بر روی تخم مرغ است که مجموعه‌ای از این کار را به موزه هنرهای ملی اهداء نموده است.^۲ نامبرده مجموعه کتابهای خود که ۱۴۵ جلد چاپی می‌باشد در سال ۱۳۶۹ به کتابخانه مجلس اهداء نموده است.

۲۱. مجموعه اهدائی خاندان معزی دزفولی اهداء به وسیله شیخ کاظم معزی

آیت‌الله شیخ کاظم معزی از خانواده آیت‌الله محمدرضای معزی دزفولی است. او تحصیلات عالی خود را در قم گذرانید و بعد از آنکه به تهران آمد در دانشکده معقول و منقول به تحصیل پرداخت و سپس در همان دانشکده تا آخر عمر تدریس کرد. مجموعه‌ای که به کتابخانه مجلس شورای اسلامی اهداء شده است قسمتی از بقایای کتابخانه عظیمی است که سران خانواده معزی که همه از علمای بزرگ ایران بوده‌اند گردآوری و شامل نسخ بسیار ارزنده چاپی و خطی می‌باشد. این مجموعه که مابقی کتابخانه اصلی است و در اختیار آقا شیخ کاظم قرار داشته در زیرزمین منزل مسکونی ایشان در تهران حفظ می‌شده است. بعد از فوت آقا شیخ کاظم توسط دختر و خانم ایشان و وساطت آقای معزی که از خویشان او و از قضات برجسته دادگستری است به کتابخانه اهداء گردید.

۲ - اطلاعات بدست آمده از خانواده ایشان

۱ - به نقل از آقای حائری

مجموعه اهدایی خانواده معزی علاوه بر نسخ تألیفات سران این خانواده که تقریر دروس مرحوم شیخ انصاری و دیگر اساتید است شامل نسخ ممتازی از این قبیل می باشد. شوارح الاحکام: تألیف شیخ محمد طاهر که شرح شرایع الاسلام می باشد. فیض الباری فی شرح مکاسب الانصاری: از شیخ محمد رضا به خط او هدایة الانام فی شرح شرایع الاسلام: از مولی محمد حسین کاظمی. محیی القلوب: تألیف محمد رفیع ابن شفیع در قرن ۱۲. ایضاح القوائد فی شرح القواعد: از فخرالمحققین نسخه قرن ۸. مشارق الانوار: از فتحعلی ابن نادعلی. دلائل الاحکام: تألیف صاحب ضوابط و بسیاری کتب ارزنده دیگر. این مجموعه شامل ۴۲۰ جلد خطی ۷۳۳ جلد چاپی عربی و فارسی است و در سال ۱۳۷۲ اهداء گردیده است.^۱

تا اینجا ما تنها از کتابهایی سخن گفتیم و نمونه آوردیم که به صورت مجموعه هایی - که کمتر از یکصد مجلد نیستند - به کتابخانه اهداء گردیده است اما تعداد کتابهایی که به صورت یک یا چند جلد هدیه شده و می شود بسیار است و شرح آن به درازا می کشد و موجب تطویل می شود. در اینجا تنها از یک نسخه خطی مهم که با تاریخ مشروطیت نیز پیوستگی دارد یاد می کنم و آن نسخه اصل کتاب کفایة الاصول - از مهمترین کتابهای دروس عالیه حوزه های علمی روحانی - تألیف آیه الله مولی محمد کاظم خراسانی رهبر روحانی مشروطه است که در دوره ۲۳ مجلس از طرف خاندان کفایی به کتابخانه اهداء گردید.

در مذاکرات جلسه ۵۹ مورخ سه شنبه ۹ خرداد ۱۳۵۱ چنین آمده است:

بیانات آقای رئیس در مورد اهداء کتاب کفایت الاصول به کتابخانه مجلس شورای ملی

«رئیس - خاطر همکاران محترم مستحضر است سال گذشته هنگامی که مرحوم آیت الله العظمی کفائی خراسانی طاب ثراه روزهای آخر زندگی خود را می گذرانیدند وصیت

۱ - به نقل از آقای حائری

نمودند که نسخه اصلی کتاب کفایت الاصول تألیف والد بزرگوارشان مرحوم آیت الله العظمی آخوند ملا محمد کاظم خراسانی اعلی الله مقامه که بخط خود مؤلف تحریر گردیده به مجلس شورای ملی اهداء گردد.

مرحوم آیت الله العظمی آخوند ملا محمد کاظم خراسانی از مراجع بزرگ عالم تشیع و از مقدمین نهضت مشروطیت در ایران و از جمله دانشمندان معروف و نامور عصر خود بود (صحیح است) و کتاب مذکور که بوسیله خاندان کفائی به کتابخانه مجلس شورای ملی اهداء شده از کتابهای مهمی است که در معارف اسلامی برشته تحریر در آمده است»

ج. اسناد تاریخی

یکی از گرانبهاترین گنجینه‌های کتابخانه مجلس مجموعه‌های اسناد (نامه‌ها، فرمانها، قرار دادها، اسناد مالی، قبالات، وقفنامه‌ها) است که در صندوقها و قفسه‌های ویژه نگاهداری می‌شود. از جمله مهمترین این اسناد، نامه‌ها و فرمانهای مربوط به مشروطیت ایران است.

از اسناد مشروطیت چندین مجموعه در کتابخانه مجلس موجود است مانند مجموعه امیرخیزی و دیگر مجموعه‌ها که بوسیله خاندانها و اشخاص مختلف به کتابخانه وارد گردیده و یکی از مهمترین آنها که از دیر زمان در کتابخانه بوده است نامه‌ای است از مجلس به محمدعلی شاه و پاسخ او به مجلس، متن این نامه‌ها در پیوست کتاب آمده است.

از موفقیت‌های کتابخانه در دوره انقلاب اسلامی در اختیار گرفتن بایگانی راکد قدیم مجلس است. این بایگانی گنجینه عظیم اسناد مجلس ایران از دوره دوم تا دوره بیست و چهارم تقنینیه است (متأسفانه تمام اسناد در دوره نخست مجلس در توپ بستن مجلس دچار حریق شد) بایگانی راکد در وضعیت نامنظمی به کتابخانه رسیده است و کتابخانه تنها با یک نفر به سر و سامان دادن نسبی آنها پرداخته است.

با توجه به اهمیت این اسناد در روشن شدن بخشی از تاریخ معاصر ایران و لزوم چاپ آن اولویت انتشار به «مشروح مذاکرات دوره ششم مجلس شورای ملی سابق (جلسات ۱ تا ۳۴)» که قبلاً منتشر نشده بود، داده شد و منتشر گردید.

در نظر است که اسناد مجلس به ترتیب تاریخی در چندین مجلد تهیه و منتشر گردد که

هم‌اکنون جلد اول آن که مربوط به «نقش روحانیت در مجلس» است تهیه و در دست انتشار است.

د. تابلوهای نقاشی و عکس

یکی از درخشان‌ترین و مفیدترین اقدامات کتابخانه جمع‌آوری نمونه‌هایی از گرانبهاترین آثار نقاشی و جلدهای نفیس و مجموعه‌عکس می‌باشد.

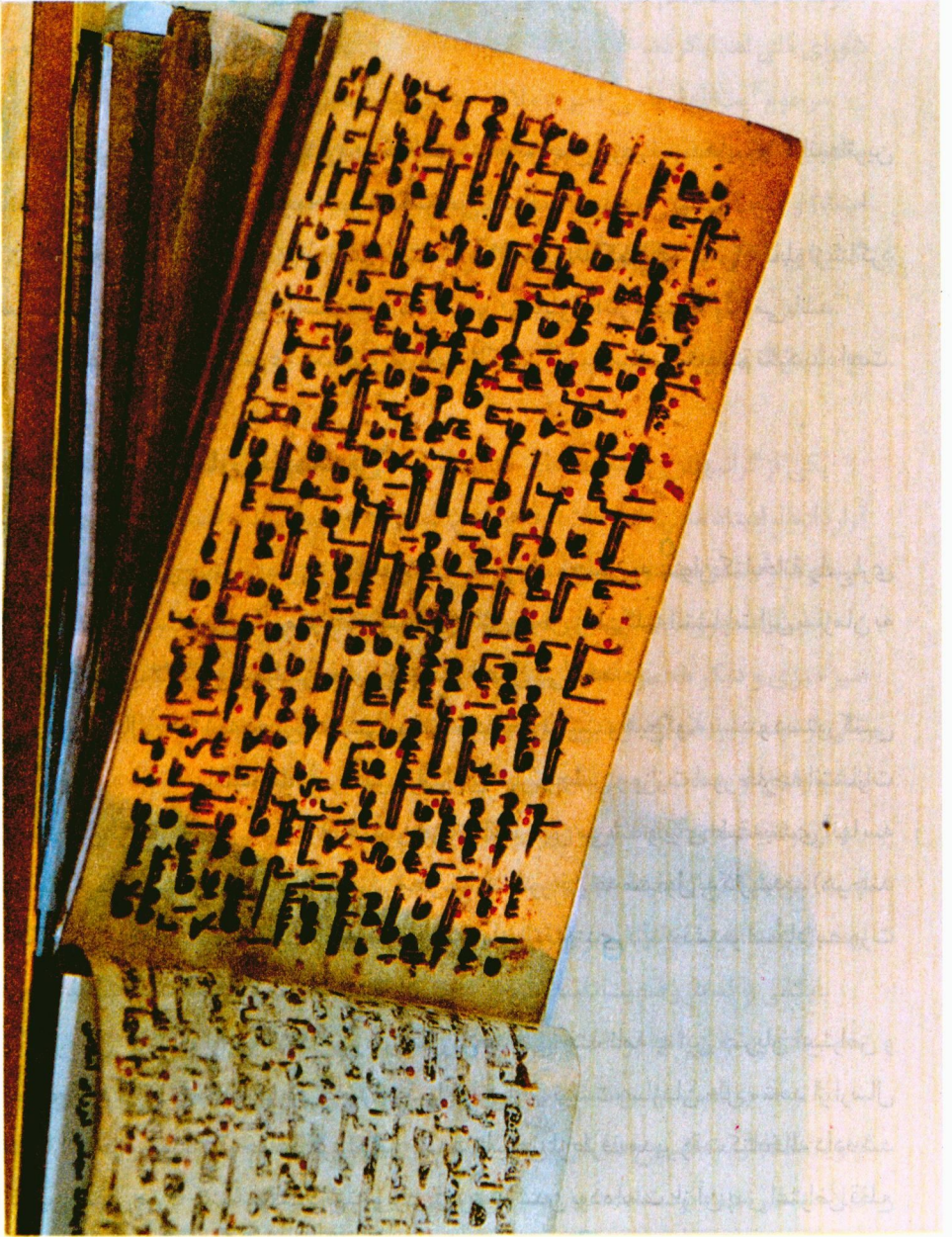
این مجموعه شامل ۱۶۸ تابلو نقاشی است که ۲۵ تابلو از آثار کمال‌الملک، ۲۲ تابلو از شاگرد هنرمند و فاضل او مرحوم میرزا اسماعیل آشتیانی و ۴۰ تابلو از آثار محمود اولیا می‌باشد. متأسفانه در مورد مجموعه‌عکسهای تاریخی تاکنون آرشیو منظمی تنظیم نگردیده است.

ه. انتشارات سازمان ملل متحد

پس از تشکیل سازمان ملل از ماه مه ۱۹۴۸ کتابخانه مجلس به عنوان کتابخانه‌واسپاری اسناد و انتشارات سازمان ملل متحد در نظر گرفته شد و از آن زمان کلیه انتشارات این سازمان به سه زبان عربی، انگلیسی و فرانسه به این کتابخانه ارسال می‌گردد.

پس از سال ۱۳۵۰ به دلایلی که اکنون دقیقاً مشخص نیست و هیچ‌گونه سند و دستور کتبی در آن باره به دست نیامده، ظاهراً بر طبق قراردادی میان مجلس و وزارت امور خارجه انتشارات واصل شده از سازمان ملل به کتابخانه به آن وزارتخانه ارسال می‌شد و برای طبقه‌بندی آنها سه تن لیسانسیه‌زبان‌دان به هزینه مجلس در محل وزارت امور خارجه مشغول به کار شدند (هر چند هنگام استرداد اسناد و انتقال آنها به مجلس اثری از طبقه‌بندی دیده نشد و اسناد بصورت انباری به کتابخانه تحویل گردید).

در سال ۱۳۵۶ و اوایل ۱۳۵۷ سازمان ملل متحد طی چند نامه به این جریان اعتراض و تصریح کرد اگر کتابخانه مجلس حاضر به قبول واسپاری نیست، سازمان ملل متحد از ارسال انتشارات خود خودداری خواهد کرد به این نامه‌ها پاسخی از طرف مدیر وقت کتابخانه داده شد که این انتقال صرفاً جنبه موقت داشته و برای فهرست شدن بوده است. از آن پس اعتراض قطع شد، اما آن سرمایه عملاً در اختیار وزارت امور خارجه باقی ماند.

برگی از قرآن کریم به خط کوفی مربوط به قرن ۴ - ۳ قمری (یونست)

قسمتی از نمایشگاه کتابخانه مجلس

جلد روغنی مصور کتاب مثنوی مولانا مربوط به سده سیزدهم

جلد روغنی مصور شامل مجلس عباس میرزا مربوط به سده ۱۳

جلد روغنی مصور کتاب کلیات سعدی مربوط به سال ۱۲۳۸ قمری از زین العابدین
افشار

پس از انقلاب اسلامی کتابخانه به دو دلیل برای بازپس گرفتن آن اسناد اقدام جدی کرد.
۱- به دلیل آنکه چند هزار جلد از آن نشریات در جزء مجموعه کتابخانه به ثبت رسیده بود و جای آنها در مجموعه خالی بود.

۲- اهمیت اسناد سازمان ملل خاصه در آینده انقلاب اسلامی که بنظر می‌رسید فزونی خواهد گرفت.

با صرف وقت بسیار محل نگهداری این نشریات در زیرزمین باشگاه وزارت امور خارجه کشف گردید و مجلس گروهی را طی تشریفات به مدت یکماه به آنجا گسیل داشت و کار بازپس‌گیری امانات انجام شد. البته این کار پس از ماهها وقت و مذاکرات بسیار با وزیر محترم امور خارجه و معاونان و دیگر مسئولین انجام پذیرفت.

همانگونه که اشارت رفت اسناد سازمان ملل به هنگام انتقال هیچگونه نظم و ترتیب و طبقه‌بندی خاصی نداشت. همچنان به صورت جنس انباری تحویل و در کتابخانه مخزنی ویژه به آن اختصاص داده شد. پس از مطالعات مقدماتی مطابق بند ۴۲ «دستورالعمل» سازمان ملل متحد برای کتابخانه‌های واسپاری از سال ۱۳۶۶ به طبقه‌بندی آن اقدام شد و هم‌اکنون یکی از بخشهای مفید این کتابخانه است.

جریان بازپس‌گیری اسناد سازمان ملل تا طبقه‌بندی آن مراحل مختلفی را طی کرد که گذشتن از هر مرحله با جدیت و صمیمت فراوان و کارشناسی حقیقی همراه بوده و از اقدامات ارزنده دوران انقلاب اسلامی ایران است.

استفاده کنندگان

در سالهای میان ۱۲۹۱ - ۱۳۰۲ قبل از افتتاح کتابخانه مجلس در ساختمانی ویژه و شروع آغاز به کار رسمی، کتابهای کتابخانه در دو اطاق کوچک و تودرتو در قسمت شرق حوضخانه نگهداری می‌شد. و تنها مورد مراجعه و استفاده نمایندگان بود. در آن زمان کلید کتابخانه عملاً در اختیار معاون کارپردازی بود و مطالعه کنندهای از خارج مجلس را نمی‌پذیرفت. در ماده ۶۷ نخستین نظامنامه اداره مباشرت که ویژه وظایف کتابدار و شرایط مراجعه به کتابخانه است و امضاء کیخسرو شاهرخ در زیر آن دیده می‌شود چنین می‌خوانیم:

- کتابخانه مخصوص نمایندگان است.

در ماده هیجدهم نظامنامه اساسی کتابخانه که در کمیسیون متشکل از کارپردازان و چند تن از نمایندگان فاضل مجلس تدوین شد و در جلسه هفتم حوت (اسفند) ۱۳۰۳ به تصویب رسید به مدیر کتابخانه اجازه می‌دهد برای مراجعه کنندگانی که معرفی مقام یا شخص معروفی را در دست دارند پروانه مطالعه صادر کند. در حقیقت مفاد نظامنامه اولیه که مطالعه در کتابخانه را

حق نمایندگان می‌شناخت با این ماده فسخ می‌گردد.

شرایط پذیرش مراجعان بر اساس ماده هیجدهم نظامنامه همچنان ادامه دارد با این تفاوت که پس از انقلاب شکوهمند اسلامی بر اساس نیازهای جامعه کتابخوان، مراجعین با ارائه معرفی‌نامه از دانشگاهها، حوزه‌های علمیه، مساجد، مؤسسات دولتی و نهادهای انقلاب و هر گونه معرفی‌نامه معتبر دیگر می‌توانند به کتابخانه مراجعه و از مجموعه آن استفاده نمایند.

از جمله امتیازات دیگر دوره انقلاب اسلامی موضوع تعداد مراجعین به کتابخانه است. بعد از انقلاب در همان نخستین روزها تعداد مراجعین به صورت چشمگیری رو به فزونی گرفت. تا پیش از انقلاب به ویژه سالهای قبل از انقلاب تعداد مراجعه‌کنندگان بسیار اندک بود و روزانه از عدد انگشتان دست تجاوز نمی‌کرد، اما پس از انقلاب کار به آنجا رسید که تعداد آنان تا روزی ۱۸۰ و ۲۰۰ نفر هم رسید، که این تعداد نسبت به گنجایش کتابخانه رقم قابل توجهی است.

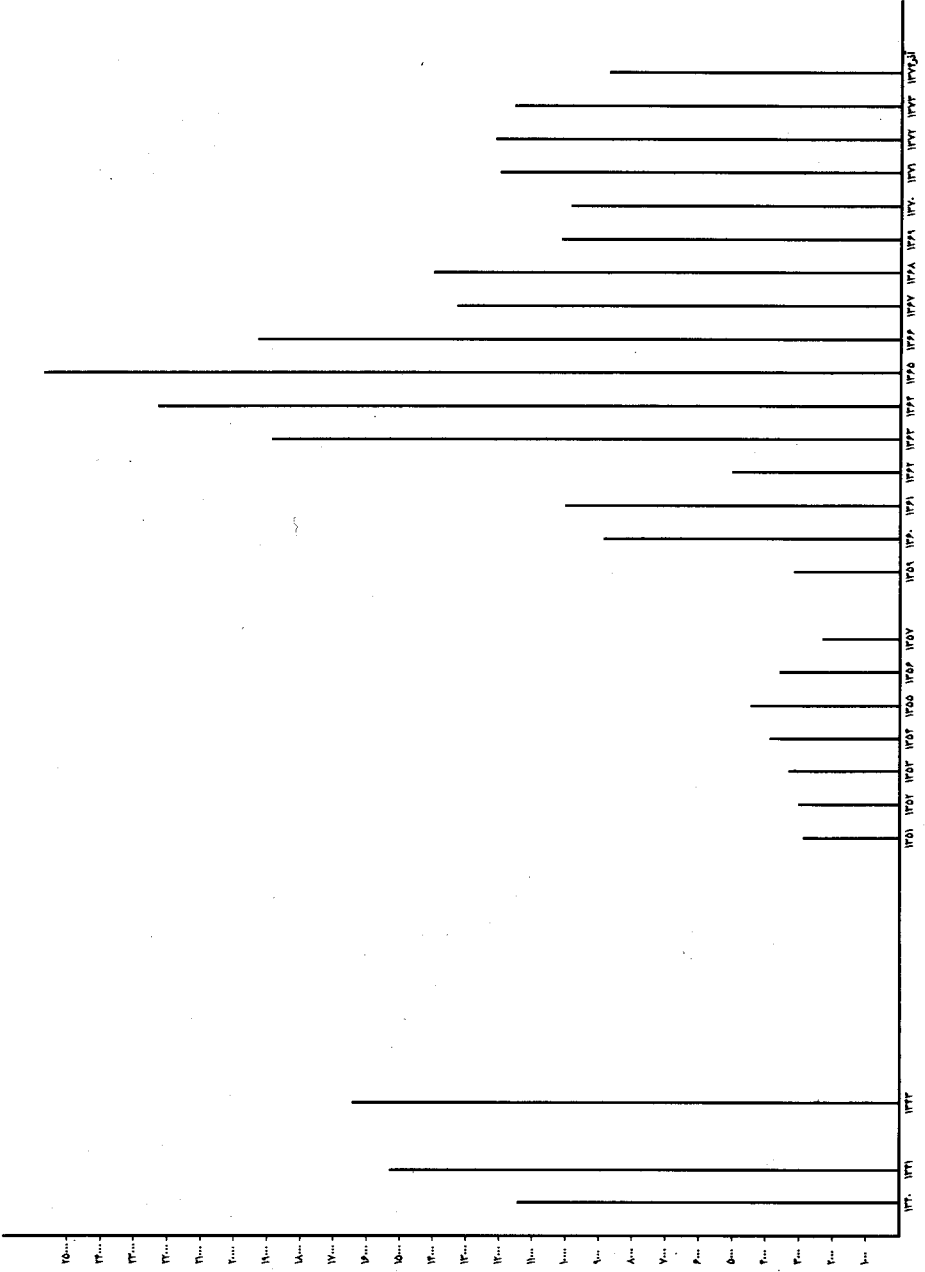
به جرأت می‌توان گفت که کتابخانه مجلس بیش از هر کتابخانه دیگری در ایران مورد مراجعه محققان بوده است و پیوسته چهره‌های سرشناس علم و ادب در آنجا رفت و آمد می‌کردند. در اینجا مناسب است از افرادی چون تقی‌زاده، زرین‌کوب، ایرج افشار، محیط طباطبایی، بدیع‌الزمان فروزانفر، استاد مطهری، استاد مدرس رضوی، ذبیح‌الله صفا، سید جعفر شهیدی نام برده، که گواهی بر ممتاز بودن مراجعین کتابخانه است.

مرحوم محیط طباطبایی اظهار داشته بود که او خانه‌ای نزدیک کتابخانه مجلس خریده است و هیچگاه آن را تغییر نداده تا بتواند به کتابخانه نزدیک باشد و از آن استفاده کند. وی تا آخرین مراحل حیات خود با کمک دو عصائی که در دستان خود داشت مراجعه به کتابخانه را ترک نکرد.

(نمودار شماره ۶)

نمودار شماره ۶: آمار بر جان بستگان خاندان در طول سنوات مختلف

انتشارات

هنگامی که نخستین مدیر کتابخانه برگزیده شد، برای ۳۵۰۰ جلد از کتابها فهرستی به چاپ رسید.

در مقدمه این فهرست که نخستین کتابی است که بر اساس کتاب‌شناسی و نسخه‌شناسی از طرف کتابخانه مجلس چاپ شد و ظاهراً پیش از آغاز کار اعتصام‌الملک تهیه شده بود و در ۲۵ اسفند ۱۳۰۵ شمسی بدون نام مؤلف انتشار یافت چنین آمده است:

«کتابخانه مجلس شورای ملی به استثناء ۱۹۱ جلد کتب مکرر و ناقص ... دارای

۱۸۲۸ کتاب و به حساب شماره مجلدات ۳۵۰۰ جلد کتاب دارد و ۶۵۵ کتاب

خطی و چاپی نیز اخیراً خریداری شده است.»

پس از چند سال در اسفندماه ۱۳۱۱ که وی فهرست دوم و یا در حقیقت نخستین فهرست ویژه کتابهای خطی کتابخانه را نوشت شماره کتابها به یازده هزار می‌رسید از آن جمله ۷۸۸ جلد خطی بود که در فهرست مرحوم اعتصامی شناسانده شد.

۲۱۶ جلد خطی که در فهرست پیشین یاد شده بود، بار دیگر و به تفصیل در این فهرست معرفی گردید.

کار تهیه فهرست کتب خطی کتابخانه زیر نظر کارشناسان آزموده و متبحر صورت گرفته است و تاکنون ۲۱ جلد فهرست در ۲۵ مجلد چاپ و منتشر گردیده است.

- فهرست کتابهای کتابخانه مجلس

- جلد ۱ (ویژه ۳۵۰۰ جلد کتب خطی و چاپی موجود در کتابخانه). - تهران، ۱۳۰۵.
- جلد ۲ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی) از اعتصام‌الملک آشتیانی. - تهران، ۱۳۱۱.
- جلد ۳ (ویژه کتب خطی فارسی) از ابن‌یوسف شیرازی. - تهران، ۱۳۲۰.
- جلد ۳ (ویژه کتب خطی فارسی) از ابن‌یوسف شیرازی؛ با اصلاح و تکمیل و تحقیق از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۵۳.
- جلد ۴ (ویژه کتب خطی عربی) از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۳۵.
- جلد ۵ (ویژه کتب خطی فلسفی و منطق و کلام) از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۴۵.
- جلد ۶ (ویژه کتب خطی فارسی) از سعید نفیسی. - تهران، ۱۳۴۴.
- جلد ۷ (ویژه کتب خطی و چاپی فارسی و عربی مجموعه اهدائی امام جمعه خوئی) از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۴۶.
- جلد ۸ (ویژه کتب خطی فارسی منظوم) از فخری راستکار. - تهران، ۱۳۴۷.
- جلد ۹، بخش ۱ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی) از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۴۶.
- جلد ۹، بخش ۲ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی) از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۴۷.
- جلد ۱۰، بخش ۱ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی) از عبدالحسین حائری؛ با علامه‌اوحدی، ابراهیم دیباجی؛ تجدید نظر و تحقیق از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۴۷.
- جلد ۱۰، بخش ۲ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی) از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۴۷.
- جلد ۱۰، بخش ۳ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی و ترکی) از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۴۸.
- جلد ۱۰، بخش ۴ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی و ترکی) از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۵۲.
- جلد ۱۱ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی) زیر نظر ایرج افشار، محمدمتقی دانش‌پژوه،

- علینقی منزوی؛ با تحریر و چاپ و فهرست توسط احمد منزوی. - تهران، ۱۳۴۵.
- جلد ۱۲ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی) زیر نظر ایرج افشار، محمدتقی دانش‌پژوه، علینقی منزوی؛ با تحریر و چاپ و فهرست توسط احمد منزوی. - تهران، ۱۳۴۶.
- جلد ۱۳ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی) زیر نظر ایرج افشار، محمدتقی دانش‌پژوه، علینقی منزوی؛ با تحریر و چاپ و فهرست توسط احمد منزوی. - تهران، ۱۳۴۶.
- جلد ۱۴ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی) زیر نظر ایرج افشار، محمدتقی دانش‌پژوه، علینقی منزوی؛ با تحریر و چاپ و فهرست توسط احمد منزوی. - تهران، ۱۳۴۷.
- جلد ۱۵ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی) زیر نظر ایرج افشار، محمدتقی دانش‌پژوه، علینقی منزوی؛ با تحریر و چاپ و فهرست توسط احمد منزوی. - تهران، ۱۳۴۷.
- جلد ۱۶ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی) زیر نظر ایرج افشار، محمدتقی دانش‌پژوه، علینقی منزوی؛ با تحریر و چاپ و فهرست توسط احمد منزوی. - تهران، ۱۳۴۸.
- جلد ۱۷ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی و ترکی) از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۴۸.
- جلد ۱۸ (ویژه کتب خطی و چاپی اهدائی رهی معیری) از فخری راستکار. - تهران، ۱۳۴۸.
- جلد ۱۹ (ویژه کتب خطی ریاضی و طبی) از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۵۰.
- جلد ۲۰ (مطالب این جلد آماده است، ولی هنوز منتشر نشده است).
- جلد ۲۱ (ویژه کتب خطی فارسی و عربی مجموعه اهدائی ناصرالدوله فیروز) از عبدالحسین حائری. - تهران، ۱۳۵۷.
- فهرست کتب خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی شماره ۲ (سنای سابق) از محمدتقی دانش‌پژوه، بهاء‌الدین علمی انواری. - تهران، ۱۳۵۹.
- مذاکرات مجلس شورای ملی؛ دوره ششم تقنینیه از جلسه ۱ تا جلسه ۳۴: نوزدهم تیرماه ۱۳۰۵ تا سوم آذرماه ۱۳۰۵ (ویژه سمینار «مدرس و تحولات سیاسی تاریخ معاصر ایران»). - تهران، ۱۳۷۴.

دو کتاب زیر بمناسبت هفتادمین سال کتابخانه منتشر شده است.

* - فهرست کتب خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی؛ جلد ۲۲ (ویژه کتب خطی اهدایی طباطبائی)

*- اسناد مجلس؛ جلد ۱: اسناد نقش روحانیت در مجلس

کتب در دست انتشار

- فهرست راهنما برای ۲۲ جلد «فهرست کتابخانه مجلس»

- فهرست کتب خطی کتابخانه مجلس؛ جلد ۲ (نسخ آن نایاب و چاپ مجدد با اصلاحات صورت گرفته است).

- فهرست کتب خطی کتابخانه مجلس؛ جلد ۴ (نسخ آن نایاب و چاپ مجدد با اصلاحات صورت گرفته است).

تجهیزات

با آنکه کتابخانه مجلس از نظر تجهیزات با کمبودهایی مواجه است، ولی بخش فیلموتیک این کتابخانه یکی از بخشهای بسیار فعال است. گذشته از تهیه فیلم، عکس یا فتوکپی برای مراجعین، در این مرکز از نسخ خطی یا چاپی نادر و اسناد تاریخی موجود در کتابخانه که در صورت مراجعه مکرر خطر ضایع شدن آنها می‌رود فیلم تهیه می‌گردد و در همان مرکز حفظ و طبقه‌بندی می‌شود و در اختیار مراجعین قرار می‌گیرد. در حال حاضر حدود بیش از ۲۰۰۰ حلقه فیلم در موضوعات مختلف در این مرکز نگهداری می‌شود.

مرکز مرمت کتب خطی و کتب چاپی

مرکز مرمت کتب خطی و چاپی در سالهای ۶۲-۱۳۶۱ تجهیز و در ابتدای سال ۱۳۶۳ به بهره‌برداری رسیده که در دوبخش خدماتی ارائه می‌دهد که به شرح زیر می‌باشد.

الف. بخش مرمت کتب خطی و اسناد تاریخی

این بخش مجهز به جدیدترین ماشین‌آلات و لوازم آزمایشگاهی می‌باشد که عمدتاً به کتابخانه‌های شماره یک و دومجلس ارائه خدمت می‌دهد در این بخش کلیه مراحل آفت‌زدایی و اسیدزدایی، ضدعفونی و مرمت جلدهای چرمی و لاک‌ی قدیمی و همچنین مرمت کاغذ و تابلوهای رنگ روغن به صورت علمی انجام می‌پذیرد.

ب. بخش مرمت کتب چاپی و صحافی

این بخش نیز مجهز به جدیدترین سیستم ماشین آلات صحافی می باشد از جمله خدماتی که در این بخش انجام می گیرد انجام کلیه امور مربوط به کتابخانه های شماره یک و دو و کلیه ادارات و دوائر مجلس شورای اسلامی از جمله اداره تشریفات مجلس می باشد.

صحافی کلیه روزنامه ها و مجلات و نشریات کل کشور که باروش دوخت و جلدسازی با عطف چرم و گالینگور هلندی و همچنین صحافی کلیه کتب چاپی جدید و چاپی قدیمی و کلیه مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی و روزنامه رسمی در این مرکز انجام می پذیرد.

پیوستها:

پیوست ۱: اسناد مربوط به شورای کتابخانه

پیوست ۲: نامه مجلس شورای ملی به محمدعلی شاه و
جواب آن

پیوست ۳: نظامنامه اساسی کتابخانه مجلس شورای ملی

پیوست ۴: نظامنامه داخلی کتابخانه مجلس شورای ملی

مجلس شورای ملی
کارپردازی

اداره .....
تاریخ ۱۳۲۲
شماره .....
پیوست .....

طبق ماده دوم اساسنامه کتابخانه مجلس شورای ملی
برای انتخاب دو نفر کارمند شورای کتابخانه موافقت
حاصل شد که از جناب آقای ابراهیم حکیمی و جناب
آقای سید محمد صادق طباطبائی تقاضا شود که
در جلسات شوری تشریف بیاورند

رئیس اداره

معاونت

سید حسن تقی زاده

ندونه (۲۰۲)

مجلس شورای ملی

کارپردازی

اداره

تاریخ ..... ماه ۱۳۲

شماره .....

پیوست .....

طبق ماده ۱۰۰ اساسنامه کتبه مجلس شورای ملی در ترتیب و در کارنامه روزانه وقت میهن

از جناب آقای ابراهیم حکیم ریختن آن در دفتر منی قاضی که در بیست و نوزدهم آذرماه

مجلس شورای ملی
مجلس شورای ملی

۲۴/۲/۶

اداره محترم گاو زنی مجلس شورای

در تاریخ نامه ۲۴/۲/۴ مصلح اسلامیه انجمن اصلاح احوال مشهد کرامندی

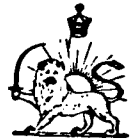
۴
—
۱

شورای کرامت مجلس را عرض می‌نمایم

بجای
در اصلاح

مجلس محترم کرامت روز در محترم است
عقب ضمیمه پرونده امر اولی الامر
۲۴/۲/۶

در روز ۲۴/۲/۶
شماره ۵۰۹۲
۲۴/۲/۶

مجلس شورای ملی

کارپردازی

اداره دفتر

مورخه

شماره ..... پروت

جناب آقای دکتر نایب محمد سروری

عبدالصمد ولد زور

مجلس

در ذریع کیه بخدمت سره قانو گذار مجلس سروری آغاز گردید در محرم

درم آئین نامه ساج کتابتیس لازم است بدو سه نفر در کتابتیس

مجلس سروری لطفاً همراهمت حضرت نور در کتابتیس فرستادند

آیسان طبع آئین نامه ساج هم فرستادید در ذریع آمدن و بعد از آن

فهم مردم در سرگ ساج در دولت کاشیتس هم در در در در در در

کتابتیس استغفار در سرگ ساج در این جهت در در در در

در در در در در در در در در در در در در در در در

۱۳۰۴/۷

Handwritten signature and scribbles

مجلس شورای ملی
کارپردازی

اداره

دائرة

نویسنده
تاریخ نوشتن
پاکنویس کننده
تاریخ پاکنویس

شماره دفتر نماینده
تاریخ
جزوه دان
پیوست

مردان جناب آرزویم جناب حکیم لنگرانی - و جناب آرزو مغنفر

سفر به سیدیه در راه قزوین گردی و همکاران مردم سیدیه در تمام
 کتابخانه های سیدیه در این کتابخانه جناب در مذاق کرده است
 متنبر است با همکاران در این امر و حضور در این کتابخانه
 بره مند در دستار و در راه دور کتابخانه فراهم است که در دستار
 کتابخانه

۱۱ اردیبهشت ۱۳۰۴

کتابخانه مجلس شورای اسلامی

عطف نامه شماره ۹۶۶۸
۱۶ اردیبهشت ۱۳۴۸
بنام و سید محمد باقر خردی حضرت

رودکی نامه مجلس عدم مسدود
درگاه

ضمیمه کرده مروری بود
ص

شماره ثبت	۲۱
شماره سند	۹۶۸۷
تاریخ ثبت	۱۳۴۸ / ۸ / ۲۱

(شماره ۲۰۶)

شماره ۱۶۴۴

پست

۱۸۴

مجلس شورای ملی

کارپروازی

اداره

تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

۱۳۳۶

تکلیف محترم در این باره

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۳۳/۳/۲۳

پیوست ۲

نامه مجلس شورای ملی به محمدعلی شاه که روز سه شنبه ۱۶ جمادی الاولی ۱۳۲۶ هجری قمری بوسیله ممتازالدوله رئیس مجلس و شش نفر از وکلاء به شاه تقدیم نمودند مورخه پانزدهم جمادی الاول ۱۳۲۶

به شرف سده سنیه اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی خلدالله ملکه و سلطانه در حالتی که از دولت چند هزار ساله ایران نمانده بود مگر اسمی بلامسمی و قوای حیاتیه آن با تسلط خارجه و جهل و بی قیدی داخله به اسفل مراتب سقوط رسیده و سلسله امنیت و استقلال آن منتهی بود به موئی موسوم به اراده ملوکانه که آن هم در مقابل تندباد اغراض اجانب سفیر و سرگردان روبرو مخاطرات عظیمه سیر مراتب مضره می نمود چون مشیت خداوندی منشور اضمحلال آن را امضاء نفرموده بودند ندای غیبی اسلامیت و ایرانیت افراد اهالی را از خواب غفلت طولانی بیدار و به راهی هدایت فرموده که هادی عقل و تجربه در طی مراحل تاریخ اختیار نموده لهذا یک باره خاص و عام مملکت با وجود

اختلاف مدارک پی بمخاطرات برده به یک حرکت غیورانه از فضاقت بی حسی خود را دور ساخته متنیه باین دو اصل اصیل استقلال ملت و استحکام قومیت شدند که قوای مملکت ناشی از ملت است و سلطنت ودیعه ایست که به موهبت الهی از طرف ملت به شخص پادشاه مفوض شده است لاجرم خواستار تغییر مسلک سلطنت شدند و اعلیحضرت شاهنشاه مبرورانارالله برهانه نام خود را برحمیت ابدی زینت تاریخ ایران ساختند ولی تکمیل این عطیت و تتمیم این موهبت را روزگار برای تقدیس و تکریم نام اعلیحضرت همایونی ذخیره کرده بود این است که مساعدت بخت بلند و طالع ارجمند همایونی در اواخر ولایت عهد و اول جلوس میمنت مانوس رضای شاهانه را به تقویتی مشروطیت جالب شده و در ۲۷ ذیحجه حسن نیت شاهانه را با آرزوی ملت که به صورت هیجان عمومی ظاهر گشته بود توفیق داده به اکمال نواقص قانون اساسی فرمان دادند در صورتی که جهانیان منتظر بودند که از این تجاذب حقیقی که بین پادشاه و رعیت حاصل و با این سرمایه سعادت که به توفیقات خداوندی کامل گردید آثار ترقی و تمدن به سرعت و سهولت که شایسته نجابت ملی و فطانت جبلی ایرانیان است ظاهر و موجبات امن و آسایش عمومی فراهم گردد، روز بروز اغتشاش ولایات و ناامنی طرق و شوارع و انقلابات سرحدات زیادتر و در خود پای تخت که زیر نظر مستقیم اعلیحضرت شاهنشاهی و هیئت دولت و مجلس شورای ملی است وقایعی بس ناگوار اتفاق افتاد که اگر در صور و علل آنها شور دقیق و غور عمیق بعمل آید هر یک از آنها لکه مبرمی است که از انتساب آن به ادنی مقربین دربار هر چند قلم ایرانی را شرم آمد تاریخ که در محور حقایق امور متحرک لایزال است بدبختانه از ثبت و ضبط آن شرم و ترحم نخواهد داشت. تعداد آن قبایح و تذکار آن فضایح را چه حاجت که اجتماعات حضرت عبدالعظیم و وقعه میدان توپخانه و غیره هنوز درالسنه و افواه مثل سال وبا و طاعون در عداد تواریخ بدبختی این مملکت مذکور و مرکوز اذهان است. از اثرات آن اتفاقات فضایح هنوز دلهای رمیده رعیت آرام نیافته و جراحتهای وارده بر قلوب ملت کاملاً التیام نیافته بود که باز مفسدین بی ایمان امان نداده برای اخلال روابط بین پادشاه و رعیت وقایع چند روز قبل را حاضر و احوال ماه ذی القعدة را به وجهی شدیدتر تجدید و در ظرف دو روز از حاصل زحمات دوساله قسمت کلی را به هدر داده از جمله اصل (نهم - دهم - دوازدهم -

چهاردهم و بیست و سوم را) که روح قوانین اساسی است نقض نمودند. مجدداً نونهال امید را که به هزاران آب تدبیر و خون دل در قلوب رعایا می‌روید از بیخ و بن برانداخته بجای آن یأس و حیرت نشانند و مخصوصاً در موقعی که سرحدات مملکت دچار مخاطرات عظیمه است نفاق خانه برانداز خانگی را به این شدت حادث نمودند که خاطر مقدس همایونی را مثل مساعی و کلاء ملت و وزراء دولت و قوای مادی و معنوی مملکت که ناشی از اطاعت رعیت است مشغول یکدیگر سازند و بر مقاصد سوء خود بیردازند.

بدیهی است که دوام این جلال ملازم است با اضمحلال دولت قدیم و قویم ایران و ایرانی مسلمان که به مدلول فرمان قضا جریان استاد ازل از آب حیات حب الوطن من الایمان آب خورده با بیداری حواس بطور خاص تشنهٔ حفظ حقوق خویش است متحمل نخواهد شد که ایران و اسلام خود را با هرچه در اوست آلت بازیچهٔ دست چند نفر مفسد درباری ببیند دستخط همایون که روز جمعه بر تفرقه معدودی رعایا که بطور صلح و سلم جبر کسور واقعه بر قوانین اساسی و اعاده حقوق رفته خویش را منتظماً استعدا می‌کردند بهر تدبیر و اصرار بود از طرف مجلس شورای ملی که در طی تمامی طرق چاره ساعی است بموقع اجراء گذارده شد ولی این اقدام و امثال آن از قبیل سرشک از رخ پاک کردن است در حالی که خون دل‌ها در فوران و کلیهٔ ایران در هیجان است. نقض قوانین اساسی از شمال تا جنوب و از مشرق تا مغرب ایران را با ناله و افغان پرکرده که اگر این ناله و فریادها یک جا جمع شوند خدای نخواسته چه آهنگ مخالفی از آن ظهور تواند کرد.

بالجمله تکلیف بر وکلای ملت خیلی سخت شده و انتظار مردم تهران و فشار ولایات در اعادهٔ احترام قوانین و اصلاح کلیه امور آن به آن در تزیاید و فرصت و مجال را از دست می‌برد آنچه بطور قطع بر عقلای مملکت ثابت شده است علت واقعی این همه خرابی‌ها و اتفاقات ناگوار که شأن عهد و شیشه دل‌ها را یک‌جا می‌شکند و حرمت قانون با نوامیس سوگند اسلامی یک‌سره بر طرف می‌کند دوچیز است: اول شبهات مغرضین تاکنون مانع شده است که در قلب شاهانه این اعتقاد راسخ شود که در سلطنت مشروطه تمام امور در تمام اوقات باید در مجاری قانون سیر کنند تا اصول ذیل قانون اساسی از لفظ به معنی برسد. (اصل چهل و چهارم شخص پادشاه از مسئولیت مبری است. وزراء دولت در هرگونه امور مسؤول مجلس هستند. اصل چهل و پنجم - کلیه قوانین و دستخط‌های

پادشاه در امور مملکتی وقتی اجرا می‌شود که به امضای وزیر مسئول رسیده باشد و مسؤول صحت مدلول فرمان و دستخط همان وزیر است.

اصل پتجاه و هفتم - اختیارات و اقتدارات سلطنتی فقط همان است که در قوانین مشروطیت حاضره تصریح شده است. اصل شصت و چهارم - وزراء نمی‌توانند احکام شفاهی یا کتبی پادشاه را مستمسک قرار داده سلب مسؤولیت از خودشان نمایند. در صورتی که کلیه امور از جزئی و کلی در مجرای وزارتخانه‌ها فیصل پذیرفته مسؤولیت تیک و بد آن از شخصی همایون شاهنشاهی مرتفع و بر عهده وزراء تحقق می‌یابد و قدس مقام متبع سلطنت محفوظ می‌ماند. والا در صورت بی‌اطلاعی وزیر از قلان امر کلی یا جزئی ایراد مسؤولیت بر آن وزیر بدیهی است که از طریق عقل و عدل خارج است و در اساسی که به تجارب هزار ساله عقلاء و حکمای جهان مرتب شده است البته تصور چنین امر بی‌رویه و عجیب نمی‌گنجد که فعل عمر را زید مسؤول باشد.

ثانیاً - آنچه به یقین پیوسته است اغراض مفسدین چند که دشمن ملک و دولت و خائن شخص شخیص همایونی هستند در میان نیت پاک و فطرت تابناک همایونی که از مزایای سلاطین عظیم‌الشان است، و حقوق رعایای صداقت شعار حایل و حاجبند و هر ساعت خاطر مقدس ملوکانه را بر صرافت‌هایی جلب می‌کند که با خیر و صلاح عامه فرسنگها مسافت دارد و هر دقیقه به القاء تشبیهات مغرضانه قلب شاهانه را از معانی اصول مشروطیت و قوانین اساسی منصرف ساخته باقتضای خودخواهی و استبداد ذاتی خودشان یا در راه خدمت به مصلحت غیر متابعت قوانین مملکتی را که گویا در حضور مبارک مغایر شوون سلطنتی جلوه داده به قدر امکان و بهر فرصتی که می‌یابند خاطر مبارک را برای ابقای الفاظ و انهدام معانی اصول قانون و امیدارند لهذا مادامی که کسور واقعه به قوانین اساسی جبران نشده و اعاده احترام قانون به عمل نیامده است و در آینده کلیه امورات در مجاری قانون حل و فصل نشود و نمایندگان ملت را اطمینان کامل حاصل نگردد که بر حفظ تمامی حقوق ملت قادر خواهند بود و مثل آنچه تا حال واقع شده بار دیگر نقض عهد قانون نخواهد شد مجبوریت تامه وارد خواهد بود که وکلای ملت به اقتضای وظایفی که دیانتاً و وجداناً با شهادت خداوند و توسط قرآن مجید بر عهده گرفته‌اند عدم امکان تحمل خود را به فشار فوق‌العاده مسؤولیت یک ملت به موکلین خود

اعلام نمایند.

اسماعیل - محل مهر ممتاز الدوله - رئیس مجلس شورای ملی

جواب نامه مجلس شورای ملی از طرف محمد علی شاه

لایحه مشتمله بر مکنونات خاطر و کلامی ملی از پیشگاه همایونی گذشته با اینکه تمام مردم ایران و دایعی است که پروردگار عالم به حکمت بالغه حفظ و حراست و آسایش و امنیت قاطبه آنان را بر عهده مملکت ما و اگذار فرموده و هیچگاه مقصد نیت ما جز رفاه حال و آسایش عموم اهالی نبوده و مقصود همان نکته واحده بروز محبت متحده و تکمیل تربیت عامه است ولی جواب بعضی از مطالب اظهاریه را لزوماً مقرر و هیئت دارالشوری را ملتفت می فرماییم که در چندین جا از حدود معینته تجاوز شده است:

اولاً عزت و دلت هر قوم و ملت و بقا و فنای هر دولت و سلطنت به نص آیه کریمه منحصر است به مشیت و حکمت خلاق عالمیان جلت عظمته که دست قدرت و احاطه تصورات بشریه از پیرایه این نکته گوشه بوده و خواهد بود. پس نهایت کراهت دارد که بدون رعایت حشمت سلطنت از مسلک نگارش و قاعده بیان عدول کرده متذکر چنین عبارتی بشوند: (امنیت و استقلال منتهی بمویی بوده) و حال آنکه علاوه در مقابل زحمات و ضرب شمشیر نیاکان سلطنت ایران را ارث محقق و حق مسلم نفس نفیس خود می دانیم تا موقعی که مشیت خلاق احدیت به مقتضای آیه کریمه «قل اللهم مالک الملك تؤتی الملك من تشاء و تنزع الملك ممن تشاء و تعزمن تشاء یبدک الخیر انک علی کل شی قدیر» علاقه گرفته رشته انتظام و آسایش این ملت در کف کفایت شخص همایونی ما باشد، استقلال و ثبات سلطنت و محافظت قوم و ملت خود را از همان قوه و به همان اراده از لیه مستدام و بی زوال می دانیم. و بهمین ملاحظه عطفت پدرا نه خود بود که محض تکمیل اشاعه عدل و داد و فراهم شدن موجبات رفاه و ترقیات ملی و استخلاص از ذلت جهل و نادانی آراء عمومی را راضی شدیم که در کلیه امور مداخله داده شود بدین جهت از روی نهایت جود و سخا سلطنت خود و دولت ایران را بتمام دول عالم دولت (کنستیتوسیون) اعلان فرموده و برای تجدید حدود جریان امور مملکتی و نظام جمهور که عبارت است از سه قوه قانونیه - اجرائیه - قضائیه، قانون اساسی را در نهایت

رغبت و حرمت پذیرفته و ممضی داشتیم که در تحت قاعده مقرر اصل بیست و هشتم این سه قوه منفصلاً از هم در نتیجه واحده نظم ملک و ملت جاری و ساری باشد یعنی به تصریح قانون اساسی امور را از همان سه مجری مترصد و ترقیات مملکت و نجات ملت خود را از آن راه منتظر شدیم و در این مدت آنچه را قانون مصرح بود متابعت نموده حتی مسؤلیت را به حکم قانون از ذمه خود خارج دانسته و در کلی و جزئی هرچه از طرف هیئت مبعوثه باسم ملت صحیح یافتیم پیش آمد اعتراضی نداشته نهایت همراهی را با مستدعیات ملیه در پیش وجدان خود باقتضای تکلیف مقرر به عمل آورده منتظر حصول نتیجه بودیم. چون بنا به متابعت قانون اساسی و از روی حلم و بردباری که خلاق عالمیان در وجود ما ودیعه قرار داده هر قدر اصلاح امور و رفع امکانات امور و رفع انقلابات مملکتی را از قوای ثلثه مترصد شده نتیجه جز به عکس ندیدیم بلکه در هر مسئله که پیش آمد نقض قانون اساسی مکاشفه و بی پروا از طرف هیئت مبعوثه و بی علم مشهود افتاده و برخلاف تمام قوانین عالم به تحریک جهال کم ظرف به اغوای مفسدین پرمایه به استظهار انجمن ها هر مطلب مختصری را وسیله هیجان عمومی قرار داده در مدارس شهر و گاهی در محوطه خود مجلس تشهیر سلاح کرده مرتکب هزارگونه حرکات بی قاعده شدند و به همین جهت شیرازه نظام مملکت را چنان از هم گسیخته کردند که اداره نمودن آن به اشکالات و زحمات بی اندازه برخورد است. از جمله یکی از تکالیف واجبه دارالشورا که مقدم و الزم تمام تکالیف می باشد وضع قانون قضائیه که عبارت از عدلیه باشد بوده تا به این درجه هر کس به خیالات شخصیه و اغراض نفسانیه رفتار نماید. بکلی از این تکلیف اصلیه تقاعد شده و هنوز اداره عدلیه قائم نگردیده است و به همین علت با وجود مشروطیت جان و مال و ناموس و شرف عموم در مخاطره و فریاد و اعدالتا به ثریا می رسد و بواسطه مداخله هر کس در اجرائیات برای احدی امنیت باقی نمانده در صورتی قانون بعدم مسؤلیت و تقدیس بشخص سلطان تصریح می کند با مسؤلیت هیئت مجریه که عبارت باشد از دولت، مجلس شوری که جز وضع قوانین لازمه و نظارت امور تکلیفی ندارد در هر امری شخص سلطان را طرف قرار داده و در امورات شخصیه مداخله نموده مواد چندی از قانون را در این مورد نقض کردند. به حکم قانون اساسی، قوه اجرائیه و انتخاب وزراء که بسطنت مفوض است هر کی را ما خواستیم مصدر شغل و امری نسبت

بدقایق مقتضیات وقت و صلاح و جریان نظم امور یا رعایت روابطه با دول قرار بدهیم برخلاف قانون و با هزار وسائل بعضی اقدامات غیر مقتضیه کردند که حاجت تذکار نبوده بلکه حلم و حشمت سلطنت مانع از تصریح کیفیات است و بخلاف اصل هشتم و نهم در چند مورد رفتار شده و به تبعیض عمل گردیده. قانون تصریح کرده سلطنت مقدس است و اصل دهم مصرح است که در مواقع ارتکاب جنحه و جنایت قوه نظمیه اقدامات فوریه بعمل آورده. در مقدمه و قعه بمب و استنطاق و محاکمه مرتکبین بنا بتوقعات روز نامجات چه حرکات وقیحانه که به عمل می آمد که جز عظمت همت و به غیر رأفت ذات ملوکانه نسبت به ملت که منزله فرزند خود ملاحظه می شود هیچ قانون و قاعده اغماض چنین خیانتی را تجویز نمی کرد. اصل هشتم احاد ملت را در مقابل قانون متساوی نموده. اصل دوازدهم مجازات را منحصر به طریقه مجوزه قانون کرده، در چند مورد این هردو اصل نقض شده با اینکه مداخله در اجرائیات از وظیفه مجلس خارج بوده به نقض اصل پانزدهم لایحه و نوشتجات عدیده از طرف هیئت مبعوثه صادر شده چنانچه نقض اصل شانزدهم متضمن همین فقره شده است. قانون تصریح کرده سلطان مقدس است و در اصل بیستم هر روز و هر ساعت هزار نقض و بی حرمتی به مفاد قانون عمل آمده وجهاً من الوجوه جلوگیری نشده است. شاهد مسئله جراید منتشره و نطق نطاقین است عموماً علناً حتی در حوزه و ساحت مجلس نیز از مدلول اصل بیست و یکم در مسئله اسلحه عدول و نقض گردیده علاوه بر اینها بزرگترین نقض قانون از کلمه مصرحه تقدیس سلطنت اشاعه و اظهار همین عبارت عدم همراهی شخص ما با مشروطیت است که از روی عدم مبالات در مقام ابراز چنین عقیده سست با غرض مستقیم بر می آیند که مدلل می دارد بی اطلاعی هیئت مبعوثه را از مسائل سیاسی و اصول قواعد جهانبانی دوره حاضره و مایوس می نماید شخص همایون ما را از استعداد و اطلاعات لازمه وکلای ملت خود، زیرا هنوز تا این درجه به روابط دول و حقوق بین الملل و لوازم ملک داری ملتفت نشده اند که بر فرض محال خدا نکرده شخص ما با مجلس و مشروطه موافق نباشیم لکن برای بقای شرف و استقلال سلطنت و حفظ مقام قول و قلم خود در میان ملل معظمه ساعی بحفظ (کنستیتوسیون) خواهیم بود و هرگز هتک این حرف و ثقلت این تهمت را که از روی کمال بی اطلاعی ناشی شده بر خود قبول نکرده و جمعی که تا این درجه از اس

اساس مسائل مهمه مملکت بی اطلاع بوده و به تبعیض اصول قوائین یا اختلاف مواقع معتقد باشند رشته نظم اکتاف مملکت چندین هزار ساله و موجیات رفاه و امنیت جماعت کثیره ملت را که خداوند در عهده کفایت شخص همایون ما مقرر و مسؤل معین فرموده است از دست نداده و بیشتر از این متحمل هواپرستی اشخاص قلیلی از مغرضین نخواهیم بود تا به مشیت قادر متعال و توجهات ائمه هدی و تأییدات حضرت حجة عجل الله فرجه سلطنت خود را از روی حقیقت منظم و قاتون اسلسی را بیسوی تبعیض به موقع اجرا گذاریم تا عموم ملت از فواید آن بهره مند و در مهد امن و امان آسوده و مرفه الحال باشند.

پیوست ۳

نظامنامه اساسی کتابخانه مجلس شورای ملی

در تاریخ آغاز سال ۱۳۰۴ شمسی کتابخانه بنام کتابخانه مجلس شورای ملی تأسیس و مؤسسه مزبور دارای کتب مختلفه حقوقی و سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و ادبی و غیره و نیز مجلات و جرائد مهمه داخلی و خارجی و مطبوعات رسمی مجلس و صورت نطق مشروح نمایندگان هر دوره از ادوار تقنینیه مجلس و مطبوعات رسمی دولت و نشریات رسمی خارجه راجع بایران و راپورتهای قونسولی و نشریات کنگره‌ها و کنفرانسهای بین‌المللی خصوصاً نشریات مجامعی که دولت ایران مستقیماً در آن شرکت نموده یا ذی‌نفع است خواهد بود تشکیلات و تنظیمات و شرایط استفاده از این مؤسسه بطریقی است که فصول و مواد ذیل تعیین می‌نماید.

فصل اول در تشکیلات

ماده (۱) - کتابخانه مجلس در تحت اختیار اداره مباشرت مجلس با نظارت عالیه مشاوره هیئتی بنام شورای کتابخانه و مدیریت یکنفر مدیر موظف و عده کافی کتابدار و محاسب و ضباط (در حدود ضرورت) اداره می شود.

ماده (۲) - شورای کتابخانه مرکب است از هفت نفر که عبارتند از دو نفر مباشرین مجلس (مسئول محاسبات و مسئول کتابخانه) و سه نفر از نمایندگان مجلس و دو نفر از خارج مجلس که سه نفر نمایندگان را اداره مباشرت انتخاب و دعوت خواهد نمود و دو نفر اخیر را هیئت پنج گانه فوق الذکر کلیه اعضاء شورای کتابخانه غیرموظف خواهند بود.

ماده (۳) - در ابتدای هر دوره تقنینیه متعاقب انتخاب هیئت رئیسه دائمی اعضاء شورای کتابخانه بطریقی که در ماده (۲) ذکر شد انتخاب و مدت مأموریت آنها تا دوره تقنینیه بعد مقارن انتخاب هیئت رئیسه دائمی امتداد خواهد داشت. در موقع تجدید انتخاب هیئت رئیسه هر گاه مباشرین عضو شورا مجدداً بسمت مباشرت انتخاب نشوند قائم مقام آنها از مباشرین جدید تعیین می شود. در غیاب مجلس هر گاه از نمایندگان و مباشرین دوره گذشته که جزو هیئت شورای کتابخانه هستند مستعفی و یا فوت نمایند قائم مقام آنها را هیئت مزبوره از نمایندگان و مباشرین دوره گذشته انتخاب می نماید و هم چنین است در صورتی که اعضاء شورا که از خارج مجلس انتخاب شده اند چنانچه در غیاب مجلس استعفا نموده یا فوت نمایند تعیین قائم مقام آنها بعهده شورای کتابخانه می باشد.

ماده (۴) - شورای مزبور یک رئیس و یک نایب رئیس از بین خود انتخاب خواهد کرد و مدیر کتابخانه که بر حسب پیشنهاد شوری و تصویب مباشرین مجلس انتخاب می شود در شوری منشی و در کلیه امور مربوطه به کتابخانه مسؤول و طرف مشورت خواهد بود

مذاکرات وقتی شروع می‌شود که چهار نفر از اعضاء حاضر باشند و اکثریت عده مزبوره در کلیه تصمیمات هیئت مزبوره قاطع می‌باشد.

ماده (۵) - مدیر کتابخانه باید لاقل دیپلم لیسانسیه و یا معلومات آن درجه را دارا بوده و علاوه بر دانستن عربی و فارسی یکی از زبانهای اروپائی را بقدر کافی بداند. سایر اجزاء کتابخانه در مقابل مدیر مسئول و اعضائیکه مأمور توزیع کتب هستند باید لاقل تحصیلات متوسطه را تمام نموده و هر یک از آنها علاوه بر فارسی و عربی یکی از چهار زبان اروپائی را بداند.

ماده (۶) - مدیر هر سه ماه یکمرتبه را پورت مشروحي از جریان امور کتابخانه و اصلاحات و خریداری کتب لازمه تقدیم شوری می‌نماید و شوری مزبور نیز در سال یکمرتبه را پورت جامعی از اصلاحاتی که بعمل آمده و کتبی که خریداری شده است با داره مباشرت مجلس خواهد داد تا قسمتهای لازم آن در ضمن را پورت کل تقدیم مجلس شورای ملی شود.

ماده (۷) - در آخر هر سال باز دید کتابخانه اجباری است و شوری عده راکه کمتر از دو نفر نباشد از بین خود برای اینکار تعیین می‌نماید.

فصل دوم در تنظیمات

ماده (۸) - کتابخانه باید دفاتر و فیش‌های ذیل را دارا باشد
(۱) دفتر سفارش کتب (۲) دفتر کل (۳) دفتر و فیش اشخاص مأذون (۴) دفتر یادداشت

دفتر سفارش

ماده (۹) - دفتر سفارش دفتری است که در موقع خریداری اسم کتاب و نام مؤلف و عده

مجلدات و تاریخ طبع و محل طبع و نمره سفارش و هرگونه شرایط دیگری که مقتضی است در آن ثبت می‌شود تا پس از ورود هر گاه کتب واصله فاقد شرایط باشد اقدامات لازمه بعمل آید و الاً مطابقت کتاب را تا شرایط معینه در ستون ملاحظات قید نمایند

دفتر کل

ماده (۱۰) - دفتر کل دفتری است که کلیه کتابهایی که کتابخانه قبول نموده است بترتیب اسم و عده مجلدات و نام مؤلف و قیمت کتاب اگر خریداری است و نام هدیه کننده و قیمت تقویمی آن اگر هدیه باشد و تاریخ طبع و محل طبع در این دفتر ثبت می‌شود دفتر مزبور بر حسب اینکه کتاب بزرگ باشد یا کوچک و یا متوسط بطریقی که در ماده ۱۳ ذکر می‌شود به سه قسمت تقسیم و هر کتابی که وارد می‌شود باید در محل خود ثبت و نمره دفتری آن در محل اسم کتاب قید گردد و بعد از اخذ نمره هر گاه کتاب از ۱۰۰ صفحه متجاوز باشد صفحه اول و ۹۹ و آخر و الاً صفحه اول و ۴۹ و آخر باید بمهر کتابخانه ممهور نمود.

تبصره (۱) در کتب خطی که خریداری می‌شود اسم فروشنده و تاریخ و قیمت خرید نوشته می‌شود. اگر کتاب را هدیه نموده‌اند اسم هدیه کننده و تاریخ و قیمت تقویمی در خود کتاب قید می‌گردد.

تبصره (۲) کتابخانه باید دارای دو مهر باشد بزرگ برای کتابهای غیر مصور و کوچک برای اوراق مصور که بواسطه بزرگی مهر تصویر ضایع نگردد.

دفتر و فیش اشخاص مأذون

ماده (۱۱) - اسامی اشخاصیکه بآنها اجازه ورود داده شده در دفتر مخصوص این کار ثبت و

فیشهای مهم بترتیب الف با برای اشخاص مأذون مرتب می‌شود که در موقع ضرورت و لزوم ناظم کتابخانه بسهولت اسامی آنها را از محل فیش استخراج نماید

دفتر یادداشت

ماده (۱۲) - دفتر یادداشت دفتری است که در کتابخانه محل مخصوصی گذارده می‌شود که هر یک از واردین خرید کتابی را لازم بدانند در دفتر مزبور با توضیح اسم مؤلف در محل فروش و سایر اطلاعات دیگر از قبیل قیمت و غیره یادداشت نماید تا در موقع خرید کتب مدیر از آن استفاده کند و هر گاه باین طریق کتابی خریداری شد در ستون ملاحظات دفتر مزبور قید می‌گردد.

در محل کتب

ماده (۱۳) - کتابخانه را باید به سه محل تقسیم نمود:
محل کتب کامل - محل کتب غیر کامل و محلّ جراید و مجلات
کتب کامل کتبی را گویند که در موقع ورود ناتمام نباشد و اگر ناتمام است در فاصله قریبی کامل گردد.
کتب غیر کامل کتبی است که تکمیل آنها را پیش بینی نتوان کرد از قبیل کتبی که مجلدات آن بتدریج طبع می‌شود.

ماده (۱۴) - در هر یک از محل‌های مذکوره در ماده فوق کتب وارده را از حیث بزرگی بسه سلسله باید تقسیم نمود:

سلسله اول از ۲۵ سانتی متری کمتر
سلسله دوم از ۲۵ سانتی متری تا ۳۵
سلسله سوم از ۳۵ سانتی متری بیشتر

در نمره گذاری

ماده (۱۵) در نمره گذاری کتب باید قواعد ذیل اجرا گردد

از نمره ۲۰۰۰ تا ۲۵۰۰۰ برای کتب کامل و از ۲۷ هزار ببعده برای کتب غیر کامل در سلسله اول.

از نمره سه هزار تا ۵۰ هزار برای کتب کامل و از ۵۳ ببعده برای غیر کامل در سلسله دوم از نمره ۱۰۰۰ تا ۱۵ هزار برای کامل و از ۱۶ هزار ببعده برای غیر کامل در سلسله سوم و در هر یک از سلاسل مذکوره نمره هر کتاب بطریقی که دفتر کل معین می کند روی ورقه کوچکی نوشته شده هر گاه کتاب بزرگ و یا متوسط باشد ظهر جلد طرف بالا و طرف پائین هر گاه کتاب کوچک است الصاق می گردد

تبصره سلاسل مزبوره شامل حال مجموعه جرائد و مجلات می شود و نمره آنها در ذیل نمره های غیر کامل گذارده خواهد شد

فیش و فهرست

ماده (۱۶) فیش مقواء مستطیلی است که برای تجسس کتاب آنرا بدو قسم می توان بکار برد

قسم اول فیش الفبائی فیش مزبور سفید و در روی آن مطالب ذیل ثبت می گردد:

(۱) نمره کتاب (۲) اسم کتاب (۳) اسم مؤلف (۴) محل فروش (۵) اسم ناشر (۶)

محل طبع (۷) تاریخ طبع (۸) عده صفحات کتاب چاپی یا اوراق کتاب خطی و

فیش ها بطریق الف با بر حسب اسم مؤلف در محلی مرتب می شوند و در آخر هر

فیش سوراخی قرار می دهند که از محل خود نتوانند آنرا جدا نمایند.

برای کتب شرقی علاوه بر درج اسامی مؤلفین آنها در ضمن جعبه فیش عمومی

یک جعبه فیش مخصوص دیگری نیز بترتیب حروف تهجی و بر حسب اسامی

کتب ترتیب داده خواهد شد.

قسم دوم فیش موضوعی فیش موضوعی نسبت بموضوع هر علم دارای رنگ مخصوصی است و مطالب مذکوره در قسم اول در این قسم ثانی نیز مجری ولی بر حسب رنگ از یکدیگر ممتاز و در هر رنگی هم شرایط الف با ملحوظ می‌گردد مثلاً کتبی که از علم حقوق بحث می‌نماید در فیشهای قرمز ثبت شده و بترتیب الف با حقوق اساسی حقوق جزائی حقوقی مدنی و غیره مرتب می‌گردند.

ماده (۱۷) ترتیب کتاب فهرست (کاتالک) نیز بطریقی است که در خصوص فیش مذکور شد کتاب فهرست الف بائی را بترتیب اسم مؤلفین مرتب می‌نماید کتاب و فهرست موضوعی هر موضوع در محل خود بترتیب الف با نسبت با اسم کتاب درج می‌شود.

فصل سوم در استفاده از کتابخانه

ماده (۱۸) اشخاص ذیل می‌توانند از کتابخانه استفاده نمایند:

اولاً وزراء و معاونین منصوب و وکلای دوره تقنینیه وقت
ثانیاً وزراء و معاونین سابق و وکلای دوره‌های تقنینیه قبل با اجازه که از طرف اداره مباشرت مجلس صادر و در آخر هر سال محتاج تجدید می‌باشد.
ثالثاً سایر اشخاص مشروط بر آنکه شخص معروفی آنها را معرفی نموده باشد و مدیر آنها را پیشنهاد و اداره مباشرت تجویز نماید با بلیطهای موقتی که مدت آن از یک روز الی یک هفته تجاوز نخواهد کرد می‌توانند از کتابخانه استفاده بنمایند.

بعلاوه شورای کتابخانه می‌تواند برای اشخاصی که اهل فضل و تتبع هستند تصویب نماید که اداره مباشرت اجازه‌های مخصوص سالیانه برای استفاده از کتابخانه صادر نماید.

ملاحظه: - در صورتی که بعد از صدور اجازه معلوم شود که شخص مجاز رعایت نظافت و نظامات و اجراء قواعد مقرر را نمینماید مدیر باید فسخ اجازه را با دادره

مباشرت پیشنهاد نموده و بعد از تصویب اداره مباشرت صاحب اجازه حق ورود در کتابخانه را نخواهد داشت.

ماده (۱۹) واردین باید در موقع ورود به کتابخانه ورقه اجازه را با خود داشته باشند و هیچکس نمی‌تواند از ورقه‌ای که مربوط به دیگری است استفاده نماید.

ماده (۲۰) در کتابخانه از هیچ کتابی به استثناء کتب رجوع از قبیل قاموس و دائرةالمعارف و تذکره و غیره نمی‌توان استفاده کرد مگر اینکه قبلاً اسم و نمره آن کتاب را در اوراقی که برای این کار ترتیب داده می‌شود با تاریخ نوشته و امضاء نمود و بعد کتاب را رد نموده نوشته را دریافت کرد. کتب رجوع در قرائت خانه کتابخانه در دسترس خوانندگان خواهد بود و برای استفاده از کتب خطی و گرانیه‌ها مدیر باید ورقه را که تقاضا کننده امضاء می‌کند تصویب نماید و بدون اجازه و تصویب صریح مدیر از این قبیل کتب نمی‌توان استفاده نمود.

ماده (۲۱) آوردن کتاب از خارج بکتابخانه محتاج با اجازه مدیر و در موقع خروج پس از تفتیش باید آن اجازه را رد نمایند

فصل چهارم در مواد مختلف

ماده (۲۲) کتابخانه قبول هر نوع هدایا از قبیل پول - کتاب - لوحه و غیره می‌نماید و اسامی اغانه‌دهندگان در لوحه مخصوص سالیانه که در کتابخانه نصب است ثبت خواهد شد و هرگاه کتب و هدایای جنسی باشد در خود جنس و در دفاتر اداری نیز ثبت می‌شود و بعلاوه در راپورت سالیانه نیز درج و در جرائد منتشر می‌گردد

ماده (۲۳) برای احتراز از تضییع کتب صحافی و جلد کردن آنها اجباری است مگر کتابهای کم حجم که در اینصورت ممکن است آنها را در جلد های مقوائی که بیشتر

محفوظند قرار داد.

ماده (۲۴) در مواقع جلسات علنی مجلس شورای ملی باستثناء آقایان نمایندگان و وزراء وقت ورود به کتابخانه ممنوع است

ماده (۲۵) در مواقعی که برای هیئت رئیسه مجلس - شعب یا کمیسیونهای داخلی مجلس کتابی لازم بشود بامضاء رئیس آن قسمت کتاب اخذ و همانروز به کتابخانه رد و رسید باز یافت خواهد شد

ماده (۲۶) نظامنامه داخلی کتابخانه که از طرف اداره مباشرت تدوین خواهد شد نظامات داخلی کتابخانه را معین خواهد کرد

ماده (۲۷) در مواردی که جرح و تعدیلی در نظامنامه اساسی لازم بشود اداره مباشرت برای اصلاحات لازمه کمیسیون مخصوص را دعوت خواهد نمود.

مواد بیست و هفت گانه مرقومه در جلسات عدیده با حضور اعضاء کمیسیون منتخبه از طرف اداره مباشرت مجلس با حضور مباشرین مطرح و در جلسه هفتم حوت ۱۳۰۳ باتفاق آراء تصویب گردید.

محمد تقی آرازمی
سید علی
مجلس شورای ملی
۱۳۰۳

نظامنامه داخلی کتابخانه مجلس شورای ملی

فصل اول (مواقع افتتاح)

ماده ۱ - دفتر کتابخانه و اطاق مطالعه بغیر از ایام تعطیل همه روزه در ساعات معینۀ در لوحۀ منصوبۀ جلوی کتابخانه باز است

ماده ۲ - در مواقع جلسات علنی مجلس فقط آقایان نمایندگان - وزراء - معاونین و کسانی می توانند برای مطالعه کتاب ورود نمایند که از اداره مباشرت مجلس اجازه مخصوص داشته باشند.

ماده ۳- متصدیان و مأمورین کتابخانه پیوسته قبل از ساعات معینه مطابق دستور جداگانه باید سر خدمت حاضر باشند.

فصل دوم (شرایط ورود)

ماده ۴- ورود بکتابخانه با رعایت ماده ۱۸ الی ۲۰ نظامنامه اساسی مورخه هفتم حوت ۱۳۰۳ که ذیلاً درج می شود آزاد خواهد بود
(ماده ۱۸) - اشخاص ذیل می توانند از کتابخانه استفاده نمایند.
اولاً - وزراء و معاونین منصوب و وکلای دوره تقنینیه وقت.
ثانیاً - وزراء و معاونین سابق و وکلای دوره های تقنینیه قبل با اجازه که از طرف اداره مباشرت صادر و در آخر هر سال محتاج تجدید می باشند.
ثالثاً - سایر اشخاص مشروط بر اینکه شخص معرفی آنها را معرفی نموده باشد و مدیر آنها را پیشنهاد و اداره مباشرت تجویز نماید با بلیط های موقتی که مدت آن از یک روز الی یک هفته تجاوز نخواهد کرد می توانند از کتابخانه استفاده بنمایند بعلاوه شورای کتابخانه می تواند برای اشخاصیکه اهل فضل و تتبع هستند تصویب نماید که اداره مباشرت اجازه های مخصوص سالیانه برای استفاده از کتابخانه صادر نماید.
(ماده ۱۹) - واردین باید در موقع ورود بکتابخانه ورقه اجازه را با خود داشته باشند و هیچکس نمی تواند از ورقه که مربوط بدیگری است استفاده نماید.
(ماده ۲۰) - در کتابخانه از هیچ کتابی به استثناء کتب رجوع از قبیل قاموس و دائرةالمعارف و تذکره و غیره نمی توان استفاده کرد مگر اینکه قبلاً اسم و نمره آن کتاب را در اوراقی که برای این کار ترتیب داده می شود با تاریخ نوشته امضاء نمود و بعد کتاب را رد نموده نوشته را دریافت کرد. کتب رجوع در قرائت خانه کتابخانه در دسترس خوانندگان خواهد بود و برای استفاده از کتب خطی و گرانبهها مدیر باید ورقه را که تقاضا کننده امضاء می کند تصویب نماید و بدون اجازه و تصویب صریح مدیر از این قبیل کتب نمی توان استفاده نمود.

فصل سوم (ترتیب استفاده)

ماده ۵ - بعنوان عاریت بهیچکس کتاب داده نمی‌شود.

ماده ۶ - هرگاه برای هیئت رئیسهٔ مجلس - شعب یا کمیسیونهای داخلی آن کتابی لازم شود بموجب تقاضانامه ممضاء بامضاء رئیس آن قسمت کتاب داده شده و همانروز به کتابخانه مسترد و تقاضانامه پس گرفته می‌شود.

ماده ۷ - برای رعایت سهولت مراجعه در آن واحد بیش از دو جلد کتاب مختلف بکسی داده نمی‌شود. چنانچه دورهٔ مجلدات یک کتاب از سه جلد بیشتر نباشد می‌توان در یک تقاضانامه درخواست نمود و در صورتی که عدهٔ مجلدات از سه جلد متجاوز باشد تقاضاکننده باید مشخصات و ممیزات قسمت مطلوب را تصریح کند.

ماده ۸ - مطالعه کنندگان پس از فراغت از مراجعه بکتاب مذکوره در مقدمهٔ مادهٔ ۲۰ (منقول از نظامنامهٔ اساسی) کتابها را باید بمحل معین خود عودت دهند تا برای مراجعات دیگران مهیا باشد.

ماده ۹ - بطور کلی در حواشی و پشت کتاب چیزی نوشتن و اظهار عقیده یا مطلبی را یادداشت نمودن اکیداً ممنوع است.

ماده ۱۰ - در صورت ضرورت ترجمه و استنساخ قطعاتی از کتب چاپی ناقل یا مترجم باید کاملاً مراقب پاکیزگی کتاب باشد و اوراق نقل یا ترجمه را در موقع تحریر روی صفحات کتاب نگذارد.

ماده ۱۱ - استنساخ کتب خطی مجاز نیست.

ماده ۱۲ - مطالعه کنندگان مکلفند پس از رفع احتیاج کتاب را شخصاً یا توسط موزع تسلیم ضابط کرده و تقاضانامه خود را مسترد دارند.

فصل چهارم (طرز توزیع)

ماده ۱۳ - معاون کتابخانه ضابط کتب و ناظم اطاق مطالعه بوده وظایف مشارالیه بقرار ذیل است:

- الف - مراقبت در انتظام اطاق مطالعه و افتتاح مرتب آن
- ب - اجراء مواد نظامنامه داخلی در اطاق مزبور و ضمایم آن
- ج - ملاحظه تقاضاها و اجازه توزیع کتب
- د - تعیین روزهای جلسات علنی مجلس شورای ملی برای اطلاع مراجعه کنندگان به کتابخانه
- ه - تنظیم دفتر اسامی اشخاص مأذون موافق ماده ۱۱ از فصل دوم نظامنامه اساسی و - تهیه فهرست مختصر از اسامی کتب و مؤلفاتی که بیشتر طرف مراجعه می شوند همچنین تعیین عده واردین برای مزید اطلاع و ترتیب احصائیه

ماده ۱۴ - موزع تقاضانامه‌ها را که از ملاحظه ناظم گذشته است دریافت و کتب را بمطالعه کنندگان می دهد.

ماده ۱۵ - ناظم اطاق مطالعه و موزع و مستخدم بدون اجازه مدیر نمیتوانند غیبت نمایند و یا قبل از وقت خارج شوند

ماده ۱۶ - کتابهای برگشته باید هر روز بجایهای اصلی خودشان گذاشته شوند

فصل پنجم (تنظیمات داخلی)

ماده ۱۷ - مذاکره و صحبت در اطاق مطالعه ممنوع و تقاضا و دریافت و استرداد کتب باید در نهایت سکوت انجام یابند تا مخل آسایش و مطالعه حضار نگردد.

ماده ۱۸ - داخل کردن کتاب از خارج منوط با اجازه مدیر است.

ماده ۱۹ - بیرون بردن کتاب یا بسته از کتابخانه و اطاق مطالعه ممنوع است مگر نسبت بکتبی که با رعایت ماده ۲۳ وارد شده باشد.
حصول اطمینان و ممیزی آنچه خارج می شود بر عهده مسئولیت حاجب کتابخانه می باشد.

ماده ۲۰ - استعمال دخانیات و اکل و شرب و آنچه موجب پراکندگی حواس مطالعه کنندگان می شود در اطاق مطالعه اکیداً ممنوع است.

ماده ۲۱ - در صورتی که معلوم شود شخص مجاز نظافت و نظامات را رعایت نکرده است بر حسب پیشنهاد مدیر کتابخانه اداره مباشرت اجازه آنشخص را باطل می کند

ماده ۲۲ - تمام واردین عصا و چتر و عبا یا پالتو خود را در مدخل کتابخانه به پیشخدمت تسلیم و نمره خواهند گرفت.

ماده ۲۳ - فهرست کتابخانه هر سال یکبار طبع و به آقایان وزراء عظام و معاونین و نمایندگان وقت و اشخاصی که دارای اجازه سالیانه می باشند داده خواهد شد سایرین فقط می توانند از فهرست هائی که در اطاق مطالعه و اطاق تنفس کتابخانه موجود است استفاده نمایند.

ماده ۲۴ - چنانچه واردین خرید کتابی را برای کتابخانه لازم بدانند در دفتر یادداشت که در اطاق مطالعه گذاشته شده است اسم کتاب و نویسنده و محل فروش آنرا یادداشت خواهند کرد.

ماده ۲۵ - اسامی کتابهاییکه مندرجاً بموجودی کتابخانه علاوه می شود هر سه ماه یکبار طبع و بواردین توزیع خواهد شد

ماده ۲۶ - اگر سوء رفتار یا حرکتی مخالف نظم و ترتیب از مأمورین مشاهده شود واردین باید به مدیر کتابخانه مراجعه کنند.

ماده ۲۷ - مدیر کتابخانه مأمور اجرای مواد این نظامنامه می باشد
در تاریخ شنبه دهم بهمن ماه ۱۳۰۴ شور دوم در هیئت مباشرین ثلاثه بعمل آمده و با اصلاح فوق الذکر در ماده ۱۹ و ۲۰ و افزودن ماده ۲۷ باتفاق تصویب شد
کیخسرو شاهرخ - رضای افشار - محمدولی اسدی

فهرست منابع

- آينده، سال ۱۲ (۱۳۶۵): ش. ۹ - ۱۰ و سال ۱۵ (۱۳۶۸): ش. ۶ - ۹.
- تاريخچه كتابخانه مجلس .... - تهران: مجلس شورای ملی، چاپخانه، ۱۳۵۵.
- دائرةالمعارف تشيع / زير نظر احمد صدر حاج سيد جوادى، كامران فانى، بهاءالدين خرمشاهى. -
تهران: مؤسسه دائرةالمعارف تشيع؛ شركت نشر يادآوران، ۱۳۶۹ - ۱۳۷۳. ۴ جلد.
- دائرةالمعارف فارسى / به سرپرستى غلامحسين مصاحب. - تهران: فرانكلين؛ كتابهاى جيبى،
۱۳۴۵ - ۱۳۵۶. ۲ جلد
- دفتر گزارشهاى جلسات شورای عالی كتابخانه: از جلسه ۴۸ (مورخ ۲۵/۲/۲۰) لغایت جلسه
۹۹ (مورخ ۱۳۵۳/۶/۲۰)
- رهبران مشروطه / ابراهيم صفائى. - تهران: جاويدان؛ علمى، ۱۳۴۴. ۲ جلد
- ريحانة الادب فى تراجم المعروفين بالكنية او اللقب / محمدعلى مدرس. - تهران: كتابفروشى
خيام. ۸ جلد
- سبرى در تصوف / نورالدين مدرسى چهاردهى. - تهران: اشراقى، ۱۳۶۱.
- شرح حال رجال ايران در قرن ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ هجرى / مهدى بامداد. - تهران: زوار، ۱۳۷۱
- گلزار جاويدان / محمود هدايت. - [تهران: بى نا]، ۱۳۵۳ - ۱۳۵۵. ۳ جلد
- گنجينه دانشمندان / محمدشريف رازى. - تهران: كتابفروشى اسلاميه، ۱۳۵۲ - ۱۳۵۴. ۷ جلد
- مؤلفين كتب چاپى فارسى و عربى از آغاز چاپ تا كنون / خانبايا مشار. - [تهران: بى نا]، ۱۳۴۰ -
۱۳۴۴. ۶ جلد.
- نصرت الدوله فيروز؛ از رواى پادشاهى تا زندان رضا شاهى / باقر عاقلى. - تهران: نشر نامك،
۱۳۷۳.
- نمايندگان مجلس شورای ملی در بيست و يك دوره قانونگذارى؛ مطالعه از نظر جامعه‌شناسى
سياسى. - تهران: مجلس شورای ملی، چاپخانه، ۱۳۵۵.

قسمتی از مرکز مرمت کتب خطی و چاپی کتابخانه (که ساختمان قبلی کتابخانه بوده است)

قسمتی از بخش فیلمر تیک کنا بخانه

در طرف هر دو طرف اوست اسرار مندرج در او سواد او کتب صرف انوار مندرج است
 حقیقت از برج ارقام او لایح و ظاهر و ستانی ابریات مانند اهل البیت کامل و ظاهر
 لطافت اخبار و طایف صحابه اخبار طایف حضرت ضلول عبارات وصول
 حصول اشرف اصول علم و مرکال کلام خاتم الاولیا است که خلق اضره اصل است
 و ارتفاع و انحطاط نطق انسان بر طبق مرتبه او است در کمال و نقصان و چون کمال
 سوری و مسوی آنحضرت مانند آب است کلام صفات نظامین مطابق آن
 شایسته که ممش غلام و هدایت کبیر باطن بکمال او است قرآن عسیرین
 که قدر کلام او رفیع است چه دور در خانه بکند خدای مانند همه چیز
 و چون نزهت فاکر و نظرس عیبد از حسین بن عیین الین میبیدی روح الهی
 الرمدی در سراسر او قایت به دل کامل او متوجه و باطل مجرب او متعجب است از عالم
 غیب اشاره نزه از روی رسید که این دیوان رفیع ایران و وسیع میدان اثر شمی
 می باید نوشت و تخم سواده ادبی در اراضی قاریات می باید کشت بنابرین مقدم
 قدم در بحر عمیق نهادم و در مدینه علم را بمغلق بچشم کشادم و در شرح مفاسد و
 توضیح معانی آن صلب سبب از افزان بودم و از اثر از انجاز و الفاظ و احسن
 از لطافت و اسباب التزام نمودم **ب** این نظم کوش او بر سر و فکر
 دارد و بجهان میان بر طایفه که با این عود ناگون بریت سزا بودید و رسان صافی بود
 و هر چند پیشین معلوم نیست که این بحر از غاشاک غیر صافیت اگر یک پت ستر
 اوست هر ادر و بنا و عیش کی کایست **ب**
 پس کنایه بحدیچ هر دم از بیخاستن است از اسرار غمنازی باشد از زبان
 چون سخن گویم ز مهر چشمت آن دوشش است پای در اس کسکه نگر تلک چاشن

این دیوان را در کتاب
 شرح فارسی دیوان
 منسوب به دیوان
 منسوب به دیوان
 منسوب به دیوان

شرح فارسی دیوان
 منسوب به دیوان
 منسوب به دیوان
 منسوب به دیوان

قال الله تعالى وبالآخره هم يوقنون ودر حديث آمده است
لا من اتقى الله من اتقى الله من اتقى الله من اتقى الله من اتقى الله
من سلواته وصومه فخره عز وجل عاقلي باشد جا هم مطابق

تا به کدو و زهر که باشد و ان بصفت و لکن بود از علم معلوم و
و از علم با کمال اختلاف ان علم اول بحال باشد و بشر ز امر با است
و در سبب قران علم القر و عین القر و حق القر من آمده است
حتانکه گفته است لو تعلمون علم القر لزمن الحیم فی القر و حق
عین القر و دیگر گفته است و متصله حیم ان هذا التوحیق
القری و مثل اش که در باب معرفت گفته ام در شاهد هر چه
در نظر آید مستوسط خود اش مشاب علم الصراحت و صانه
حیم اش که مضمی بنوعی در هر چه قابل اصات باشد مشاب
عین الصراحت و تا نیز اش در آنچه باور شد ماهوت او نحو که
و اش جزف با حق القر حیم هر چند اش عذابت لاجون
فیات وصول با و اسفا و صیت و اصل است زویت او از ذوق
و از روی دیگر و دخول ذوق اسفا و غیره امضا که با ذوق ان شده
میزنه عذابه است والله اعلم بحقا و الامور ع ۵

در شکون

قال الله تعالى الذين آمنوا و تطمنوا و یؤمنون بالله الا بقلوبهم
الله طمئن القلوب شکون و نوع و ذکی از خواص اهل
نفسان و ان مقدم بر شلوک بود که صاحبش از مطلوب و کمال
مختبر باشد و از اعتقاد خوانند و دیگر که بعد از شلوک که
از خواص اهل کمال باشد بوقت وصول مطلوب و استرا
اطمینان خوانند و حال که میان ان دو شکون باشد جز که
و نیز و شلوک خوانند و جز که از لوازم محبت باشد

اوصاف الاشراف خواجه نصیر طوسی در بیاضی از قرن هفتم شامل رساله هایی از بابا

افضل و خواجه نصیر به خط تعلیق

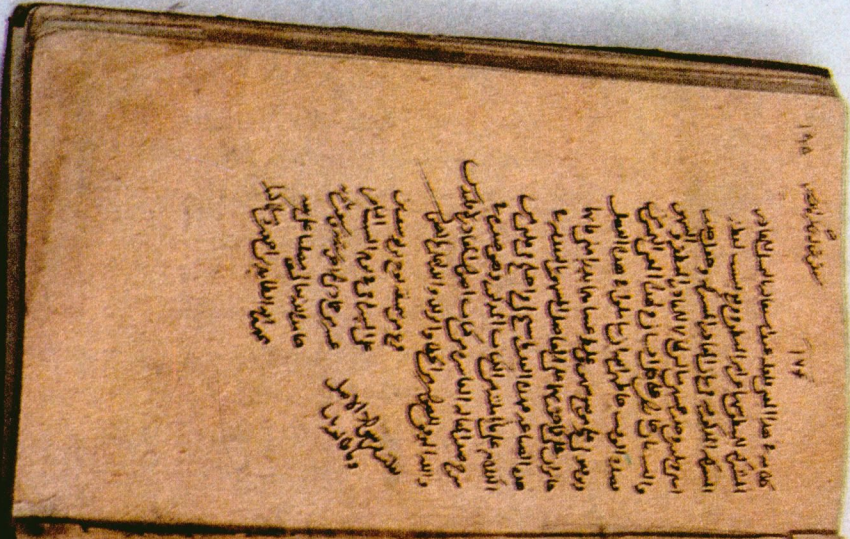

١٧٥ شرح كتابه الحكيم

١٧٤

في هذا القسم يتكلم على ما كان عليه حال المسلمين في
 المنطقة المذكورة من زمان الميرزا محمد باقر صاحب
 المقام المذكور وما كان عليه حالهم من جهة
 الدين والسياسة وما كان عليه حالهم من جهة
 السياسة والدين وما كان عليه حالهم من جهة
 الدين والسياسة وما كان عليه حالهم من جهة
 الدين والسياسة وما كان عليه حالهم من جهة
 الدين والسياسة وما كان عليه حالهم من جهة
 الدين والسياسة وما كان عليه حالهم من جهة

الشرح على كتاب

١٧٤

الكتاب المذكور في بيان ما كان عليه حال المسلمين
 في المنطقة المذكورة من زمان الميرزا محمد باقر
 صاحب المقام المذكور وما كان عليه حالهم
 من جهة الدين والسياسة وما كان عليه حالهم
 من جهة السياسة والدين وما كان عليه حالهم
 من جهة الدين والسياسة وما كان عليه حالهم
 من جهة الدين والسياسة وما كان عليه حالهم
 من جهة الدين والسياسة وما كان عليه حالهم
 من جهة الدين والسياسة وما كان عليه حالهم
 من جهة الدين والسياسة وما كان عليه حالهم
 من جهة الدين والسياسة وما كان عليه حالهم

حواشي ابن خيلاق بر شرح مقاله عاشرة او قليدس مورخ ٧٠٩ قمري

مورخ ٧٠٩ قمري حواشي ابن خيلاق بر شرح مقاله عاشرة او قليدس مورخ ٧٠٩ قمري

فاز يقبل ففقد زنا سندا وا
وان محم فموعدا نال الخلف

الاقتداء والايحاء صيدان تقدم وتأخر

فموعدا نا اي موعدا للرب التليخ يعنى البحر

الذي به الدمشق والافلاخ

ومر سيف الدولة في بلاد الغر وبسند

وعبر الرى وموت عظيم ونزل على ما رجة

ما حرق روضا وكنا سعا وريض خرشنة وفي

اسم بلاد وما حولها واكثر القتل فاقام بها

ايامه ثم رحل حتى عبر الرى لاجعا فلما انتهى ترك

السواد واكثر الجيش وسرى حتى طار خرشنة

واشقى البطن اللعان في غد ظمرا فلقى الدمشق

وكان في الوف من الخيل فلما نظر الى اوابل اللين

ظنما سيرة فوقف وقاتل اول الناصر حتى مز منة

واشرف على سيف الدولة فانصزم فقيل من

**Brief History of Iranian
Majles Library and
Documentation Center**

**Tehran
Iranian Majles Library and
Documentation Center (IMALDOC)
1996**